

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

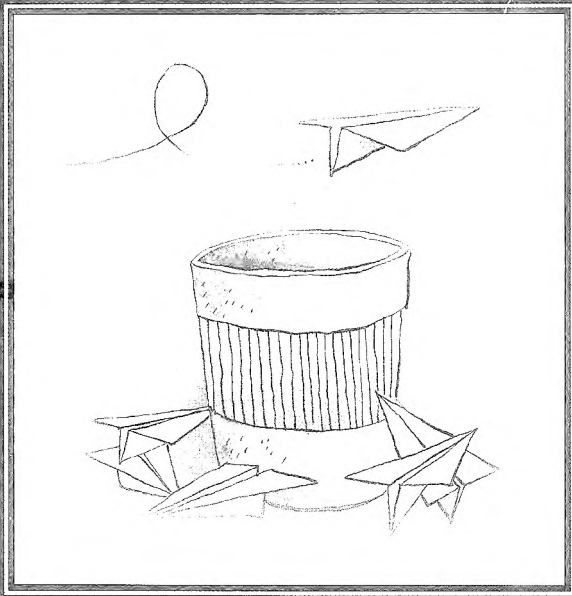
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ÜSTÜ ÇİZİLEN YAZILAR

KURTULUŞ KAYALI

ürün yayımları

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

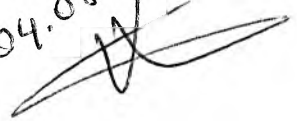
**Aynı Elden Çıkmiş İzlenimi Veren
Metinler Ortamında**

ÜSTÜ ÇİZİLEN YAZILAR

Şimdiki adı araştırma görevliliği
olan asistanlık sınavına figüran olarak
girip hep kaybeden yetenekli gençlere

Sevgili kardeşim
Emur Genç'e
destekle

04.08.2003

Kurtuluş Kayalı değişik bilim dallarıyla ilgilendi. Üniversite dışında bir yerde çalışmadı. Üniversiteye geç ve güç girdi. Çeyrek yüzyıldır Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde çalışıyor. On dört (14) kez asistanlık sınavına girdi. Doktora sürecinin hikâyesini Ordu ve Siyaset (1994) başlıklı doktora tezini yayınladığı zaman yazdı. İki buçuk sene üniversite dışında kaldı. Daha doğrusu Ekim 1983'te atıldığı üniversiteye 1986 Nisan'ında dönebildi. Yardımcı doçentlik kadrosuna atanması da hukukî müracaat üzerine oldu. Doçentlik sınavına iki kere girdi. Yüksek Öğretim Mevzuatı başka akademik bilim dallarında sınava girme olanağı vermese doçentlik sınavına birkaç kez daha girmek zorunda kalacaktı. Doçent olarak çalışmasının dokuzuncu yılında profesörlük için müracaat etmesi mümkün oldu. Profesörlük kadrosu ancak 1998 yılında ilan edilebildi. İlk müracaatından üç buçuk yıl sonra profesör olabildi. Profesörlük için üç kez başvuruda bulundu. 10 Nisan 2001 tarihinde profesör oldu. Sekiz tesadüfî gelişmenin herhangi birinin gerçekleşmemesi halinde profesör olamayacaktı. Balığın kavağa çıkmasıyla profesör oldu. Son müracaatını 15.07.2000 tarihinde yaptı ve müracaat 10.04.2001 tarihinde olumlu sonuçlandı. Neredeyse dokuz ay sürdü. Bu süreci "Nasıl Profesör Oldum?" başlıklı bir metin olarak yazdı. Bu metin üniversite üzerine yayınlayacağı mizah kitabı içinde yer alacak. Üniversitede hiçbir sıkıntı yaşamadan tereyağdan kıl çeker gibi meselelerini halledenlerin çoğunun akademik düzeylerinin vasat ne kelime alenen geri olduğunu bilir. Bunun örnekleri burnunun dibinde mebzul miktarda vardır.

Yayınlanan Kitapları:

Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri (1994, 2001, 2003)

Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı (2000, 2002)

Yönetmenler Çerçevesinde Türk Sineması (1994)

Sinema Bir Kültürdür (1998)

Keşke Herkes Papağan Olsa - Mizah Üzerine Yazılar (1) (1994)

Ordu ve Siyaset 27 Mayıs - 12 Mart (1994, 2000)

Türk Kültür Dünyasından Portreler (2002)

Üstü Çizilen Yazılar (2003)

Kurtuluş Kayalı'nın yılan hikâyesine dönen iki kitabı yakında yayınlanıyor:

Türk Düşünce Dünyasında Kemal Tahir Gerçeği

Metin Erksan ve Sineması

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	11
I. GİRİŞ: SANKİ TÜM YAZILAR AYNI EL- DEN ÇIKMIŞ GİBİ.....	13
Birileri Bir Yerden Direktif mi Veriyor?.....	15
II. ÜNİVERSİTELERDE YÜKSELTMELER.....	25
Akademik Yükseltmeleri Mızımızlanmadan Tartışmanın Yolu Jüri Raporlarının Yayın- lanmasından Geçer	27
Jüri Raporları Yayınlanmadan Da Bazı Ger- çekler Ortaya Çıkıyor	35
Meseleyi Ortalık Yerde Çarpıtmanın En Gü- zel Örneği: Orhan Bursalı'ya Mektup	40
Yayınlanma Gereği Duyulmayan Bir Kitap Eleştirisinin İlginç Bir Dipnotu	43
Necdet Adabağ'a Açık Mektup II	47
III. NASIL YÜKSELTİLDİĞİ MEŞKUK BİR PROFESÖR HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ	53
Hazret Böyle Olur Bizde Bilim Adamı Dedi- ğin!.....	55
60 Yıllık Gelenek 60 Yerde Tekliyor	59
Kısa Bir Paragrafa Çok Sayıda Yanlış Sığ- dırabilme Becerisi ve Bazı Savruluk Örne- leri.....	61
IV. BİRAZ DA MİZAH	67
Senaryo Hep Aynı Senaryo	69
Ben Eski Yazı Bilmeyene Değil Bilip de Kullanmayana Tarihçi Derim!.....	70
Saymaca Oynayan Sosyologlar - 50 Yaş Ku- şağının Ortalama Sosyoloğu: Sosyolog Betül	72

V.	ÜNİVERSİTENİN DURUMU: YAYINLANACAĞI BİLİNER BİR HÂTİRÂTIN GÖRMEZDEN GELİNMESİ	77
	Bir Mağrur Adamın Üniversite Hâtırâtı: İspanya'da Bir Şato	79
VI.	YAZILARIN ÜSTÜNÜ SADECE ÜNİVERSİTE ÇİZMİYOR Kİ.....	89
	1980'li Yıllar ve Türkiye'de Sinema Üzerine Düşünme Eyleminin Yüzeyselleşmesi	91
	Üçüncü Baskıya Önsöz Yazarken Bile Bulunamayacak Gibi	105
	Türkiye'deki Son Dönem Sosyoloji Çalışmaları Üzerine Bazı Genellemeler	110
	Hilmi Ziya Ülken Daha Uzun Süre Yaşayacağı Benziyor	117
	Yazamadıklarından Şikâyet Eden Mete Ak-yol Sansürcülükte Çok Mahir	122
	Otuz Yılın Ötesinden Lütü Akad Sineması.....	123
VII.	TABULAŞTIRILMIŞ BAZI METİNLER ÜZERİNE ELEŞTİRİLER	127
	Aydın Üzerine Tezler	129
	Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi	134
	Rejim ve Asker ya da Yasa Metinleriyle Tabu Yıkma	146
	Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923 - 1931)	155
VIII.	SONUÇ YERİNE: SADECE DERS KİTABI BAĞLAMINDA ALGILANMAMAK ŞARTIYLA	161
	Şimdi de Ders Kitapları Satıyor!	163

ÖNSÖZ

Bu metinleri yayınlamak gibi bir niyetim yoktu. Üniversite hakkında iki kitap daha var dosyamda. Bu kitabın formatı biraz değişik. Aslında bazı metinleri sözü edilen iki kitaba kaydırmak da mümkündü. Ancak istemedim. Aşağıda bunun iki sebebini yazıyorum.

Adamın biri feveran ediyor. Ben de cevabını yazmıştım ama internete yabancı dil formatıyla girildiği için tam okunamıyor. Orada okunamıyorsa burada okunsun istedim.

Bir başka vatandaş da yıllardır konuşmadığı adamı kendine göre netameli bir konuda mahkemeye bilirkişi olarak öneriyor. Tabii öğrenilemeyeceği düşüncesiyle. Gizli kapaklı. Bu vatandaş hem de sosyolog. Türkiye’de çoğu davranışın şıpın işi tesadüfen öğrenilebileceğini bilemeyecek kadar bu toplumu tanıyor. Ben onun gibi komplo kurmuyorum. Yaptığı işin sıfatını belirtmiyorum -ki bunun Türkçe’de "cuk" oturan ama yakışık almayan bir sürü tabiri vardır.- Kendisi hakkındaki kanaatimi açıkça yazıyorum.

Diğer metinler de konuya bir ölçüde çeşni katıyor. Ne çeşni katması. Kitabın esas kısmı diğer bölümü, bölümleri. Aslında bunların anlaşılmasına da yardımda bulunuyor. Bunlar aslında teferruat. Hayatlarında teferruat olmaktan kurtulamadılar ki.

Teferruat, teferruatlar üzerine yazmak geçmiş dönemdeki bir seri yazımı hatırlamama, hatırlamam da hüznlenmeme sebep oluyor. Yirmi yıl önce Sıfır dergisinde (Kasım 1983 - Ekim 1984) "Âlimler Âleminde" başlıklı bir

seri yazı yazmıştım. Şimdi hâlâ o yazılarımın arkasındayım. Ama insan düşünmeden edemiyor. Bunların yanında onlar adammış.

Bireyselleşmenin vurgusunun yapıldığı bir dönemde çeşitlenmenin engellenmeye çalışılmasının ilginç olduğunu söylemek istiyorum. Hemen her mekânın kendine göre darlığı var. Pek anlamlı sayılamayacak engeller konuluyor. Bir dönem sonra sözü edilen engeller bizzat engeli koyanlar tarafından aşıyor. Anlamlı yorumların yapıldığı, düşüncenin sıkıştırıldığı cendereden kurtarıldığı söyleniyor. Fakat geçmiş dönemde edilmiş sözlerin künyesinin tutulması söz konusu değil. Çoğu zaman bireyselleşmenin öncüleri olarak nitelenenlerin cendereyi koyanlar olduğu ıskalanıyor. Şimdi de komutu onlar veriyor: Birevselleş! Gün gelir adamın biri de sürüleşme olgusu üzerine birşeyler yazar. Belki yazıyordur bile.

İnsanı sürüleştirme süreci çok yaygın bir şekilde devam ediyor.

GİRİŞ
I. SANKİ TÜM YAZILAR AYNI ELDEN
ÇIKMIŞ GİBİ...

Birileri Bir Yerden Direktif mi Veriyor?

Benim her zaman ve hâlâ yazdıklarımı yayınlama sorunun var. Belli bir yere yaslanması halinde bu sorun ortadan kalkabilir. Ancak o zaman da insan yazmak istediklerini yazmakta sorun yaşayabilir. Zaman içinde insan yazmak istediklerini yazmaktan hepten vazgeçebilir. Belki de yazmaktan hepten vazgeçebilir. Son dönemde editörlük müessesesi ve dosya sistemleri yazanın en azından konusunu belirliyor ve yazarların yazdıkları üzerinde etkili oluyor. Yazıya bütünüyle tutkulu olmak bu sorunları aşmanın yollarını açıyor. Türkiye'de etkili olmak hem moda olan konularla ilgilenmeyi hem de alışagelen bir yaklaşım çerçevesinden bakmayı gerektiriyor. Zaten çoğu kişi de bu çerçevede yazmaya teşne. Zaman içinde konuların ve yaklaşımların değişmesi de bundan kaynaklanıyor. Yazılarda, düşüncelerinde ısrarlı olanların bu durumdan bîzar olmaları da doğal. Türkiye'nin düşünce ortamını bilenlerin her duruma uygun metin yazması o kadar da zor değil.

Nitekim bazı gerçeklerin görülmemesine şaşmanın da bu anlamda anlamı yok. Zaman değişince her şeyin nasıl tersyüz edildiğini görmek insanı rahatlatıyor. Örneğin, insan hakikaten merak ediyor: Yıldız Sertel'in *Ardımdaki Yıllar* başlıklı anı kitabı bugün okunduğu zaman ilk yayınlandığı yıllara göre nasıl bir tepkiyle karşılanabilir. Konu hakkında düşünce beyan edilmemesi değişik dönemlerin düşünce şeklini ortadan kaldırmıyor ki... Bireylerin zaman içinde ne ölçüde farklı düşündükleri de açık bir şekilde ortaya çıkıyor. Dolayısıyla yayınlanan / yayınlanmayan metinleri, yazdıkları yılları esas alarak değerlendirmek kimi zaman gerçekçi oluyor. Aşağıdaki metinler, bu kitap-

ta yer alan metinler, bu tür düşünceleri hatıra getiriyor. Yazıp yayınlanmayan metinler, düzeltme istenen metinler, yayınevi ve dergi idarehanelerinde tozlanan metinler, ya gerçekçi olup yayınlanabilir şeyler yazma konusunda insanı uysallaştırıyor ya da yayınlanamaz nitelikte de olsa metinler üretmeye sevk ediyor. Bu kitaptaki metinler bu tür metinler. Tabii benim üstü çizilen metinlerim sadece bu kitapta yazılanlarla sınırlı değil. Üstü çizili metinler yazma alışkanlığı olmayan, otoriteye hep uyan yazarlar bu tür bir sancıyı hiç anlayamazlar. Bunu, bir tür dikbaşlılık, bir tür züppelik olarak da telâkki edebilirler. Marjinal deyince insanın aklına sadece marjinal Ahmet gelir. Tabii bu isim muhayyel bir isim. Çünkü onun marjinalliği iyice geride kalıp hafızamızda köklemiştir, hafızamıza nakşedilmiştir. Marjinal Ahmet iyice merkeze geldikten sonra, marjinal olarak nitelendirilebilecek kişilerin marjinallikleri anlaşılır olunca durum değişecek, onlar müesseseseleşince kabullenileceklerdir. Her yerde her şeyi yazabilmek sorunlar getirebilir. O kadar rahat olmanın da anlamı yok.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi yayınlandığı zaman yöneticileri, metinlerin gramer hatalarına bile dokunmayacaklarını açıklamışlardı. Yani hemen herkesin özgürce yazabileceğine işaret etmişlerdi. Ansiklopedinin temel doğrultusu da o döneme kadar yayınlanan sol eğilimli metinlerin, ciddî metinlerin iyi bir toplamı oldu. Aynı ilke **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi'nde** de sürdü. Ben de o ansiklopedide yazdığım için biliyorum, dilbilgisi hatalarına dahi müdahale etmediler. Yani tecrübeyle sabit. Durum belki de konunun özelliğinden dolayı böyleydi. 12 Eylül özgürlükçü bir tepkiyi gerektiriyordu. Dolayısıyla geniş bir düşünce atmosferi müdahale edilmeden sunulmalıydı. Eh, Cumhuriyet öncesi ise evvel

eski muhafazakârların tekelindeydi. Dolayısıyla o alana yönelik müdahale bilgi sınırlılığı dolayısıyla çok daha sınırlı olmalıydı. Nitekim o ansiklopedi de belirli bir birikimin yansıtılması şeklinde tezahür etti. Tanzimat biraz daha geçmişti, Cumhuriyet de geçmişti. Bizim işimiz geçmişle değil, gelecekle ilgiliydi. Geleceği biz bilirdik. Gelecek üzerine söz söylemeyi de başkalarına bırakmazdık. **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi** 1989 yılında çıktı. Oraya iki makale yazmıştım. İkinci Grup, Milli Mücadelede Muhalefet ile Kadro Hareketi üzerine. Onlar da noktası virgülüne dokunulmadan yayınladı. Ancak kendi talebim üzerine kaleme aldığım "Bülent Ecevit'i Anlamayı Denemek" başlıklı yazı yayınlanmadı. Bu kitapta bu yazı yer almıyor. İnsan böyle bir durumu, hiç değilse metnin yayınlanmamasını da arıyor zaman içinde.

Yüzyıl Biterken Türkiye Ansiklopedisi için de benzeri bir durumla karşılaştım. 1995 yılında kaleme aldığım yazılardan biri, son dönem sosyolojisi üzerine kısa bir metin, hiç yayınlanmadı. Tıpkı Bülent Ecevit yazısı gibi. "1980'li Yıllarda Türk Sosyolojisinin Yeniden Biçimlenişi" başlıklı yazı da Mübeccel Kıray'ın düşüncelerine yönelik kısa bir yer gerekli görülünce, daha doğrusu makaslanarak yayınlandı. Bu bir adım daha ileri bir tutumdur. Ama daha ileri son dönem sineması hakkında yazdığım metnin başlığı da değiştirilerek sansüre tâbi tutulmasıydı. "1980'li Yıllar ve Türkiye'de Sinema Üzerine Düşünme Eyleminin Yüzeyselleşmesi" başlığı "Sinema Yayınları ve Sinema Üzerine Düşünmek"e değiştirildi, dönüştürüldü. Bu durum insanı ancak bir ölçüye kadar rahatsız ederdi. Onun ötesinde bir durum zuhur etti. Metnin neredeyse yayınlanan kısmı kadar yer, ifade edilen düşüncelerden rahatsız olduğu için, makaslama konusunda otorite olan bir kişi tarafından kısaltıldı. Çı-

karma eyleminin konuyu bilen biri tarafından yapıldığı aşikârdı. Şimdi bu kitapta ben yazdığım metnin orijinalini, sansürlenmiş yerlerini koyu (bold) dizdirerek, yazdığım sekiz, yayınlanmasından yedi yıl sonra yayınlıyorum. Sinema zaten oldum olası önemseyemediğim bir alan. Sözü edilen yazılar da aynı elden çıkıyor.

1995 yılı daha yeni bir dönem. Biraz aykırı düşünen bir insan yazıcılık serüveninin daha erken safhalarında daha büyük sorunlar yaşar. Benim yazdığım yazı çeyrek asırdan da önce her meşrepten adamın metinlerinin yer aldığı bir dergi tarafından, bir özel sayı için reddedildi. Herkes yazabilir, fakat sen yazamazsın mantığıyla. 1980'li yıllar darlığın bir ölçüde aşıldığı yıllar. O-yıllarda Mete Tunçay'ın Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923 - 1931) başlıklı çalışması hakkında temelde olumlu değerlendirme içeren yazım bir çekmecedeki bekletildi ve ancak yazılmasından, 1982'den sekiz sene sonra yayınlanabildi. Bu durumun bazı insanlarda yazı yazma hevesini kamçılarken, bazılarında "lanet olsun yazmaya" şeklinde bir duygu uyandırması da olağan görünüyor.

Son zamanlarda bir harika çocuk vardı. Zaten dönem dönem Türk sosyal bilimlerinin harika çocukları olur. Bu harika çocuk, **number one**, SHP Genel Başkanı Erdal İnönü'nün danışmanlığını yaptı ve SHP Parti Meclisine aday oldu. Daha sonraki dönemde de Özal'ın, Turgut Özal'ın danışmanı olup, bu arada da onu siyaset bilgesi ilan etti. Sonraki dönemlerde, daha önce yayınladığı kitapların **İz Yayınları**'nda yayınlanmasının, değişmeden yayınlanmasının, önsözde andığı edebiyatçıya, öykücüye yaklaşıp, ona hulûl ederek gerçekleştiği aşikârdır. Zaten hep koruyucusu, kollayıcısı vardır. İkinci Cumhuriyetçi olarak parladı. Önce sosyalistti. Daha sonraları Kırıkkale Üniversitesi

İdari Bilimler Fakültesi'nde çalıştı. 28 Şubat sürecinden sonra da Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü oldu. Düşünceleri çok seyyal bir mecrada seyretti. Kitapları dönemin önemli gazetelerinde tefrika edildi. Tefrika edilmek bir yana daha konu hakkında çalışmaya başladığı zaman gazetede çalışmayı tüm hızıyla sürdürdüğü ilan edildi. Belirgin sayıda harika çocuk vardı Türkiye'de. Belki de en hırslısı buydu. Bunların hepsi de şımarık çocuk psikolojisine sahipti. Şımarık çocuk psikolojisi doğrultusunda etkinliği arttıkça arttı. Solun iki önemli entellektüeli Yalçın Küçük ve Halil Berktaş onun **Yön** kitabı hakkında olağanüstü olumlu düşünceler beyan ettiler. "Yön Hareketi üzerine değerli bir doktora tezi yapmış olan Doktor Hikmet Özdemir de..."(Yalçın Küçük, **Aydın Üzerine Tezler**, (1930 - 1980), C.V, Tekin Yay., 1988, s.650.) Sonraları Kemalist düşünceleri depreşen Sina Akşin de ona, derlediği **Türkiye Tarihi** kitabında uzmanı olduğu konuları yazdırdı. Ve ben yıllar önce onun **Yön** dergisi üzerine kitabı ile **Rejim ve Asker** kitabı hakkında en aykırı eleştirileri yazdım. İlk yayınlananı **Yön** üzerine idi. 1986 yılında yayınlanan kitaba yönelik yazdığım eleştiri bir yılı aşkın bir süre dergide bekledi ve 1988 Mart'ında, on beş sene önce yayınlandı. Bu konudaki en aykırı eleştiriydi. Cumhurbaşkanlığı seçimleri konusundaki metnini eleştirmeye değmez dedim. Yazdım, ama yayınlamak istemedim. Ama bu kitapta önceden yazdıklarımın ikisini de yayınlıyorum. Özellikle **Yön** üzerine yazdığım metni çok önemsiyorum. Çünkü bu kitap Türk sosyal biliminin klasikleşmiş bir metni oluyor. Bu metni eleştirerek Türkiye'de sosyal bilimlerin gelişmesi konusunda da bir şeyler söylemiş oluyorum. Anlayan anlar. Daha sonra **Yön**'ün üzerine daha geniş bir metin yazacağım. Bu da bir çok şeyi yerli yerine koyabilir. Yayın yönetmeninin Türkiye'de

olmadığı sıralarda yayınladığım metin, ülkeye geldiği dönemde bayağı sinirlenmesine yol açmıştı.

Geçmiş dönemlerde bazı metinleri yayınlamak özellikle önemliydi. Yayın zorlukları .metinlerin eğilip bükülmesine tahammülü de belki beraberinde getirir. Niyazi Berkes'in ölümü üzerine yayınlanan bir metin, derginin yayın yönetmenini pek sevindirmemiştir. Belki de metnin üzerine siz bu metne fazla dikkat etmeyin, metinde belirtilenlere kulak asmayın, beni dinleyin ifadesi vardır: "Bu nekroloji yazısı, merhum Berkes'i överken, bir yandan da onun 'kötü' öğrencilerinin düşünsel sağlığını sergilemeye çalışıyor. Ölüleri hep iyi yanlarıyla anmak gerekir; ama bizce Berkes'in Atatürkçülüğü, İnönü düşmanlığıyla yakından ilgiliydi." Bir makalenin başına gelip çöreklenen bu tür bir ibare acaba yazarına ne düşündürür? Ve acaba bir yayın yönetmeninin böyle bir hakkı var mıdır? Hak hukuk ötesinde bir de o somut kişinin başka bir ifadesi nedense kimsenin dikkatini çekmemiştir. Kemal Tahir hakkında bir sempozyumda söylediği bir fikri Akşama Doğru programında tekrar etmiştir. Kişi, Kemal Tahir'in son gecesini anlatmaktadır. Kemal Tahir hakkında bildikleri olağanüstü sınırlıdır. Yukarıdaki düşünceleri sanki ifade etmemiş gibi Kemal Tahir'e devlet konusundaki tutumu nedeniyle eleştiri getirmiş ve "devlet sizi on iki yıl hapiste tutmakla haklı mıydı?" diye sormuş ve "evet haklıydı" cevabını almıştır. Mete Tunçay'ın bu konudaki yaklaşımı onu "Kemal Tahir neden Niyazi Berkes gibi davranmadı" diye bir hayrete itmiştir. Asıl hayretin en büyüğü bu noktada gösterilmelidir. Bir de Kemal Tahir'e kim adına hesap sormaktadır. Bu tür insanların çelişkili düşünceler belirtmeleri normaldir de onların eleştirilmeleri normal değildir. Başkasının düşüncesi üzerine bu kadar rahat konuşan kişinin yazdıkları üzerinde ileri-geri konuşmanın da ra-

hatlığı olmalıdır. Bu nedenle onun yazdıkları hakkında eleştirel metin yazmak kadar keyifli bir şey yoktur.

Bir de bazı yazarları yayınlama konusunda sınır getirilir. Sanki kişisel hesaplaşma olarak anlaşılır bunlar. Ancak bunda da ikili ölçüt bulunur. Başkalarına haktır da, size değildir. Olacak şey mi bu! Ben de **60 Yıllık Gelenek**'in 60 yerden teklediğini, benden istenen bir yazının arkasına bir metin olarak ekleyip bir dergiye Nisan 2001'de gönderdim. Yazı, sosyoloji tarihi üzerine çalışan bir sosyoloğun konusu hakkındaki akıl almaz cehaletini sergiliyordu. Kendim yayınladığım zaman kim yayınlama diyecekti ki! Hem böylelikle okumadan, tartmadan olmadık yazıları yayınlamasını önlerdim. Çünkü gidiş olmadık bir noktaya doğru! Hazret birazdan belki de **Türk Sosyolojisi** diye kendisi yazacak. Zaten ucundan kıyısından başlamış bile. Tabii bir de bu yazıya vaktiyle yazıp bir kenara attığım Atatürk'le ilgili bir konferansı hakkındaki bir değişiniyi ekledim. Aslında bu konularda yazma selahiyetine sahip olup olmadığını tahkik etmek lâzım Müzeyyen Aytül Kasapoğlu'nun. Ben istedikten sonra yayınlarım bunları.

Bazıları bazı kitapları görmek istemiyor. Özellikle üniversite üzerine eleştiriler hele bir de önemli entellektüeller (!) üzerinde odaklaşıyorsa görmezden geliniyor. Hüseyin Batuhan yıllardır herkesin sadece yayınlanacağını değil, başlığını da bildiği **İspanya'da Bir Şato** başlıklı kitabını Ocak 2002'de yayınladı. Kitap, yayınlanmadan önce **Hürriyet** gazetesinde içeriğinden de bahsedilerek tartışıldı. Yazarın akıl almaz olarak nitelenebilecek anlatımına yönelik hırçın bir tepki gelişti. Belki de tepkinin hırçınlığı kitabın yazarının cevabının gazetede yayınlanmasını engelledi. Ondan sonra da sadece **Hürriyet**'te değil, hemen hemen her yerde tam bir sükût hakim oldu. Kitabın yayınlanma-

sının üzerinden neredeyse bir buçuk yıl geçti ve kitap hakkında neredeyse tek satır çıkmadı. Bir tek istisnasıyla. Benim kitap hakkında yayınlanan bir yazım dışında. O yazı da kısaltılarak yayınlandı. Gönderdikten bir ay sonra yayınlanan yazının bazı yerleri kesildi. Yayın yönetmeni Tuğrul Eryılmaz'a, yazının önemli olduğunu, metni kısaltmamasını söylediğim zaman "herkesin yazısı kendisi için önemli" dedi. Doğruydı. Fakat kimse kitapla ilgilenmedi. Üniversite benim için hep önemlidir. **İspanya'da Bir Şato'yla** ilişkim daha bitmedi. Söylemediğim bazı düşüncelerim var. Çünkü yirmi yıl kadar önce bir süreli yayında, **Sıfır'da** üniversiteyle ilgili muhayyel mizahî metinler yazdım. Burada da birkaç başka örnek var. Bunlardan biri de muhayyel bir akademisyene, sosyolog Betül'e dair. İnşallah ileride sadece mizahî metinler içeren kitabımı da yayınlarım.

Dergi yöneticileri kendilerini her şeyin hakimi sanıyor. Yılların gazetecisi yönettiği dergi için benden bir yazı istiyor. Hilmi Ziya Ülken'in yüzüncü yaşı dolayısıyla. Yazıyı yayınlayacağını söylediği tarihten kırk gün önce kendisine gönderiyorum. Yayınlamıyor ve fakat yayınlamayacağını bana iletmiyor. Sanki ben adamın ücretli memuruyum. Benim yazdığım makaleyi kendisi de değerlendiremez, derginin veya kendisinin danışmanları da. Zaten dergi de bir halta benzemiyor. Sadece kendisi istese yazmazdım da. Ona yolladığım makaleyi ve mektubu da yayınlıyorum. İnsanı güldüren bir başka durum daha var. Adamın "Yazamadıklarım" diye bir kitabı var. İnsanın içinden "İnşallah Yazamazsın" diyesi geliyor. Aslında doğru laf bu değil. Doğrusu hazrete "yazsan ne olacak" diye seslenmek. Tabii adamın en hayret edeceği konu kendisine yazılan mektubun yayınlanması. Vatandaş hayret edecek. Vatandaşın her uğraşı Semra Özal'la gerçekleştirdiği konuşmaya benziyor. Hatta önceki ça-

lışmalarına. Bülent Ecevit'e destek çıktığı gazetecilik yıllarına. Adam gazetecilikte becerikli. Hem da ta lise yıllarından başlamış. Bu kadar uzun yılda da haliyle epey yol almış.

Diğer yazılar da Türkiye'deki temel gelişmelerle ilgili. Yalçın Küçük'n **Aydın zerine Tezler** kitabı üzerine yirmi yıl önce yazdığım yazıdaki tespitler bugünkü konumuna ne kadar da "cuk" oturuyor. "Her şey Bir Yazıyla Başladı" da zaten Türk entellektelinin haleti ruhiyesini gösteriyor. Yoksa Metin Erksan'ın yıllar önce söylediği "Türkiye'de Entelligentsia Yok" düşüncesi gerçekliği mi ifade ediyor? Belki de bu nedenle on beş yıl önce çıkarmaya niyetlendiğim **Muhalif** dergisine yazdığım giriş, daha doğrusu çıkış yazısı bir gerçekliği ifade etmiyor mu: "Neye Muhalif, Neden Muhalif?" Zaten herşeye muhalif olmanın da bir gerekçesi yok mu? Mufassal yazıcılık da zaten bundan dolayı gelişmiyor mu? Bu metinlerin bir kısmını da inşallah gün gelir yayınlarım.

Bu gidişle beş - altı yılda bir buluşacağız. Bunun illa kitapçıda olması da gerekmiyor. Ülkenin kütüphanelerine girmenin engellenmesi mümkün m acaba? Zaten bu tarz kitapları herkesin okuması gerekmiyor ki... İlğilisi okusun kâfi. Gelişkin yayınevlerini ciddiye almanın fazla anlamı yok. Ciddi okuyucu her kitabı bulur. Sadece biraz geç bulur.

II. ÜNİVERSİTELERDE YÜKSELTMELE

Akademik Yükseltmeleri Mızımızlanmadan Tartışmanın Yolu Jüri Raporlarının Yayınlanmasından Geçer

Akademik yükseltme sorunları ile ilgili olarak Cumhuriyet Bilim - Teknik ekinde çok sayıda yazı yayınlanmıştır. Aslında akademik unvanların alınması sorunu hemen her dönemin öncelikli, önemsenen konularından biridir. Hemen her zaman da sorun yaşanmıştır. Çoğu zaman da sorunlar siyasetle de bulaştırılarak gazete sütunlarına yansımıştır. Sorun bundan böyle de yaşanacaktır. Yükseltme işlerinde insan unsuru gündeme girdiği sürece öznelliğin tümüyle ortadan kaldırılması mümkün değildir. Öznelliği ortadan kaldıracak ölçüde objektif kriterlere ulaşabilmek olanağı da ufukta görünmemektedir. Öznelliği önlemek için yükseltme işlemlerini merkezileştirmek şu an mevcut bazı keyfilikleri ortadan kaldırılabile de bu durumda başka tarz öznellikler gündeme girecektir. Dolayısıyla konu yoğun olarak tartışmayı gerektirecektir. Hele insan unsuru her tür kaprisiyle ortada olup, bunu dışlamak mümkün olmadıkça keyfilik süregidecektir. Doğa bilimlerinde keyfiliği sınırlandırmak bir ölçüde daha kolay da olsa, Türkiye'deki uygulamalar açısından sosyal bilimlerde kapılar keyfiliğe neredeyse ardına kadar açıktır. Zaten akademik yükseltmelerle ilgili tartışmalar bu nedenle daha çok doğa bilimleri alanında somutlaşmaktadır. Bu makalede konu bir ölçüde sosyal bilimler alanında kimi yakın çevre uygulamaları da nazarı dikkate alınarak değerlendirilecektir. Sorunun biraz geniş çerçevede anlaşılmaya ve formüle edilmeye çalışılması ko-

nu hakkında daha gerçekçi düşüncelere ulaşılmasını sağlayabilir.

Bazı sakıncalar ortaya çıktığı zaman Türkiye’de tümüyle sistem değiştirilmektense sınırlı sayıdaki kuralların değiştirilmesi yeğlenmektedir. Sorunların da böylelikle halledildiği sanılmaktadır. Ancak kimi istisnalar da söz konusudur. Bazı uygulamaların, bazı kuralların değiştirilmesi düşünülmemektedir bile. Bir somut örnek birinin akım derken birinin çokum demesinin önüne geçilmesi gereğini o kadar güzel izah eder ki. Kısa bir süre önce Cumhuriyet hükümetlerinin kültür politikalarını sosyal antropoloji açısından inceleyen bir yüksek lisans tezi jüride yer alan üç öğretim üyesi tarafından farklı şekillerde değerlendirilmiştir. İki öğretim üyesinin, bir sosyal antropolog ve bir sosyologun 100 üzerinden 100 ve 95 not takdir ettiği yukarıda konusu belirtilen teze, bir etnolog öğretim üyesi 0 (sıfır) vermiştir. Bir sosyal bilim tezinin bu kadar keyfî bir şekilde değerlendirilmesi anlaşılabilir gibi değildir. Sosyal bilim alanındaki bir tezin 100 ya da 95 olarak olarak notlandırılması, abartı söz konusu olsa da, tez konusundaki heyecanın, başarının takdiri ya da özendirme amacıyla makul görünmektedir de, bir yüksek tezine aday tarafından reddedileceği biline biline sunulduğu zaman bile genellikle 20 - 30 dolaylarında bir not takdir edilmektedir. Üstüne üstlük tezin, yüksek lisans tezinin nasıl düzeltilebileceği konusunda rapor yazıp, düzeltme istendikten, bir başka deyişle bu çalışmanın belirtilen yanlışlıklar giderildikten sonra pekâlâ başarılı bir yüksek lisans tezi olabileceğinin kabullenileceği örtük olarak belirtilmesine rağmen düzeltilen teze not olarak 0 (sıfır) vermekte direktmek keyfiliğin üstüne bir de tükdirmek demektir. Bu durumdan daha keyfî bir değerlendir-

me olmaz, olamaz. Ancak her tür akademik yükseltme konusunda yazılan raporların yayınlanma zorunluluğu anılan tarzda bir keyfiliği bir ölçüde sınırlandırma imkânına sahiptir. Böylelikle tahribat bir nebze daha azalacaktır. Raporu, teze ilişkin raporu yazarların bunun yayınlanacağını bilmeleri akademisyenlerin en azından daha dikkatli davranmalarına, kendilerini haklı kılabilecek manipülâsyonlara yönelmelerine neden olabilir. Bir de sorunların daha ayrıntılı olarak değerlendirilmesinin yolunu açabilir. Aslında her bilim dalındaki yükseltme raporlarının yayınlanması hem konunun kendi içinde bütünlük arz etmesini sağlar, hem de aynı öğretim üyesinin çifte standart kullanıp kullanmadığını ortaya çıkarır. **Hatta böylelikle yaygın olanı, genel ortalamayı yakalamak da gündeme girer. Üniversitelerdeki akademik düzey konusunda mütalaa beyan etmek de daha kolay olur.**

Akademik yükseltme denetimlerinde, uygulamalarında işin bir yanı bile isteye hınç almak ya da meseleyi tereyağdan kıl çeker gibi halletmekse, yüksek lisans ve doktora düzeyinde bu bireysel olarak kotarılmakta, doçentlik ve profesörlük düzeyinde ise daha planlı bir kombinezon gerekli olmaktadır. Doçentlik ve profesörlük düzeyinde belirgin bir uygulama genellikle kullanılan bir yanıltmayı aşmak amacıyla gündeme getirilmiştir. Akademisyenlerin doktora ve doçentlik çalışmalarını ya da öncekileri biraz rötuşa tâbi tutarak veya aynen ileri bir akademik derece için kullandıkları görülmektedir. **Hatta neredeyse doktora çalışmasının dışında akademik yayın yapmayan profesör öğretim üyesi mebzul miktarda vardır. 1981 sonrası akademik ortamı bunu mümkün kılmıştır. Bir anlamda daha önceki akademik dereceler için sunulan çalışmalar da bu yanıltmayı aşmak amacıyla istenmektedir. Yanıltmanın aşıl-**

ması ancak jüri üyelerinin kendilerine sunulan çalışmalarını dikkatli bir şekilde incelemeleriyle mümkündür. Çoğu zaman kör kör parmağın gözüne tarzındaki alıntılar / aktarmalar bile görülmemektedir. Çünkü niyetin ötesinde, sunulan metinler çoğu kez okunmamaktadır bile. Olduğu gibi aktarma eylemi de kimi zaman kamufle edilmeye çalışılmaktadır. Verilebilecek tesadüfi örnekler açıklayıcı olabilir. Örneklerden biri tesadüfi olarak bilinen son dönem doçentlik yükseltmelerinden birine ilişkindir. Aynı kişi aynı çalışmalarla kadro için de müracaat ettiğinden konu en az altı-yedi uzman öğretim üyesinin dikkatinden kaçmıştır. Söz konusu sınavdaki kişinin doktora tezinin başlığı **Kurtuluş Savaşında Türk Basını (Mayıs 1919-Temmuz 1921) Türkiye İle İlgili Dış Haberler ve Bunların İç Basındaki Tepkileri**'dir. Söz konusu çalışma 1981 yılında yayınlanmıştır. Yazarı da İzzet Öztoprak'tır. Doçentlik sınavı ve doçentlik kadrosu için yapılan başvuruda doktora çalışmasının yanında "Kurtuluş Savaşı Basını" başlıklı bir makale (İletişim, Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Yay., 1981/3) de sunulmuştur. Haliyle bunun dışında başka makaleler de doçentlik başvurusunda bulunmaktadır. Ancak bu makale zaten kısa olup doktora tezi olan kitaptan blok halinde aktarmalardan oluşmaktadır. İlk iki sayfanın çaktırılmamak için değişik yerlerden kompozisyonunun yapılmasına ve gene aynı nedenle yayınlanmış olan doktora tezine atıfta bulunulmasına karşın, üçüncü sayfadan-ki dergide 69. sayfaya tekbül etmektedir-73. sayfanın sondan bir önceki paragrafına kadar belirtilmeden kitabın 207 - 213 sayfaları arasından blok olarak, olduğu gibi aktarma yapılmıştır. Keza 73. sayfanın son paragrafından makalenin bittiği 78. sayfanın ilk paragrafına kadar da gene belirtilmeden ve olduğu gibi doktora tezinin 171 - 177 sayfaları arası aktarılmıştır. Yazdıkları raporlara bakıldığı za-

man sınav ve kadro jüri üyelerinin hiçbirinin konunun farkında olmadıkları görülebilir. Özellikle kamufle edilerek aktarma, bir başka deyişle yanıltma yapıldığı zaman her makale rahatlıkla yeni bir çalışmaymış gibi yutturulabilmektedir. Hatta çoğu zaman da takdir konusu olmaktadır. Adayın, bilim adamının değişik alanlara yönelip yüzeyselleşmek-tense aynı alanda derinleşmesinin gerekçesi olarak sunul-maktadır. Haliyle, fazlasıyla savruk olanlar dışında çok fazla sayıda tez dosyasıyla uğraşan jüri üyelerine bariz haksızlık yapmamak gerekmektedir. Ancak bu tür raporla-rın aday çaktırılmak istendiği zaman dışında olağanüstü laubali bir şekilde yazıldığı da bir gerçektir. Adayın dön-dürülmesi amacıyla yazılan raporlar arasında çırpıştı-rlanlar da az değildir. Tüm bunların bir ölçüde durdurulma-sının yollarından biri her tür yükseltme raporunun yayın-lanmasından geçer. Böylelikle insanların değerlendirmeleri bir nebze kontrol edilmiş ve bu suretle onlar otokontrole tâbi tutulmuş olur. Satır satır aktarma durumuna ilişkin o kadar çok güzel örnek vardır ki.

Bir yeni uygulama da **yayınlanmamış metinlerin** akade-mik yükseltmelerde kullanılması suretiyle gerçekleştirilmektir. Aslında bu uygulama da gerekli bir uygulama olarak görünmek-tedir. Özellikle bazı akademisyenler yazdıkları metinleri yayın-lamakta zorluk çekmekte ve / veya yazılan metinlerin yayınlan-ması zaman almaktadır. Belki de yazmayı pek sevmemektedir-ler. Dolayısıyla yeni getirilen, bazı kurumlardan makalenin ya-yınlanacağına dair taahhüt alma yönteminin anlaşılabilir ve ka-bul edilebilir bir yanı vardır. Onun için de yardımcı doçentlik, doçentlik ve profesörlük başvurularında resmi bir kurumdan, bi-limsel faaliyet gösteren bir kurumdan ya da herhangi bir yayıne-

vinden makalesine ilişkin olarak yayınlanacağı taahhüdünü alan akademisyenin daktilo edilmiş metni yayınlanmış gibi değerlendirilmektedir. Ancak bunun komik biçime dönüştürülmüş uygulamaları da vardır. Sözü edilebilecek komik uygulamalar yazdıklarını rahat yayınlayan ya da rahat yayınlama potansiyeli taşıyan kişiler için söz konusudur. Rahat yayınlama potansiyeli olanlar muhtemelen bu usule daha çok başvurmuşlardır. Burada somut örnekler üzerinde ayrıntılı olarak durulmak istenmemektedir. Örnek vermek gerekirse altı yıllık Türk Tarih Kurumu üyesinin yayınlanmış metin yerine Belleten’de yayınlanacağı taahhüt edilmiş metinlerle bir akademik derece için başvurması fazla hüsnüniyetli bir davranış gibi görünmemektedir. Şaka bir yana ama, yayınlanması taahhüt edilen makalelerin yazarının müdahalesiyle yayınlanmaması da mümkündür. Belki de bazı kişiler muhayyel takdim tezleriyle profesör olmuşlardır. Hatta muhayyel, doktora tezinden yürütülmüş ya da sonradan geliştirilmiş makalelerle profesör olunması herhalde az sayıda kişiyle sınırlı kalmamıştır. En azından bu durum teorik olarak imkân dahilindedir. Teorik olarak imkân dahilinde olan şeyin kurnazlıkta mahir kişilerce kullanılmaması düşünülemez. Muhayyel takdim tezleriyle akademik unvan almak artık ortadan kalkmışsa da muhayyel makalelerle, aktarma makalelerle profesör ya da doçent olma şaibesinin ortadan kaldırılmasının yolları aranmalıdır. Zaten profesörlükte takdim tezinin, baş eserin basılı olma şartının getirilmesinin her halde önemli deneyimlerden kaynaklanan nedenleri olmalıdır. Engellemenin yollarından biri de herşeyin bir ölçüde daha şeffaf olmasını sağlayacak bir uygulamanın gündeme getirilmesidir. Sözü edilen uygulamalardan biri de gene tez üzerine yazılan raporların ya-

yınlanmasıdır. Yukarıda söylenen kriterlerin uygulanması kimi açıklıkları aşikâr kılacaktır. Örneğin, doktora ya da doçentlik tezlerinden zahmet çekmeden makale üretme anlayışında olanların daha belirgin uyanıklıklara tevessül etmeyeceklerini düşünmek anlamlı değildir. Doktora tezin-den sekiz sene sonra doktora tezinin belirli bir bölümünü makale olarak yayınlayıp bunu profesörlüğe başvururken farklı bir çalışma olarak gösteren kişinin değişik yutturmacalara tevvesül etmeyeceğinin ve başka makalelerin de benzeri aktarmalardan oluşmamasının hiçbir mantıklı nedeni olamaz. Özer Ergenç'in ÖDTÜ Geliştirme Dergisi'nin Türk İktisat Tarihi Özel Sayısı'nda yayınlanan "XVI. Yüzyılın Sonlarında Osmanlı Parası Üzerinde Yapılan İşlemlere İlişkin Bazı Bilgiler" (Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar, t.y., ss..86-98) başlıklı makalesi makaleden daha sonra yayınlanan doktora tezinden, onun kitap olarak yayınlanan nüshasının 119. sayfası ile 125. sayfası arasındaki metinden aktarılmıştır. Anlamsız olacağı için sadece ilk cümlesinin yarısı değiştirilmiş olan makalenin dipnotları da doktora tezi olarak yayınlanan kitabın 210 - 214 sayfaları arasında olduğu gibi bulunmaktadır. (Özer Ergenç, Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı-XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya, Ankara Enstitüsü Vakfı Yay., 1995, ss. 119 - 125 ve 210 - 214) Görüldüğü gibi konu dönüp dolaşıp jüri raporlarının yayınlanmasına gelmektedir. Jüri raporları kritik işleve sahiptir. Jüri raporları yayınlandığı taktirde haksızlığa uğradığını düşünen kişilerin konuyu yargıya götürmeleri haliyle kolaylaşacaktır. Bu suretle en azından belirli, sınırlı çevrelerde, üniversite kamuoyunda bazı işlemlerin daha doğru olarak değerlendirilmesi imkân dahiline girecektir. Bunun ötesinde doçentlik ya da profesörlüğe niyetlenecek adayların başvurudan

önce şartların, düzeyin ne olduğunu anlamaları mümkün olacaktır. Daha da önemlisi bir gün birileri üniversite tarihini yazmaya kalktıklarında konuyu hem daha doğru, hem de daha detaylı olarak sunabileceklerdir. Bir yan etki de haliyle Türk edebiyatındaki üniversiteye ilişkin mizah üzerinde olacaktır. Derin gözlem ve ayrıntılı bilgi olmasaydı Haldun Taner o enfes "Rahatlıkla" öyküsünü yazamazdı ki...

Cumhuriyet Bilim - Teknik

No: 515, (01 Şubat 1997), s. 4.

Jüri Raporları Yayınlanmadan da Bazı Gerçekler Ortaya Çıkıyor!..

01 Şubat tarihli **Cumhuriyet-Bilim Teknik**'te yayımlanan "Jüri Raporları Yayınlanmalı" başlıklı yazıda sözünü ettiğim yüksek lisans tezinin keyfî değerlendirilmesi şeklindeki iddiama sayın Gürbüz Erginer aynı derginin 08 Mart 1997 tarihli sayısında cevap verdi. Böylelikle de işin adını koyarak tartışmak kolaylaştı. Cumhuriyet hükümetlerinin kültür politikalarını inceleyen yüksek lisans tezinin yazarı Servet Uslan'dır. Teze 100 ve 95 takdir eden öğretim üyeleri de sosyal antropoloji profesörü Zafer İlbars ve sosyoloji profesörü Nilgün Çelebi'dir. Tezi 0 (sıfır) notuyla değerlendiren kişi de etnoloji doçenti Gürbüz Erginer'dir. Özellikle "i"lerin noktalarını koyarak tartışmayı sağladığı için Gürbüz Erginer'e teşekkür etmek gerekmektedir. Ancak unutulmaması gereken ilk husus, bir somut uygulama dolayısıyla akademik hayattaki bazı ilkeleri tartışmaya çalıştığımıdır.

Sayın Gürbüz Erginer'in verdiği cevaptaki mantalite jüri raporlarının yayınlanmadan da bazı gerçeklerin ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Eleştirilecek başka noktaları olmasına rağmen bu yazıda Erginer'in cevabındaki mantık doğrultusunda olayın nasıl farklı yorumlanabileceği gösterilmeye çalışılacaktır. Birkaç cümleyle de akademik ilkelerin saptırılmasında kurumsal düzenlemenin etkilerine değineceğim. Gürbüz Erginer'in yazısında neyi tartıştığı pek belirgin değildir. Zaman zaman teze 0 (sıfır) vermesinin gerekçesini, zaman zaman da tezin yetersiz olduğunun gerekçesini izah etmeye çalışmaktadır. Bu iki husus birbirine karıştırılmadan tartışılmalıdır. Öncelikle de tezin 0 (sıfır) olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği üzerinde durulmalıdır. Bu noktada bazı sorular belirlemektedir:

(a) Tezin yargıya götürülmesi nedeniyle bir başka üniversiteden, Hacettepe Üniversitesi'nden üç öğretim üyesi de tez konusunda kanaatlerini bildirmişlerdir. Hacettepe Üniversitesi'nin öğretim üyeleri teze 70 (yetmiş) dolaylarında not vermişlerdir. Erginer dışındaki beş öğretim üyesinden teze en düşük not verenin verdiği not 60 (altmış)tır. Gürbüz Erginer tüm bu akademisyenlerin yanlış not verdiği kanaatinde midir? Tabii bu teorik olarak mümkündür. Ancak bu iddiayı sadece benimle tartışmaması gerekmektedir.

(b) Sorulabilecek bir başka soru da şimdiye kadar söz konusu tez dışında 0 (sıfır) verdiği herhangi bir tezin olup olmadığıdır? Şimdiye kadar "yeteneksiz" ve "yetersiz" olduğu için başka kimin akademisyen yapılmasına karşı çıkmıştır?

(c) Yüksek lisans ve doktora tezlerinin bir tür "usta çıracı usulü eğitime ve öğretime dayan[dığını]" belirttiğine göre aynı ustanın yaptırdığı diğer yüksek lisans ve doktora tezlerine neden huzur-u kalple, hem de 80'in üzerinde notlar vermiştir?

(d) Sözü edilen akademisyenin yeterliliği konusunda kuşku izhar ettiğine göre onun kendi doçentlik çalışmaları üzerine yazdığı olumlu rapor hakkında da aynı nitelemeler geçerli midir? Bu düşünceyi de telaffuz etmeye çalışmakta mıdır?

Buraya kadar ifade ettiğim hususlar Gürbüz Erginer'in yüksek lisans tezi konusunda kasıtlı davrandığına dair açık işaretlerdir. Ancak aşağıda üç madde çerçevesinde belirteceklerim kasıtlı davrandığının inkâr kabul etmez kanıtlarıdır:

(a) Gürbüz Erginer'in, tez jürilerinin değerlendirme mevzuatını bilmediğim ya da bilmez göründüğüm iddiası kendisi için daha çok geçerlidir. Jüriyle ilişkin hukuksal mevzuatı herhangi

bir öğretim üyesinin bilmemesi ya da bilmez görünmesinin bir mazereti olabilir. Ancak aynı mazeret, altı ayı aşkın bir süre Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü Genel Sekreterliği'ni yapmış olan Gürbüz Erginer için söz konusu olmamalıdır. Hukuksal mevzuata göre sözlü sınavı müteakip tez oylaması geçer mi geçmez mi diye yapılmaktadır. Çoğunluk geçeceği düşüncesindeyse kalması gerektiğini belirten jüri üyesinin teze not verme hakkı yoktur. Jüri üç kişiden teşekkül ettiğine göre mevzuat gereği geçer not veren öğretim üyelerinin verdikleri notlar toplanıp ikiye bölünmektedir. Anlaşılmaktadır ki diğer iki jüri üyesinin mevzuat bilmezliğine yaslanarak jüride hakkı olmadığı halde not vermeye ve verdiği notun ortalamayı etkilemesini sağlamaya çalışmıştır. Bu eyleminde de mevzuata aykırı olarak başarılı olmuştur.

(b) 0 (sıfır) vermesinin sebeplerinden biri de notu verdiği tarihteki hukuksal mevzuattır. Söz konusu tarihteki hukuksal duruma göre yüksek lisans tezi yapan kişinin ortalamasının 75 (yetmiş beş) olmaması halinde doktora müracaat etmesi mümkün değildir. Diğer iki jüri üyesinin 100 (yüz) vermeleri durumunda bile yüksek lisans yapan kişinin doktora yapması engellenmiş olmaktadır. Kasıtlı davrandığı için teze kendi gerçek kanaatinden de düşük bir not vermektedir. Çünkü amacı kendisinin de ifade ettiği gibi değerlendirmesine sunulan çalışmayı önyargısız olarak incelemek değil, "yetersiz" ve "yeteneksiz" olarak nitelediği kişilerin akademik hayatta önünü kesmektir.

(c) Yukarıda anlatılanlardan farklı bir şekilde nasıl mevzuat dışı davrandığını kendi ifadeleriyle somutlaştırmak da mümkün görünmektedir. Gürbüz Erginer nasıl mantık yürüttüğünün pek farkında değildir. Neyi savunacağını tam kestirememektedir.

Doğru olarak söylediği gibi "jüri üyelerinin çoğunluğu tarafından savunulmaya değer görülen tezin sahibi, belirlenen bir gün ve saatte aynı jüri tarafından savunmaya alınır." Yönetmelik yukarıdaki şekilde anlaşılmasına rağmen gene Erginer'in yazısındaki ifadeyle "Tezin birinci verilişinde iki olumlu raporla savunma hakkı verilen aday, bireysel isteğimle raporunun okunması sonucu savunmaya bile alınmamış, tezin düzeltilmesi için kendisine süre verilmiştir." Yukarıda aktarılanlar Erginer'in **bireysel isteğiyle** yönetmeliği uygulatmadığının açık itirafıdır. Birkaç paragraf aralıkla çelişik düşünceler ifadelendiren bir kişinin, başkalarının Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün Lisansüstü Yönetmeliği'ni anlamadığı ya da anlamazlıktan geldiği şeklindeki eleştirisine cevap vermek ise haliyle abestir.

Konuyu tartışırken adını açıklamaktan çekindiğini söylediği enstitü, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'dür. Zaten işlerin şirazesinden çıkmasında bu kurumun önemli etkileri vardır. Çekinip çekinmediğimin en iyi göstergesi kendisinin aynı kurumda genel sekreter olarak görevliyken Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'ne yazdığım --kendisinin de okuduğunu bildiğim - 07.09.1995 tarihli resmi dilekçede kullandığım üsluptur. Bir somut uygulama kastedilerek aşağıdaki şekilde bir ifade kullanılmıştır. Bir öğretim üyesinin, alıntılanan adı, tartışılan konuyla ilgili olmadığı için telâffuz edilmek istenmemiştir: "Sonuç olarak Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü ve çevresindekilerin herkesi kör ve âlemi sersem sanan tavırları konusunda yazılı olarak ikâz edilip, uyarılmaları gerekmektedir. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde resmen bir ortaoyunu oynanmaktadır. Ortaoyununun yönetmeni Prof.Dr.Nejat Kaymaz, figüranlarından biri de onun kulağına fısıldadıklarını gözü kapalı uygulayan Enstitü Müdürü Prof. Dr.

Berna Alpogut'tur. Beni şu veya bu biçimde ilgilendiren konularda Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü ve yetkililerinin alenî keyfî davranışları konularında ikaz edilmele-ri gerekmektedir." Belki Ankara Üniversitesi Rektörü'nün Enstitü Müdürlüğü'ne aynı kişiyi atamamasında sözü edilen dilek-çenin de katkısı bulunmaktadır. Enstitü'deki jüri düzenleme zih-niyetinin bu yüksek lisans tezinin serüveniyle de bir bağlantısı bulunmaktadır. Ancak sınırlı uzunluktaki bir yazıda tezle ilgili bütün sorunların tartışılması mümkün değildir.

Gülbüz Erginer'in önerdiği konuları da kapsayacak yaklaşı-mım, üniversite üzerine yazmakta olduğum kitap yayınlandığı zaman anlaşılacaktır. Böylesi bir kitaba " Rapor Nasıl Yazı-lar?" başlıklı ilginç bir bölüm yakışabilir. Benim tez hakkında kanaatim, okumadığım raporlar yerine kendi okuma eylemime dayanmaktadır. Erginer'in diğer raporlar konusundaki imasının doğru olması gerçeği değiştirmez. Diğer raporların alelusul ya-zıldığı doğru da olabilir. Ancak o raporların, tezin içeriğiyle, Gülbüz Erginer'in raporundan daha fazla ilgili olması da müm-kündür. Gececek düzeyde olduğunun açık kanıtı çalışmanın ge-lişkin içeriğidir.

Meseleyi Ortalık Yerde Çarpıtmanın En Güzel Örneği: Orhan Bursalı'ya Mektup

Sayın Orhan Bursalı,

Size lisansüstü eğitimde jüri raporlarının yayımlanmasını savunan bir makale göndermişim. Söz konusu makaleyi yönettiğiniz **Cumhuriyet Bilim - Teknik**'te gönderildikten iki buçuk ay sonra, metnin yarısından fazlasını biçerek, bir başka deyişle yazıyı katledip ırzına geçerek yayımladınız. Makalenin yayımlanmasından beş sayı sonra yani 8 Mart 1997 tarihinde de bir yüksek lisans tezine sıfır veren öğretim üyesinin savunusu **Cumhuriyet Bilim - Teknik**'te yer aldı . Aynı gün cevap vermesi halinde tam otuz dört gün sonra gönderdiği metni yayımladınız. Bu cevabî makale üzerine yazarının konuyu saptırdığını belirten ve meseleyi teknik düzeyde somutlaştıran yazımı size 10 Mart 1997 tarihinde postaladım. Yazıyı bir gün sonra aldığınızı sizden öğrendim. Aradan üç aya yakın bir zaman geçmiş olmasına rağmen cevabımı yayımlamadınız. Yayımlamak niyetinde olmadığınız da aşikâr. Bana açık bir şekilde haksızlık yaptığınız ortada.

Benim yazım hakkındaki cevabî metnin size Ankara Üniversitesi kanalıyla geldiğini ve bunda, **Cumhuriyet** ailesinden birinin tavassut ettiğini söylemekte zorlanmıyorum. Ondan öte **Bilim - Teknik**'te sıkça yazan birinin de gündemde olduğunu bilmediğimi zannetmeyin.

Yayımlanmayan yazımda iki hususa özellikle dikkat ettiğimi, bu konuda özen gösterdiğimi belirtmek isterim. Birincisi sadece cevap yazan kişinin mantalitesini sorgulamaya çalıştığım-

dır. Onu aşacak, dışarıdan olarak nitelenebilecek eleştiri yapmaya özen gösterdim. İkinci olarak da değişik kişiler hakkında kişiliklerini hedef alacak kelimeler kullanmamaya dikkat ettim. Ancak siz kişiye özel davranıyor, sözün doğruluğundan çok kimin ağzından çıktığıyla o kadar ilgileniyorsunuz ki çifte standart bariz olarak ortaya çıkıyor. Benim yazımı yayımlamamanızın sebebini biliyorum. Size göre bazı kişilerin kimi yazarlar hakkında orta mektep öğrencisi düzeyinde zekası yok deme hakları var. Bu nitelemede bulunanlar size göre daha saygın kişiler hakkında daha sınırlı ifadeler kullanamıyor. Gene aynı şekilde Gürbüz Erginer, yazılan karşılıklı metinlerle ismi açıklanmamış da olsa artık aşikâr olan yüksek lisans tezi yazarı hakkında "yetersiz" ve "yeteneksiz" sıfatını pervasızca kullanmaktadır. Ben böyle bir niteleme kullanıyor muyum? Sizin adamına göre davrandığınız derginizin mutfağını dolaylı olarak bilenler açısından dahi malumdur. Hatta sizin açınızdan muteber olan olmayan adam ayırımından daha çok muteber kanalla gelen adamla, yazısının altına imzasını dümdüz atarak gönderen adam arasında bariz fark vardır. Türk-Yunan ilişkileri konusunda kendi sütununuza da yansıyan tavrınız derginize sokmamakta inat ettiğiniz makalelerle daha belirgin hale gelmektedir. Özgür bir tartışma ortamı oluşturduğunuz savını herkesin yutabileceğini düşünmeyiniz.

Mesele burada da kalmamakta sizin gazetecilik namusunuz konusunda kuşku duyulabilecek bir noktaya ulaşmaktadır. Gürbüz Erginer yayımladığınız yazısında benim yayımlanan makalede söz konusu etmediğim bir hususa da cevap vermektedir: "Tezin düzeltilerek ikinci kez sunulması durumunda, çalışma yeni verilmiş bir tez gibi, birinciden tamamen bağımsız olarak değerlendirilir." Bir bütünlük arz eden ve kimi nitelemeleri, kimi eleştirileri özellikle geçiştiren yazının benim yayımlanan ya-

zımda ifadelendirilmeyen görüşlere cevap vermesi ilginçtir. Ben bunun nedenini biliyorum. Erginer benim yazımda kestiğiniz bölümde yer alan bir eleştiriyi de cevaplandırmaktadır. Söz konusu eleştiri benim yazımda şöyle ifadelendirilmiştir. "Üstüne üstlük tezin, yüksek lisans tezinin nasıl düzeltilebileceği konusunda rapor yazıp, düzeltme istendikten sonra, pekâlâ başarılı bir yüksek lisans tezi olabileceğinin örtük olarak belirtilmesine rağmen düzeltilen teze not olarak O (sıfır) vermekte direktmek keyfiliğın üstüne bir de tüy dikmek demektir. Bu durumdan daha keyfî bir değerlendirme olmaz, olamaz." Bu durum tek bir olasılığı akla getirmektedir: sizin benim yayımlanmayan yazımı Gürbüz Erginer'e ulaştırmış olduğunuzu. Bunun doğrudan olmadığın anlayabilecek durumdayım. Dolaylı olarak iletildiğini anlamak için kâhin olmaya gerek yok. Cevabî yazısını da tabakhaneye bok yetiştirecek bir tarzda, hem de tek bir kelimesini çıkarmadan yayımlamanızın başka bir izahı olmaz, olamaz.

TÜBA'ya yatkın bir bilim politikası takip etmeniz-doğrudur, yanlıştır, bir noktaya kadar eleştirilebilir-makul kabul edilebilir. Ancak siz bu tür bir tercihi de tümüyle aşarak, düpedüz kişilerle kurduğunuz bağlantıyı sorunun merkezi haline getirip öyle davranıyorsunuz.

Bu kişisel kayırmacı tavrınızla, kimi müesseselere yandaş bariz tutumunuzla, üniversite içindeki iktidar odaklarına yatkın yaklaşımınızla yazmakta olduğum üniversite üzerine kitapta ister istemez birkaç sayfa da olsa yer alacaksınız.

Bilim-Teknik sütunlarında işinize gelmeyen yazıları yayımlamamakta, diğer yazıları da kesip biçmekte sonsuz başarı dileklerimle saygılar sunarım.

02.06.1997

Kurtuluş Kayalı

Yayınlanma Gereği Duyulmayan Bir Kitap Eleştirisinin İlginç Bir Dipnotu

(1) Sina Akşin'in yazdıklarını ciddî sınırlılıkları bulunsa da önemsemek gerekmektedir. Bakış açısı, olaylara öznel çerçevede yaklaşımı insana ne kadar ters gelse de düşüncelerinin içtenliğinden ve akademik merakından kaynaklanan bir ciddiyeti vardır. Ancak Sina Akşin gibi insanların yanında hiçbir samimiyet taşımayan, kafası seyyal ve her bir şeye meyyal bir sürü eyyamcı bulunmaktadır. Bunların arasında bilimsel ciddiyet anlamında olmasa da gündelik işleri çevirmede olağanüstü mahir olanları vardır. Bu maharet on sekiz yıl süreyle Türk Tarih Kurumu üyeliğine seçilme başarısıyla taçlanmaktadır(!). Türk Tarih Kurumu üyeliğine seçilme başarısı bir tür sol diyebileceğimiz Kemalizmle de rahatlıkla bağdaştırılmaktadır. Vatandaş yazılı olmasa da lafzî olarak eski dönem Türk Tarih Kurumu'na övgüde bulunabilmektedir. Ancak bu zat-ı muhterem hiçbir şekilde eski ve yeni Türk Tarih Kurumu hakkında yazılı olarak düşünce beyan edememektedir. Onu bunu, Atatürkçülük konusunda eleştirel tutum takınmakla özenle, lafzî olarak ve hırçın bir şekilde suçlayan bu kerameti kendinden menkul akademisyen, Özer Ergenç, kendisi için her bir şeyi mübah görmektedir. Bu meyanda Türk - İslâm sentezi çerçevesinde orta öğretim tarih dersi kitabı yazan Türk Tarih Kurumu üyeleriyle beraber hareket edebilmektedir. Bunun üzerine gündelik basında çıkan, başlığı içeriğini aşıkâr kılan eleştirileri (Deniz Som, "Ders Kitaplarında Osmanlı'ya Özlem Var", **Cumhuriyet**, 29 Eylül 1993, s.6.) aradan neredeyse üç yıl kadar zaman geçmesine karşın olgunlukla karşılamaktadır. Basında konuya ilişkin eleştirel

dozu yüksek yazıyı sükûtle geçiştirirken sadece beli bir kesimin okuyabileceğini varsayarak, başka bir mekanda aşağıdan alıp, bu tür suçlamaları kabul ederek anlayışla karşılanmasını dilemektedir: "Ben bu kısa konuşmamda öncelikle şunu söylemek istiyorum: benim burada bulunmamın nedeni, diğer katılımcılardan ayrı olarak, MEB Talim ve Terbiye Kurulu'nun bir program çalışmasına ve programa dayalı olarak yazılmış bir kitaba katkıda bulunmamdır. Bu vesileyle, çok önemli olduğuna inandığım bir konunun çeşitli açılardan irdelenmesinden de büyük yararlar sağladım. Bunu da ayrıca belirtmeliyim... Tarih araştırmalarında neyi halledememişsek, mutabakat sağlayabileceğimiz bilgilere nasıl ulaşamamışsak, kitap meselesinde de aynı sorunları halledememişizdir... Bizim yazdığımız kitabın eleştirilen yanlarından birisi de dil problemidir. Bu eleştirilerin büyük bir bölümüne katılıyorum. Bu kitapların dili gözden geçirilmelidir. Muhtevasının açıklanış biçimi gözden geçirilmelidir. Nasıl tarih araştırmalarında istediğimiz noktaya ulaşamamışsak, bu dil konusunda da istediğimiz noktada değiliz... Özet olarak ben, burada yapılan tartışmalardan büyük ölçüde yararlandım, bunları gözden geçireceğim. Ama yapılan bazı eleştirileri haksız buluyorum ve şunu söyleme gereğini duyuyorum: bu kitap, bizim yazdığımız kitaplar, hiçbir mükemmellik iddiasında değildir; ama iyi niyetle hazırlanmıştır; iç kurgusu, hedefleri iyi belirlenmiştir en azından." (Salih Özbaran, haz., **Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları - 1994 Buca Sempozyumu**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1995, s. 388 - 389.) Aslında sempozyumda ifade edilen düşünceler de dikkatli dinlendiği takdirde söz konusu kitabın iç kurgusunun ve hedeflerinin iyi belirlendiğini öne sürmektedir. Belki de cevaplamak isteyen kimse bazı şeyleri anlamamazlıktan gelmeyi yeğlemektedir. Zaten belki de bu nedenle **Birikim** dergisinde Orhan Koloğlu, sempozyum üzerinde de-

ğerlendirme yaparken Özer Ergenç'in üzerine gereğinden fazla varıldığını ifade etmiştir. Demek ki Ergenç, amaçladığı sonuca ulaşmışa benzemektedir. Bu konuda maharetinin derecesini en ileri bir biçimde gösterebilecek bir örnek o sıralarda HBB televizyonunda yayınlanan "Ceviz Kabuğu" programına katılış biçimidir. Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halacoğlu'nun canlı yayın konuğu olduğu programa telefonla katılan Özer Ergenç, olağanüstü mülâyim bir ifadeyle Halacoğlu'nun konulara yaklaşımında isabet bulunduğunu belirtmiştir. Kitap ve bunun gibi bilinen ya da hâlâ bilinmeyen bazı davranışları Ergenç'in kararnamesinin resmi gazetede yayınlanmasıyla sonuçlanan süreci tamamlamıştır: "Devlet Bakanlığından: **Karar Sayısı: 96/45193** 1. Türk Tarih Kurumu Başkan Yardımcılığına, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakóltesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Özer ERGENÇ'in atanması 2547 sayılı Kanunun 38 inci maddesi ile 2876 sayılı Kanunun 61 inci maddesi gereğince uygun görölmüştür. 2. Bu kararı Devlet Bakanı yürütür. 05 Mart 1996." (**T.C. Resmi Gazete**, 07 Mart 1996, Sayı: 22573, s. 12.) Kararnamenin altında da Cumhurbaşkanının, Başbakanının ve Devlet Bakanı Ayvaz Gökdemir'in imzası bulunmaktadır. Başkalarını ileri - geri suçlamakta sakınca görmeyen Özer Ergenç, Türk Tarih Kurumu'nun Başkan Yardımcılığına yerleşmekte ve dönemin gereklerine uygun ders kitabı yazmakta yarar görmektedir. Aynı kişi Mete Tunçay'ın arkasından Atatürk düşmanlığı başta gelmek üzere söylenmedik laf bırakmamasına karşın Tarih Vakfı çevresinde de dolaşmaktadır. Bu nedenlerle olsa gerek son günlerde lafzî olarak Atatürk düşmanlığı konusunda ketum kalmaktadır. Bu durumlar adamın olağanüstü maharetli olduğunun tipik bir göstergesi olarak anlaşılmalıdır. İş kotarmaya yatkınlığı son sıralarda iyice ayyuka çıkmış gibi görünmektedir. Son altı - yedi ay içerisinde de önceleri üç

satırlık bir dilekçeyi yazamadığını söylediği, en hafifi "ebleh" olmak üzere ağıza alınmayacak bir sıfatla aşağıladığı bir kişinin dekan olması sonrasında onun maiyetinde, onunla müstesna bir uyum sağlayarak eşinin kadro sorununu çözme becerisini göstermiştir. Eşinin bulunduğu Dilbilim Bölümü Başkanı'yla aynı metnin altını imzalayarak kendi anabilim dalı olan Yeniçağ Tarihi'ndeki profesörlük kadrosunu eşinin bölümüne kaydirmiştir. 21 Haziran 1995 tarihli ortak imzalı dilekçede bir sene sonra emekli olacak dilbilim profesörü emekli olmasını müteakip profesörlük kadrosunu tekrar Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalına iade edeceğini taahhüt etmiştir(!). Kadro ilanı çıktıktan sonra da Özer Ergenç'in eşi İclal Ergenç, jet hızıyla, olağanüstü kısa bir zaman içinde profesör olmuştur. Özer Ergenç burada üzerinde durulacak yer olmayan başka maharetlere de sahiptir. Özer Ergenç muhayyel metinleri, muhayyel makaleleri tasarlamakta, doktora ve doçentlik tezlerinden apartma makaleleri, eskiden yayınladığı yazıları tekrar tekrar kullanmakta olağanüstü mahir, hünerli akademisyenlerdendir. Böylesi insanların az da olsa bulunduğu bir ortamda Sina Akşin'in emek ürünü ve samimi düşüncelerini içeren kitabını eleştirmek insanın içini ister istemez burkmaktadır. İnsanı birinin şu ve ya bu düşünceye yönelmesi rahatsız etmemektedir. İnsanı en fazla rahatsız eden husus işini yürütme endişesinin her şeyin başında gelmesidir. Hazretin en çok sevdiği yaratık muhtemelen bukalemundur.

Nisan 1996

Necdet Adabağ'a Açık Mektup II

24.12.2001

Sayın Necdet Adabağ'a Açık Mektup II

Sayın Dekan,

Özer Ergenç'e söylediği, hakaret olacağı kastıyla, uyanıklığıyla söylediği her bir şeyi misli ile iade ediyorum. Ne demişler: "Üslûbu beyan aynıyle insan."

Özer Ergenç yeni yazısında sorduklarıma cevap vermemiş, verememiş. Güneş balçıkla sıvanamayacağından sadece 21 Haziran 1995 tarihli resmi belge üzerinde durmuş. Özer Ergenç olayı inkar edememiş ama belgenin altında kendi imzası olduğunu ve eşine kadro iletilildiğini adını koyarak açıkça yazamamış. Durumu kamufle etmeye çalışmış. Sadece onun metnini okuyanlar sorunu anlayamaz. Onun için sorunu açıklayalım. Belge Yeniçağ Anabilim Dalı'ndan Dilbilim Bölümü'ne profesörlük kadrosu aktarmayı amaçlıyor. Protokolün altında Özer Ergenç ve Dogan Aksan'ın isimleri ve imzaları var. Kadro Dilbilim Bölümü'ndeki İclal Ergenç için aktarılıyor. İclal Ergenç de Özer Ergenç'in eşi. Özer Ergenç bu durumun objektif bir uygulama olduğunu savunuyor. Şimdi konuyu birkaç alt başlık çerçevesinde yorumlayalım:

1. "Kadro veren birimin zarar görmemesi"ni objektifliğin kriteri olarak yorumluyor. Kadro veren bölümde eşiyle aynı süredir profesörlük kadrosu bekleyen en az iki doçent var. Demek ki söylediği koskoca bir yalan.

2. "Kadro verilen bölümün gereksiniminin öncelikli olması." Gereksinim öncelikli falan değil. Eşi İclal Ergenç bir yıl beklese Doğan Aksan'ın emekliliğinin ardından profesör olacak. Doğan Aksan 1929 doğumlu ve 1996 yılında emekli olmak zorunda. Demek ki bu da yalan. Ama bir öncelik var. Doğan Aksan'ın emekliliğinden sonra profesör olsa hem Doğan Aksan juriye giremeyecek - belki de profesörlük güme gidecek- hem de bölüm başkanı olamayacak. Tezgah sağlam kurulmuş.

3. "Bunun gibi pek çok işlem yapılmıştır." Kadro naklinin yapılmasından söz etmiyorum. Eşinin bağlı bulunduğu bölüme kendi dahliyle kadro nakledilmesine işaret ediyorum. Kendi eşini kollamasından söz ediyorum. Demek ki bu savunu da kuyruklu yalan.

4. Objektif bir uygulama olmadığının göstergelerinden biri de Özer Ergenç'in o sıralarda DTCF Yönetim Kurulu üyesi olması ve pür dikkat kadro transferi işini yönlendirmesidir.

5. Birimler arası kadro aktarımlarını olağan sayıyorsa kendisinin bir başka öğretim üyesiyle kadro transferi için imzaladığı bir başka resmi belgeyi gösterebilir mi? Gösteremez. Çünkü bu tür bir eylem için kişisel çıkar yok.

"Daha bir çok benzeri belge" dediği bu beş unsuru içeren olağan uygulamalardan birini gösterse ya! O dönemde arslan payını Özer Ergenç ile İclal Ergenç "üleşmek" ne kelime kapmış. Ama Özer Ergenç'e helâl olsun. Sorunu kamufle etse de kadro aktarmanın vukuat-ı adiyeden olduğu izlenimini vererek kendi becerisini öyle pişkinlikle anlatıyor ki. Bunu söyleyen kişiden korkulur. Otuz beş yıla yaklaşan akademik hayat vatanda-

şı etik alanında bu noktaya getirmişse artık iflah olmaz! Objektiflikten her türlü sapma yukarıda örneği verilen sapmanın yanında devede kulak kalır.

İşin komik tarafı resmi belgeyi bana sizin gösterdiğinizi sanıyor. 10 Nisan 1996 tarihinde rektöre yazdığım özel mektubu bilmiyor tabii. Orada demişim ki: "İlk konuşmamızda Tarih Bölümü'nde ihtiyaç varken Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı'ndaki profesörlük kadrosunun Dilbilim Bölümü'ne aktarıldığını söyledim. Hem de işin hoş olmayan bir yönü vardı. Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkanı Özer Ergenç kadroyu eşi İclal Ergenç için aktarıyordu!" Bu mektuptan birkaç ay sonra da Hürses gazetesi köşe yazarı Faruk Güçlü konuyu rektöre soruyordu: "Sayın Akbay'a ikinci sorum da DTCF Tarih Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Kurtuluş Kayalı ile ilgili... Kayalı profesörlük kadrosu beklerken, bölüme gelen kadro niçin başka bölüme aktarılmıştır... Ve Kayalı'nın zatıalinize yazdığı mektuba yanıt vermediği düşünmüyor musunuz?" (Hürses, 26 Temmuz 1996, s.3)

Aslında mektubu burada kesmek gerek. Tabii Özer Ergenç'in Nesrin Topkapı ile rekabete girmeden, lafı dolandırmadan öteki sorulara da cevap vermesini bekleyerek. Soru bir: Daha önce kadro ilanları konusunda yazılı eleştiride bulundular mı?

Kadro aktarımına ve dağılımına ait soruların cevaplarını bir netleştirelim de tarihçiliği / kimin tarihçi olup olmadığını Özer Ergenç'le sonra tartışalım."Keyfilik ortada" diyerek sorun çözümlenmiyor. Hele şu soruları bir cevaplarsa da mesele açıklık kazansa. Hele şu kadro sorunlarını konuşalım da ileride daha tartışacağımız başka kadro sorunları olacak.

Son kadro dağılımı konusunda eleştiri yöneltilebilecek bile olsa bunu en son yapabilecek kişinin kendisi olduğunu anlatabilmek bile çok zor.

Meseleyi saptırmayı amaçlasa da üzerinde durduğu bir-iki noktaya kısaca değineyim:

1. Tarihçi olmadığımı iddia ederken aslında alttan alta benim profesörlük jürimde bulunup olumlu rapor yazan Yuluğ Tekin Kurat, Yavuz Ercan, Tuncer Baykara, Ergun Aybars, Sina Akşin ve Musa Çadircı'nın tarihten anlamadıklarını ve tarihçi olmadıklarını mı söylüyor? Ağzında gevelemeyip açıkça benim gibi ifade etse ya! Bir de ben bu öğretim üyelerinin beşinin yazdıkları metinlere önceden eleştiri yöneltmişim. Kendisinin acaba böyle bir eylemi var mıdır?

2. Bilgisayara iletlediği üç metnin biri başlıksız olup diğeri iki- si ise ayrı başlıklar taşımaktadır. İkinci metin başlıksızdır. Birinci ile üçüncü metinlerin de başlığı değişiktir. Bu da göstermektedir ki kendisi eleştirdiği konuda emin değildir. **Destursuz Bağa Girenler** başlığını taşıyan kitapta bazı eski metinleri okuma sorunları üzerinde durarak bir çok önemli akademisyen hakkında tahliller yapılmaktadır. Yoksa bir şey mi ima etmeye çalışıyor. Dilinin altında Şerafettin Turan'ın da cahil olduğu düşün- cesi mi var? Allah şaşırtmasın!

3. "Hiç olmazsa bir noktada Özer Ergenç'in hakkını teslim etmek lazım". Benim bir tek "tarih araştırmam" yoktur. Onun pek çok "tarih araştırması" vardır. Çünkü benim pek çok tarih araştırmam vardır. Kiminle tartışıyoruz, yarabbi! Adam Türk- çe'yi külliyyen bilmiyor. Korkum başkalarının da bilmemesi.

Sizin durumunuz zor. Anlayamayana bir şeyler anlatmak de-
veye hendek atlatmaktan zordur.

Durumu ibretle seyrediyorum. Kolay gelsin. Aklıma ister is-
temez bir değiş geliyor! "Biliyorsan konuş ibret alsınlar / Bilmi-
yorsan sus adam sansınlar!"

Vatandaş konuştukça batıyor. Bırakın konuşsun. Elinizi
uzatmayın.

Bir dahaki mektuba kadar selamlar, saygılar.

Kurtuluş Kayalı

Sonradan çağrışım yaptıran bir not:

Onu bunu rahatlıkla cahillikle suçlayan Özer Ergenç'e sor-
mak lâzım. Bir meşhur romanın adını, **Bozkırdaki Çekirdek**'in
adını **Bozkırdaki Çiçekler** olarak yazan ve ölümünden yedi yıl
sonra Kemal Tahir'e makale yazdıran akademisyene ne denir?
Konu için bkz: "Köy enstitüleri komünizm düşüncesinin yayıl-
dığı kurumlar olarak suçlanırken kimi solcu aydınların da onları
nazizm ve faşizmden esinlenerek oluşturulmuş kurumlar olarak
suçlamaları da ayrıca düşündürücü olmuştur. **Bozkırdaki Çi-**
çekler romanında köy enstitülerini eleştiren ünlü romancı Ke-
mal Tahir, **Milliyet**'te çıkan bir yazısında da (13 Haziran 1980)
şunları yazmıştı": (Şerafettin Turan, **İsmet İnönü - Yaşamı,**
Dönemi ve Kişiliği, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000, s.
203.). Üç yıl içinde durumu kimselerin fark etmemesi de ilginç
görünmektedir: (Şerafettin Turan, **İsmet İnönü - Yaşamı, Dö-**
nemi ve Kişiliği, Bilgi Yay., 2. b., İstanbul, 2003, s. 213.).

III. NASIL YÜKSELTİLDİĞİ MEŞKUK BİR PROFESÖR HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ

Prof. Dr. Nilgün Çelebi'ye

Hazret Böyle Olur Bizde Bilim Adamı Dedigin!

Bir sosyologun genel bir Atatürk değerlendirmesi tam evlere şenlik. Önemli sınırlılıklar taşıyan değerlendirme önemli mantık hatalarını da içermektedir. Üstüne üstlük bir de önemli bilgi yanlışları var. Söz konusu metin Prof. Dr. Aytül Kasapoğlu tarafından 10 Kasım 1998 tarihinde TÜBİTAK'ta verilen bir konferans metnidir. Konferans metni Sosyoloji Derneği'nin Mart 1999 tarihli bülteninde yayınlanmıştır. İşin daha vahim tarafı da konferansın Sosyoloji Derneği adına verilmiş olmasıdır. Fakat metin okununca yazarının Türkiye'deki ortalama sosyolog tipinin oldukça altlarında olduğu şeklinde bir izlenim edinilmektedir. Dolayısıyla Sosyoloji Derneği konusunda konferanstan kalkarak bir izlenim edinmek yanlış görünmektedir.

Öncelikle mantık hatasına dikkat çekmek yararlı olabilir. Yapılacak ilk alıntı ile her kişinin "içinde yer aldığı koşullar içinde değerlendirilmesi zorunluluğu"nu belirttikten sonra koşulları hesaba katmayan bir karşılaştırma gündeme gelmektedir: "O'nun tercihi, sosyal adalete dayalı, birbirine yok edecek kadar karşıt sınıfların oluşumunu kabul etmeyen, bilimin yol göstericiliğinde bir tür 'orta yol'dur. İzmir İktisat Kongresi'nde bunu, "ne kapitalizm ne de komünizm" olarak özetlemiştir. Atatürk'ün vizyon sahibi kişiliğinin önemi bugün burada bir kez daha ortaya çıkmaktadır. İngiliz İşçi Partisi lideri Tony Blair'in Üçüncü Yol olarak sunduğu modeli, 70 yıl önce Türkiye için Atatürk önermiş ve uygulamıştır." Mantık hatasının ötesinde bir somut gerçeklik daha belirtilmektedir. Kasapoğlu ne İzmir İktisat Kongresi'nin tercihlerinden haberdardır, ne de Tony Blair hakkında amiyane bilgi ötesinde bilgilenmiş durumdadır. Naçi-

zane öneri Türkiye'nin toplumsal yapısına dair herhangi bir kitabın ilgili sayfalarına göz atmasıdır.

Yaptığı bir saptama da olağanüstü ilginç görünmektedir: "Unutulmamalıdır ki dilini ve yazısını bilemediği bir dine sahip olan ve bu yüzden son derece büyük bir yabancılaşma yaşayan toplumumuza, hurafelerden arınmış bir şekilde gerçek dinini öğrenme olanağı da ancak kültür devrimiyle gerçekleştirilmiştir." Bu alıntıdan da net bir şekilde anlaşılacağı gibi sosyolog ne söylediğini "tam" ne kelime "hiç" bilmemektedir. Aslında bu karmaşa nedeniyle sosyoloji alanına kavramsal düzeyde katkıda bulunmaktadır. Bu katkının kaynağı da belirgin bir biçimde ilginç bir ibarede yatmaktadır: "Dilini ve yazısını bilmediği bir din"den bahsetmektedir. Söyleyiş tarzı sokaktaki insanın söyleyiş tarzına benzese de sosyoloji alanındaki katkının önemi gölgelenmemektedir. Bunun ötesinde yabancılaşmaya neden olan dinin yerine hurafelerden arınmış gerçek din ikame edilmeye çalışılacaktır. Bir başka deyişle yabancılaşmaya sebep olduğunu söylediği dinin "dili ve yazısı değişmeden" gerçekleştirilen hurafelerden arınmış bir dinden bahsetmektedir. Bu durum karşısında söylenebilecek tek şey vardır: "suphanallah". Merakı mucip olan konu, sosyoloğun din sosyolojisi üzerine yazıp yazmadığıdır.

Siyasal rejimler konusunda söyledikleri ise sosyoloji profesörünün siyaset sosyolojisi lisans dersinin sınavından geçemeyeceğini göstermektedir. Allah bilir söz konusu profesör bu konuda ders verip, lisansüstü tez bile yönetmektedir. Tesadüfî bir örnek cahilliğini olanca açıklığıyla gösterebilecek mahiyettedir. Tabii bu nitelendirme esnasında Türkçe'ye özgün katkılar da yapmaktadır: "Mustafa Kemal ayrıca bireyi yokunsamayan, kolektif düşünce ve uygulamaların egemen olduğu otoriter rejimleri

ister sağdan (faşizm) ister soldan (sosyalizm) olsun benimsemiştir." Bu alıntı sosyologun otoriter kavramı ile totaliter kavramı arasındaki farkı bilmediğini gösterdiği gibi Türk siyasal hayatı üzerine okumalarının da enikonu kıt olduğunu aşikâr kılmaktadır. Sözü edilen nitelemeden kaynaklanan anlamsız genellemeler de ortaya çıkmaktadır: "Kemalizm çağındakilerle karşılaştırılmalı ve daha sonra demokratikliği üzerinde karar verilmelidir. Böylelikle bir Hitler, bir Mussolini ya da Lenin'den daha az demokrat olmadığı anlaşılacak ve Atatürk bir kez daha takdir edilecektir." Hitler, Mussolini ve Lenin hiçbirisi kendilerinin demokrat olduklarını söylemediler. Kasapoğlu onların demokrat olduklarını belirterek siyaset sosyolojisi alanında özgün katkılarda bulunmaktadır. Burada en ilginç nokta Atatürk'ün çağdaşlarını ancak ve sadece İtalya, Almanya ve Sovyetler Birliği'nde arama tercihidir. İnsan bu cümleyi okuyunca profesörün Cumhuriyet-i Sâni taraftarı olduğuna kani olabilir. Yapılan alıntı, sosyoloji profesörünün sadece coğrafi bilgilerinin sınırlı olduğunu göstermemekte, ayrıca 1930'lu yıllar Türk entellektüel yaşamına aşina olmadığına da işaret etmektedir.

Bir başka yaklaşım çelişkisi daha ortaya çıkmaktadır: "Mustafa Kemal adeta bir sosyolog gibi, sosyolojik kavramları kullanarak, ancak onlara siyasal, tarihsel, ekonomik ve kültürel boyutlar dahil ederek Türk Devrimi'ni gerçekleştirmiştir. Bu yüzden burada onu, kullandığı ve gerçekleştirdiği sosyolojik kavramlar bağlamında değerlendirmek uygun bir yol olacaktır". Bu cümle Özer Ozankaya'dan etkilendiğini göstermektedir. Burada dikkat edilecek noktalardan biri de Atatürk'ten bahsedilirken kullanılan "o" zamirinin sadece bu cümlede küçük harflerle yazılmış olmasıdır. Venizelos'tan bahsederken bile büyük "O" kullanmıştır. Bir başka yerde de aykırı bir yaklaşım geliştirmiş-

tir: "Yaşamın kuramları değil, kuramların yaşamı izlemesi ve kendilerini yenilemeleri gerekir anlayışıyla, taklitçi ve aktarmacı olmayan, tamamen özgün bir toplum projesiyle, toplumun yabancılaşma düzeyini azaltmaya yönelik devrimler yapmıştır."

Belirgin bir bilgi hatası da ayan beyan ortadadır: "Örneğin 1922'de Sevr'i atarak Lozan andlaşmasını yapmıştır." Bir ilkokul öğrencisinin üslubuyla yazılan bu cümle ilkokul seviyesinde bir bilgi yanlışlığı içermektedir. Yaptığı hata Yücel Özkaya'nın **Türk İnkılâp Tarihi** kitabındaki hatasından daha vahimdir. Çünkü Özkaya Lozan'ın tarihi olarak 23 Temmuz 1924'ü yazmıştır. Bilindiği gibi Lozan andlaşması 1923 tarihinde gerçekleşmiştir.

Aslında eleştiri uzatılabilir. Ama değmez! Söylenenler sosyoloğun seviyesini göstermek için yeterlidir. Bu kadar kısa bir metinde bu kadar vahim yanlışları yapsa yapsa bir sosyoloji profesörü yapar! Bu kadar hata da bir sosyoloji profesörünün seviyesini iyice ortaya çıkarır. Hazret böyle olur bizde allâme dediğin! Söylenecek tek bir sözcük vardır! Hafazanallah! Yanlışlıklar yalnız ve sadece Türkçe zaafından kaynaklanmamaktadır.

60 Yıllık Gelenek 60 Yerde Tekliyor...

Bir sosyoloji profesörü kendi çalıştığı fakültede şekillenen sosyolojinin altmış yıllık geleneğini anlatıyor. Başlık ve konu insanı kitaba iştiaakla yöneltiyor. Ancak önsözün okunması apaçık bir fiyaskoyu işaretliyor. İnsanın daha ilk sayfalarda süküthayâle uğramasının sebepleri hiç de az değil.

Daha ilk cümleler yazarı ele veriyor: "Immanuel Wallerstein (1998), IV. Dünya Sosyoloji Kongresi açılış konuşmasında: **‘Sosyolojinin mirası nedir ve genel olarak sosyal bilimlerin geleceği ne olacaktır?’** sorularının yanıtlarını tartışmıştır. Türkiye’de Cumhuriyet’in ilk üniversitesi olan Ankara Üniversitesi’nde Sosyoloji’nin 60. Yılında, bugün DTCF sosyoloji bölümü olarak geçmişten aldığımız mirasın ne olduğunun bilinmesi, tartışılması ve değerlendirilmesi bu yüzden önem kazanmaktadır."(s.3) Tam amacı öyle değil belki ama Wallerstein böyle söylemese Türkiye’de sosyoloji geleneğinin tartışılması hiç gerekemeyecek.

Belki de kitabın Behice Boran ve Niyazi Berkes bölümlerini kendisi değil öğrenciler yazdığı için gelenek konusunda yanlış düşünceler ileri sürüyor: "Niyazi Berkes’e gelince ... daha sonra yurt dışında Türkiye’nin siyasal yaşamına yön veren görüşler ileri sürmüş, teori ve pratiği birlikte yürütmüştür."(s.5) gibi. Fakat pratiğin ne olduğundan bir nebze söz etse ya! Hem da yurt dışında yürütülen pratikten.

Bir cümle Niyazi Berkes’in metinlerini okumamak bir yana içeriğinden haberdar olmadığını gösteriyor: "Tüm çalışmalarımızda, devir aldığımız geleneği geliştirdiğimiz, örneğin toplumsal yapının yanı sıra kültür değişkenini de analizlere kattığımız açıktır."(s.9-10) Aktarılan tespit zihin açıyor. Demek ki Türkiye’de **Çağdaşlaşma**’da kültür değişkeni hesaba katılmamış.

Ve bir başka cümle: "Niyazi Berkes'in aynı dergide takma adla yazdığı yönündeki iddialar teyit edilemediğinden kitapta yer almamıştır."(s.9) Dergileri başka araştırmacıların nasıl buldukları yönünde kafa yormadan böyle bir sonuca varması ilginç. Yurt ve Dünya dikkatli okunsa dergideki farklılık görülebilir. Derginin yirminci sayısından itibaren farklılaştığını erbabi bilir. Bu farklılaşma Niyazi Berkes'in **Adımlar**'da neden yazmadığını da gösterebilir. İnsan görmese de bazı şeyleri anlayabilir. Birinci el kaynak eserler dışında metinlere başvurmayacağını söylemesine rağmen Mihri Belli'nin anılarına yönelmesi insanı güldürüyor. Ayrıca yazar yaptığının siyasal açıdan ne anlama geldiğini fark edemeyecek vaziyette.

Bir de gelenekten bahsederek bir tespitte bulunuyor: "N. Berkes ve B. Boran'ın, başlayan, DTCF'de toplumsal yapı araştırmaları geleneğini, önce Şevki Güler '**Babadağ Araştırması**' ile Hayriye Ulusoy Erbaş da '**Kırıkkale Araştırması**' ile sürdürmüştür... Ayrıca Boran ile başlayan '**Suç Sosyolojisi**' geleneğini önce Nihat Nirun sahiplenmiştir. Son yıllarda da Necmettin Özerkmen sürdürmektedir. Erol Demir de yine Boran ile başlayan '**Kent Sosyolojisi**' geleneğini devam ettirmektedir." (s.9) Ne yazık ki geliştirilerek süren gelenek gündeme geldiğinde sadece konu benzerliği üzerinde duruyor. Demek ki gelenek sadece Dil-Tarih'te değil her yerde sürmüş. Ve belki de geleneğin çok eski bir geçmişi var. Onun için kitabın başlığını değiştirmek yeğlenmeli.

Hakkını teslim etmek gerek. Öğrencilerin metinleri hocalarının metinlerinden daha iyi. Bu nedenle gelecek açısından umutvar olmak mümkün.

Aytül Kasapoğlu hadi benim yazdıklarımı okumuyor, bari Hacı Bayram Kaçmazoğlu'nun yazdıklarını okusa ya! Onun yazdıklarını daha iyi anlar da!

Aytül Kasapoğlu, **60 Yıllık Gelenek-DTCF'de Uygulamalı Sosyoloji**, Ankara, 1999.

Kısa Bir Paragrafa Çok Sayıda Yanlışı Sığdırabilme Becerisi ve Bazı Savruluk Örnekleri

Aytül Kasaboğlu'nun makale yazma yeteneği konusunda önemli sınırlılıkları bulunmaktadır. Bazı kişiler metinleri okumadan bibliyografyaya koydukları için de olduğundan fazla metin yazdığı şeklinde bir kanaat oluşmaktadır. **60 Yıllık Gelenek**'i kendisi yazmış gibi takdim etmekteyse de içine bakıldığı zaman bir derleme eser olduğu anlaşılmaktadır. Orada yer alan bir yazısının önemli bir kısmını da bir armağan kitabında olduğu gibi yayınlamıştır. **60 Yıllık Gelenek** kitabının 171-178. sayfalar arası "Uygulamalı Bir Sosyolog Kimliğinde Nihat Nirun" başlıklı yazısının 21-27. sayfaları arasına olduğu gibi yerleştirilmiştir. Gene aynı kitabın 196-198 sayfaları arası ve bibliyografya da olduğu gibi sözü edilen makalenin 27, 28 ve 29 nolu sayfalarına aktarılmıştır. Yani kitaptaki bir bölümün üçte biri iki sene sonra olduğu gibi yayınlanmıştır. Her iki metinde de Nihat Nirun'un metinlerinden başka herhangi bir kaynak kullanılmamıştır. Çünkü konu hakkında yazılan başka düşüncelere karşı duyarlı değildir. Aytül Kasaboğlu'nun tekrar tekrar yayınlanan metinleri bayağı uzun tutar. Üzerinde durulan makale Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü tarafından **Prof. Dr. Nihat Nirun'a Armağan** (2001) kitabında yayınlanmıştır.

Dönemin özelliklerini neredeyse hiç bilmemektedir. Bu bilmeme hali Nihat Nirun'un aktardıklarını anlamasını da sınırlandırmaktadır. Aytül Kasaboğlu'nun yazdıkları bu noktada açıklayıcı olabilir: "27 Mayıs 1960'dan sonra öğretim üyelerinin siyasi partiler 'idare meclisi üyeliği' izni çıkmış ve hocalar da partilere girmişlerdir. Bu arada Necati Akder, T. Çağatay, O. Turan

ve E. Bilgiç DP'li, Ş. Turan ise CHP'li olarak tanınmaya başlamış ve partiler arasındaki kavgalar hocalar aracılığıyla öğrenciye de yansımıştır. 1960'da sağcı olarak bilinen birçok öğretim üyesi, bu arada DTCTF'den E. Bilgiç tasfiye olmuş; Fakülte'de Çağatay karşıtı bir durum oluşmuştur." (60 Yıllık Gelenek, s.168) Burada değiştirilmesi gereken tek bir hata yoktur. Bir kere zaten kendisi de konuyu fazla bilmediğini açık ifadeler kullanmamakla kabullenmiş gibidir. Bunların, söyledikleri arasındaki yanlışların bir kısmının gösterilmesi anlamlı olabilir. Ş. Turan'ın CHP'li olarak tanındığı tarihten çok daha önceki tarihlerde CHP üyesi de olan önemli üç öğretim üyesi vardır. Bunlar CHP'li olarak tanınmak bir yana apaçık CHP'lidirler: Enver Ziya Karal, Mustafa Akdağ ve Orhan Acıpayamlı. Aytül Kasaboğlu'nda zaman nosyonu hiç belirgin değildir. Hocaların partilere girme izninin çıkmasını müteakip - izin ne demekse - partilere girmeyen öğretim üyelerinden bahsetmektedir. Buna mantık şaheseri demenin anlamı bulunmaktadır. DP'li olarak tanınmak ise olağanüstü ilginç görünmektedir. Hem de bir değil, birkaç açıdan. Bir kere 27 Mayıs 1960'tan sonra derken ne dediği anlaşılmamaktadır. Kastettiği tarih bir ihtimal 1960 yılı sonrasıdır, hele öğrenci olaylarından bahsetmesi halinde 1968 sonrasıdır. Nitekim Şerafettin Turan'ın CHP'ye yakınlığı da o tarihten hatta 1978 yılından sonra gerçekleşmektedir. Bir başka durum Osman Turan'ın 27 Mayıs'tan sonra DP'li olarak tanınmaya başladığını söylemek kelimenin tam anlamıyla abestir. Osman Turan 1957 yılında DP Trabzon milletvekilidir. Aynı zamanda 1960 yılında Yassıada'da yargılanmıştır. Prof. Dr. Emin Bilgiç'in de 1960 yılından sonra DP'li olarak tanındığını söylemek de Dil - Tarih ve Coğrafya Fakültesi'ndeki eski gelişmeleri bilmediğini göstermektedir. Bir de tüm bu sorunlara ilave olarak Demokrat Parti 1960 yılından sonra yoktur. Ayrıca 1960'tan

sonra Emin Bilgiç'in DTCF'den atıldığını belirtmektedir. Bu nedenle DTCF'de öğretim üyeleri arasındaki sağ sol dengesinin soldan yana değiştiğini ifade etmektedir. Ancak söz konusu ettiği dönemde sol ve sağ düşünceler değil DTCF'de, Türkiye'de bile çok belirgin bir hal almamıştır. Kaldı ki öğretim üyelerinin öğrenciler arasındaki siyasal ayrışmayı belirledikleri savının kuşku götürmesi bir yana öğrenciler arasındaki sağ, sol ayrışması da o tarihte belirginleşmemiştir. Sağ sol ayrışmasının şekillenmesi 1960'lı yılların sonlarında ortaya çıkacaktır. Görüldüğü gibi kısa bir paragrafta birçok yanlış bulunmaktadır.

Yazdığı sınırlı sayıda metinde çok sayıda savruluklar, **Nihat Nirun'a Armağan** adlı kitabın 3. ve 7. sayfaları arasında bulunan "Yaşamı" başlığı altındaki bölümün dil açısından özensiz bir tekrarı gibidir. Yazdığı metinleri okuduğu kuşkuludur. Bir örnek açıklayıcı olabilir. Nihat Nirun'un üniversiteye başladığı yıl konusunda yazdıkları çelişkilidir: "Bu nedenle öğrenimine ara veren Nirun, daha sonra DTCF Felsefe Bölümüne girmiş (1948-1949) ve 1953 yılında mezun olmuştur." (**60 Yıllık Gelenek**, s. 162) Bir başka yerde bir başka ifadede bulunmaktadır: "1947-1948 öğretim döneminde DTCF'ye kaydolan ve 1948'de DTCF'de yaşanan 'tasfiye' öncesi Niyazi Berkes ve Behice Boran'dan ilk sosyoloji derslerini alan; daha sonra 1949'da Kürsüye gelen Hans Freyer ve Tahir Çağatay'ın sosyolojisiyle tanışan Nihat Nirun, Türkiye'de gerek siyasal yaşamda çok partili döneme geçişin, hem de sosyolojik olarak birbirinden tamamen farklı olan Anglosakson ve Avrupa sosyolojisinin birbiriyle karşılaşmasının yarattığı kendine özgü ve bir daha tekrarlanması pek mümkün olmayan bir ortamın ürünüdür." (**60 Yıllık Gelenek**, s. 166) İki cümlede DTCF'de eğitime başlamasının arasında bir senelik fark bulunmaktadır. İlk alıntıda belir-

tildiği gibi 1948 - 1949 ders yılında DTCF Felsefe Bölümü'nde okumaya başlaması halinde Niyazi Berkes ve Behice Boran'dan ders alması mümkün değildir. Bu iki tarih ile Nihat Nirun'un ağzından Behice Boran'dan ders aldığı gerçeğini duyması arasında bağlantı kuramadığı için de hangi ders yılında Fakülte eğitimine başladığı konusunda doğru tarihi kullanamamaktadır. "Birbirinden tamamen farklı olduğunu" söylediği sosyolojileri "harmanladığını" (s.197,s.28) - bunun nasıl olduğu konusunda hiçbir şey söylemediği yazısının ironik bir üslûp taşıdığı izlenimini vermeden - belirtmektedir. Ve birbiriyle çelişik bir sürü genellenenin sonunda da "felsefe eğitimi sırasında kazandığı 'bütüncü' bakış açısında hemen hemen hiçbir değişiklik olmamıştır" (s.196) (s.27) dedikten, böylesi bir genelleme yaptıktan sonra da "en sonra da Kanada'da Kaspar Naegle ile tekrar başlangıç noktası olan Amerikan sosyolojisi çevresine dahil olmuştur demek, yanlış olmayacaktır." (s.197) (s. 28) şeklinde hiç de birbiriyle tutarlı olmayan bir genellemeye, çelişik bir genellemeye yönelmiştir. Zaten bu ifadeye genelleme demek yerine çelişkiye işaret etmek daha anlamlı görünmektedir. Bunlar arasında bağlantı kurmak, anlamlandırma yapmak denenmemekte, Nihat Nirun'un bu tür düşünsel tercihlerinin okumaktan kaynaklanmak yerine değişik insanlarla karşılaşmak suretiyle oluştuğunu ifade etmektedir.

Bu kitabın baştan sona eleştirilmesi, yayınlanan metinden daha fazla yazılması halinde mümkündür. Tarihsel gelişmeler hakkındaki bilgi birikimi olağanüstü sınırlı ve sathî görünmektedir: "Türkiye 1950'lerde çok partili döneme, dolayısıyla demokrasiye geçmeye çalışmaktadır. Bu arada hocalar arası çekemelikler de söz konusudur. Daha sonraki yaşamında eğitim profesörü olan Selahattin Ertürk ve Hikmet Tanyu milliyetçi -

sağcı öğrencileri temsil etmekte ve Felsefe Bölümü'nün Berkes ve Boran gibi sadece sosyolog hocalarını değil, psikolojiden Muzaffer Şerif, Halk Biliminden, Pertev Naili Boratav'ı da solculukla suçlamaktadır." (s. 166-167) Burada hangi yanlışın düzeleceği konusunda seçmeci olmak durumu vardır. Herhalde "daha sonraki yaşamında eğitim profesörü olan" derken "yaşamının sonraki bir safhasında eğitim profesörü olan" demek istemektedir. Yazılan metne göre Hikmet Tanyu'nun sonradan ne profesörü olduğunu bilmediği anlaşılmaktadır. Selahattin Ertürk'ün profesör olmasını da tanıdığı bir sosyoloğun babası olması ya da/ ve de Hacettepe Üniversitesi'nde çalışması nedeniyle bilmektedir. Dönemi Nihat Nirun'un öğrencilik yılları olarak telakki etmektedir. 1950'li yıllarda çok partili demokrasiye geçmeye çalışıldığından bahsetmektedir. Bu dönem, çok partili siyasal hayat dönemidir. Bu arada hocalar arasında çekemezlikler'den bahsetmenin tasfiye çok daha önce gerçekleştiği için anlamı yoktur. Sözü edilen dönemde Selahattin Ertürk ve Hikmet Tanyu öğrenci değildir. Muzaffer Şerif ise çok daha önce, 1945 yılı Ocak ayında Türkiye'den ayrılmıştır. Kendisi de kısmen de olsa bu konular üzerinde çalıştığı için bu durumu bilmek durumundadır.

Cümleler de evlere şenlik. İşte bir örnek: "Türkiye'de sadece Nirun değil hemen birçok insan hem dinine hem de milletine aynı anda son derece bağlıdır. Ayrıca bununla yetinmez, ailesine de çok bağlıdır. Hatta Atatürkçüdür de..." (60 Yıllık Gelenek, s. 174) (s. 23) Burada yazara haksızlık etmemek için "hemen herkes" yerine yanlışlıkla "hemen birçok insan" sözcüklerini kullandığını belirtmek gerekmektedir. Zaten çoğu sözcüğü yanlış kullanmakta ve bu arada da bol miktarda sözcük uydurmaktadır, pardon sözcük üretmektedir. Zaten yukarıdaki ifade

de düşünsel bütünsellik çerçevesinde mütalâa edilmek yerine gündelik dilde bir konuşma olarak anlaşılmalıdır. Aytül Kasa-boğlu '**Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü**'nce yayınlanan makalesinde **60 Yıllık Gelenek**'te sık sık kullandığı muhafazakâr nitelemesini belirtmemeye özen göstermektedir. Gündelik ifadeyle akademik ifadeyi birbirine sıklıkla karıştırmakta daha doğrusu kendi deyişiyle harmanlamaktadır. Aslında metinleri her şeyin birbiriyle harmanlanması suretiyle oluşmaktadır. Daha yazacak çok şey var ama bir yerde bu metne bir noktanın konması gerekmektedir, nokta.

IV. BİRAZ DA MİZAH

Senaryo Hep Aynı Senaryo

Öğretim üyesinin aile hayatı yoktur. Sabah saat dokuzdan akşam beş - altıya hatta bazen yediye, sekize kadar dört duvarı seyreder ve okul / fakülte yerinden gitmesin diye görkemli sütunları tutar. Öğretim üyesinin özel hayatı da yoktur. Her saati okulu düşünerek geçer. Dışarıda acayip sıkılır. Mesai sonu otobüse binip aheste aheste, yorgun argın eve giderken kendisine karşı, tezgahı da kurar... Bu tezgaha karşı kendi senaryosunu hazırlar. Akşam uykuda bunun rüyasını görür. Ve sabah uyanır uyanmaz gayet dinç vaziyette fakülteye gelip senaryosunu icra etmenin vasatını hazırlar. Sonradan da icraat tüm görkemiyle ortaya çıkar.

Ben Eski Yazı Bilmeyene Tarihçi Demem! Eski Yazı Bilip De Kullanmayana Tarihçi Derim

Bir Tarihçinin Tarihçi Tanımı

Ben tarihçiyim efendim. Tarihçinin alâmetifarikası da eski yazı bilmek. Ben eski yazı bilmeyene tarihçi demem. Ona buna da güvenmem. Kimin eski yazı bilip bilmediğini başkaları değil, ben tayin ederim. Türkiye'nin bilumum tarihçilerini de ben güderim. Kimin şüphesi varsa sorsun, sorusuna ben cevap veriyim. Ama ortalıkta değil, kıyıda, köşede. Çünkü ben herhangi bir şeyi alenen telaffuz etmekten imtina ederim. Edepli adamım, onun bunun eksikliğini yüzüne vurmam, gerekli gereksiz konuların üzerinde durmam. Tenezzül meselesi efem...

Efendim, bilmesine bilirim de kullanmam. Niye dersin kullanılmış şey kıymetten düşer. Kullanılmış elbisenin, kullanılmış arabanın kıymeti kalır mı? Değil mi efendim. Onun için eski yazıyı kullanmaktan imtina ederim. Zaten onun için herkesin öğrenmesi de gerekmez. Ortaokullara kadar girer mi? Artık o zaman ayağa düşer. Efendim sadece uzman olanlar kullansın, bilsin yeter. Ortaöğretime girerse Atatürk devrimleri de külliyen gümbürtüye gider. Zaten herkes bilse bizim ne kıymetimiz kalır! Onun için ben de mümkün olduğu kadar az kullanırım. Herkeslerden de üstünüm. Benim üstüme tarihçi yoktur. Ben Özer Baş, değeri yaşadığı yüzyılları aşan bir tarihçiyim.

Oturdum Ankara'yı çalıştım. Yapağıyı, tiftiği, keçiyi. Saydım tek tek. Tablolar çıkardım kaç keçi, kaç koyun, kaç büyükbaş hayvan var diye. Anam ağladı sayılarını teker teker yazar-

ken. Zaten sonunda keçi gibi inatçı olmam da belki bu yüzden. Uyuyamaz olunca bunları sayar sayar uyurum. Hemi de ayaklarını.

Sonra efendim kadiya gidenleri de saydım. Hem de tam tek-mil mesleklerini. Bir de meslek çetelesi tuttum. İçim dışım sayı oldu. Hangi meslek erbabı daha çok kadiya gidiyor onu da çözdüm. Fakat tabloyla yetinmeyip bir de yorum getirdim. Söylediğim zaman da hemen herkes tiye aldı. Delikanlı adamların, mafyanın yaklaşımından farklı olmadığını söylediler. Göya ananı...n kadı! mantığıyla uyumluymuş. Uyumluysa uyumlu. Ne yapalım. Göz var, ızan var. Zaten önemli olan rakam tarafıydı. Öbür konuda kafa patlatmanın anlamı yoktu ki. Her şey apaçık ortadaydı. Bedahetti, bedahet.

Sonra efendim, kendi fildişi kulene çekileceksin... Benim kulem fildişi değil ki... Bir baş ol da istersen soğan başı ol. Bu deyişe uyup, ben de bir baş oldum. Zaten cümle memlekete sorarsan tarihçi dedin mi Özer Baş, futbolcu dedin mi Hasan Şaş, artist dedin mi Erol Taş. Ancak ortalığa çıktın mı baş olman bizde zor. Ben salt kendi okulumun başı olurum.

Saymaca Oynayan Sosyologlar
50 Yaş Kuşağının Ortalama Sosyoloğu:
Sosyolog Betül

50 yaş kuşağının ortalama sosyoloğu yetişme koşulları farklı olsa da Anglo-Sakson yaklaşımına yatkındır. 1970'li yılların başlarında belli eğitim kurumlarını bitirdikleri için kendilerini geliştirmelerini mümkün kılacak bir ikilemle karşılaşmışlardır. Anglo-Sakson geleneğinin etkisi altında kalmış olmalarına karşın Fransız sosyolojisinin birikimini de nasiplenebilecek durumdadırlar. Kendilerinden bir kuşak önceki Fransız geleneğinden gelen sosyologların da şekillendirdiği bireylerdir. Ancak bu şekillendirme de bariz bir biçimde sathî olmuştur.

Doğrunun bilinmesi, ona ulaşılması zor değildi. Anglo-Sakson geleneğinden gelenler Fransa kökenli teorik modellerden fazla etkilenmemişti. Geçmiş dönemin Anglo-Sakson modelleri de hiç cazip gelmiyordu. Eski Anglo-Sakson modellerin revaçta olduğu dönem de geçip gitmiş, yitip bitmişti. O halde kala kala mevcut, geçerli Batılı teoriler kalıyordu. Temel yaklaşımlar da modernleşme çerçevesinde dolaşıyordu. İnsanlar bir nebze de marksizme aşınaydı. Bir ölçüde de yapısal-fonksiyonel yaklaşım gündemdeydi. Dönemin sosyologlarının kafasında pek fazla derinine vakıf olmadan, inmeden, bu değişik yaklaşımlar dağınık bir şekilde dolaşıyordu. Bakış açıları ana hatlarıyla bu tür yaklaşımlar çevresinde dönüp duruyordu. Modernleşme teorilerine, marksist klasiklere ve örneğin Merton'a atıflar yapılıyor fakat bunların derinlemesine ilişkileri üzerinde pek düşünülmüyordu. Kavsamsallaştırmaya dönük çevre pek yoktu. Teori önemsenen birşey değildi.

Bunun en güzel göstergelerinden birini dönemin ortalama sosyoloğu Emre Kongar'da da bulmak mümkündür. Onda da bu üç teorik yaklaşım içiçe bulunuyordu. Savruk bir birliktelik onun yazdıklarına da iyice sinmişti. Ancak o kaçın kurrası, bazı gelişmelerin de farkındaydı. Örneğin, Mübaccel Kıray'ın yapısal-fonksiyonel teori içinde mütalâa edilebileceğinin. Ne yazık ki elli yaş civarı sosyologları bunun hiç farkında olmadılar. Onlar Kıray'ın yazdıklarını marksist terminoloji içine oturtular. Zaten eski tüfeğin, pardon toprağın yazdıkları her bir yaklaşıma "cuk" otururdu. Her şey herşeyle uyumluydu. Kimi kendini bilmezlerin sandığının aksine postmodern durum ta o zamandan kökleşmişti. Bu somut tespit durumu olanca açıklığıyla göstermekteydi.

Yöntem: Göz Var İzan Var

Her bir şeyin apaçık anlaşılabilceği gerçeği sosyologları bir şekilde ampirik araştırma yapmaya itti. Toplum gerçeklerinin bedahet olarak anlaşılması biraz da sağduyuyla konuların çözümlenmesini sağladı. Bir biçimde "göz var izan var" anlayışı sosyal gerçeği kavramanın anahtarı oldu. "Göz var izan var" dedikten sonra oturup kafa patlatmaya gerek yoktu ki! Biraz da 12 Mart sosyal gerçeklerin alenî telaffuzunu sınırlandırdığı için değişik konulara, fazlasıyla kıyıda köşede kalan konulara daldılar. Kent gibi, sağlık gibi, deprem gibi. Siyasal konulara hassasiyet gösterilmemesi sosyoloji alanında teori konusunda da duyarlılığı ortadan kaldırdı. Apolitik insanların sosyal gerçekleri kavrama serüveni güçlendikçe güçlendi. Politik duyarlılıkları olanlar zaman içinde işin özüne vakıf olabilecek bir duruma gelebiliyor, önemli ölçüde gelişebiliyordu. Problemi formüle edip çö-

züme yönelme eğilimi içindeydiler. Onlar gelişirken, duyarlı olmayanlar bırakılan yerde otluyorlardı. O halde onların karşı karşıya kaldığı başka bir sorun vardı. Onlar artık kumda saymaca oynayacaklardı. O oo karamela sepeti...

Demek ki artık ampirik araştırmalara hız vermek gerekmektedir. Hep beraber eli ağza götürüp sayacaktık. O oooo karamela sepeti... ya da bir, iki, üç, buçuk... Yapılan çalışmalar tuğla gibi olacak ve tablolardan, ayrıntılı tablolardan geçilmeyecekti. Hatta genellikle bazen tablolar metinden fazla olmalıydı. Ayrıntılı tabloların altında da bakan gözün rahatlıkla görebileceği uzun cümleler sıralanacaktı. Böylelikle de her alandaki sosyal gerçeklikler apaçık ortaya çıkacaktı. Her akademik aşamada bu tür çalışmalar arz-ı endam edecekti. Uygulamalı sosyoloji herkesin en fazla ciddiye aldığı bilim dalı olacaktı. Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalları hiç mi hiç önemsenmeyecekti. Teori bir yana bırakılıp, tablolarla uğraşılacaktı. Bu da sonuç olarak ampirik çalışması olmayanın sosyolog olamayacağı şeklinde bir anlayışa yol açacaktı. Suyun akarı buraya doğruydu. Akarı kokarı da yoktu ki. Başka bir yolu yoktu. Durum belgesel tarih çalışmalarında da benzeri şekilde tezahür etmekteydi.

Sosyolog Betül, suyun akarına gittiği için saha araştırmalarına meftundu. Vicdanı da sağladı, cüzdanı da. Onun için olmadık tezlere olumlu not verirdi. Hem doçentlik, hem de profesörlük tezi olarak sunulan metne, işin detayını da araştırmadan, belki raporu da kendi yazmadan geçer dedi. Güya ampirik araştırma yapılmıştı. Ancak eş, dost çevresi söz konusu oldu mu ver gitsin. Buna mukabil Hukuk Sosyolojisi üzerine kaleme alınmış kallavi bir metni okusa da anlamazdı. Ancak okumasına gerek yoktu ki canım. Hiçbir saha araştırması, anket, estek, köstek söz konusu değildi ki. Zaten bu durum metni okumadan, şöyle bir

bakınca şakkadanak anlaşılırdı. Nitekim koca hoca az biraz, daha doğrusu hepten okuma özürlüydü. Koca koca hocalar da öyle değil miydi? Zaten ortada okunacak fazla bir şey yoktu ki. Şimdiye kadar sonracığıma efendim ver asistanlara baksınlardı. Zaten yeteri kadar okumuştı. Neyin okunup neyin okunmayacağını rahatlıkla tespit edebiliyordu.

Betül hocam demokratı. O kadar demokratı ki bir zamanlar öğrencisi olan akademisyenlerle beraber kaleme aldığı makale için, onlar ilk isim sizin olsun demelerine rağmen, olmaz, olur mu, benim ismim illa son isim olacak diye diretiyordu. Ve yayınlanan metin bilumum, cümle âleme daha doğrusu cümle âlime örnek teşkil edecek bir biçim alıyordu. Bu olağanüstü önemli bir göstergeydi. Hem canım zaten assolist de en son çıkmıyor muydu şakımaya! Yoksa birileri Betül hocamı dolduruşamı getirmişlerdi. Bu tür çalışmalara aşına olmaması ipin ucunu kaçırmamasına neden oluyordu. Betül hocam bir âlemdi.

Betül hocam mevkiini hep muhkem tutmuştu. Daha neredeyse asistanken kürsüye hakim olmuş, profesör olana kadar estek, köstek ve de bilumum desteklerle ne üst, ne de kendine yakın kadrolara, hiç kimseleri yaklaştırmamıştı. Son sıralarda bir yanlış yapmış, bölüm başkanlığı elinden alınmış, apışıp kalmıştı Betül hocam. Sonraları hamleleri hızlandırıp yeniden kaptı başkanlığı. Her şeyini ayarladığı için de şımarık çocuk psikolojisine çabuk kavuşmuştu. Hiçbir zaman terlemeye gelmedi, gelemedi. Her bir şeyi tereyağdan kıl çeker gibi halletti. Gelişmesinin nedenlerinden biri objektif koşullarsa, ikincisi ve de asıl önemlisi bu subjektif koşullardı. Az yazdığı için yazdığı bir metni en az birkaç kez yayınlardı. Sonradan yayınlayacaklar hep eyvah çekerlerdi. Akademik hayatında herkese eyvah çekirtirdi. Herkese yağ çektiği için de kendisinin akademik metinler döktürdüğü kanaatine gözü kapalı inanmaya yatkındı.

Dolduruşun fazlalığı genelde üniversite üzerine özel olarak da Türkiye üniversitelerinin düzenlenmesinde görev almasına, görev de bir bildiri sunmasına yol açtı. Bildiri sempozyumun amacına pek uygun değildi. Ama işte idare ederdi. Katılımcıların meraklarını da gıdıkladı. Hem bir de kendisine üniversiteyi düzenliyor imajı verebilirdi. Yoksa gerçek hakikaten böyle miydi? Olur olurdu hani, bal gibi de olurdu. Batı üniversitelerinin tarihini ana hatlarıyla tepegözden doğru nakletti. Bir biçimde ayrıntılı sayılabilecek bir tarihçeydi. Zaten bir yerlerden özet olarak almıştı. Türkiye’de üniversitelerin gelişimini anlatmaya giriştiğinde ise Osmanlı İmparatorluğu’yla başladı. Kaza zaten tam da bu noktada oldu.

Osmanlı İmparatorluğu’nda üniversitenin onbirinci yüzyılda kurulduğunu söylediği zaman katılımcılardan biri "yahu Osmanlı Devleti onbirinci yüzyılda neredeydi?" dedi. Devletin kuruluşundan bir yıl sonra kurulmuş olsa üç asırlık bir fark vardı. Zaten sesin biraz fazla çıkması katılımcının kötü niyetinden değil duyma probleminden kaynaklanıyordu. Aslında konuyu bu kadar abartmamak lazımdı. Bu kadar aksaklık / yanlışlık kadı kızında bile bulunurdu. Kaldı ki Betül Hocam kadı kızı değil, daha hatırlı bir makam sahibinin kızıydı, vali kızıydı. Durum abartılmamalıydı.

Biraz kızardı, düzeltmeye çalıştı, nasıl düzeltereğini bilemiyordu. Tam o sırada bir başkası "canım Osmanlı Devletinin kuruluşu 17. yüzyılda değil mi?" dedi. Betül Hocam da her zaman yaptığı gibi sayın konuşmacının "isabetle belirttiği" gerçeği onun ağzından kapıp biraz da süsleyerek nakletti.

Bunu görenler sanki hep bir ağızdan "Ey Allahım sen nelere kadersin, kendini yönetemeyene, üniversite yönettirirsin" dediler.

**V. ÜNİVERSİTENİN DURUMU:
YAYINLANACAĞI BİLİNER BİR
HÂTİRÂTIN GÖRMEZDEN GELİNMESİ**

Bir Mağrur Adamın Üniversite Hâtırâtı:

İspanya'da Bir Şato

Üniversite üzerine yazılmış metinler hiç de fazla değil. Genel bir erozyonun varlığı hemen herkesin işaret ettiği bir nokta. Oktay Sinanoğlu ve Orhan Okay eski lise öğretmenlerinin üniversite profesörlerinden daha gelişkin olduğunu söylüyorlar. Bu saptama doğal olarak yapılan gözlemlerin sonucu. Üniversite hakkındaki metinlerde eleştirelilikte ileri, radikal noktalara gidenlerin sayısı az. Bunlardan biri İlhan Arsel, diğeri de Hüseyin Batuhan. İkisinin yaptığı eleştirilerin de bir referans noktası var. Referans noktaları da özdeş: Batı üniversiteleri. Birisi somut olaylar üzerinde duruyor. Temel konusu da din. Diğeri de üniversitedeki geriliği esas alan bir hayat hikâyesi anlatıyor. Hayat hikâyesinin Heybeliada'daki ev yapma kısmının yanında temel konusunu İstanbul Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi oluşturuyor. Yazının konusu doğal olarak Hüseyin Batuhan'ın üniversite eksenli hayat hikâyesi. Aslında hikâye ev yapma hikâyesinden tümüyle farklı değil. Konumuz Batuhan'ın sözleriyle "hıyar tarlası".

Temel sorunların başında tahakküm geliyor. Üniversite ile üniversite dışı arasında hiçbir anlamda belirgin bir fark yok. Üniversite, üniversite dışındaki topluma benziyor. Belki de bu nedenle iyi bir sosyolog olduğuna inandığı asistan Orhan'a "Bu ne biçim sosyolog?" diyor. Üniversiteyi anlatmadığı yerde bile üniversiteyi anımsatıyor: "Biz, iş hayatının henüz bir çeşit 'derebeylik kapitalizmi' aşamasında bulunuyoruz. İnsanın en güçlkle katlandığı şey de başka birisinin kendisine tahakküm etmesi olduğu için, özellikle basit insanlar bir an önce tahakküm

eden durumuna geçmeyi tahakkümden kurtulmanın tek çıkar yolu olarak görürler." (s.189) Üniversitede de insanlar yükselip tahakküm etmek istiyorlar.

Üniversitede yaratıcı eğilimin hayatla da bağlantısını kuruyor. Üniversite öğretim üyesini de marangoz çırağına benzetmek gerekiyor: "Çırak ustanın gösterdiğini, usta ise dergilerde, kataloglarda, ya da doğrudan doğruya vitrinde gördüklerini yapıyordu. Kendi kendine yeni bir şey düşünmek veya denemek kimsenin aklına gelmiyordu. Zira nasıl olsa herşeyin en âlâsı başkaları tarafından yapılmıştı, ne diye bu gibi şeylere yeniden kafa yoracak veya zaman ayıracaktık."(s.202) Bu durumun üniversitenin içinde de geçerli olduğu şeklindeki bir kanaati sürekli olarak ifade ediyor. Bunun yanında kendi uzmanlığı dışındaki alanlarla uğraşma gereğini ve kültürünü de en belirleyici özellik olarak vurguluyor. Hatta **Büyük Çınar**'da "Kültür seviyesi yükselmedikçe bu işler düzelmez, sen beni dinle..."(s.23) diyor. İnsanın amatör olarak uğraştığı işlerde genellikle daha başarılı olduğunu söylüyor. Hüseyin Batuhan, hayatın diğer kesitlerinde olduğu gibi üniversitede de bu üç alandaki eksikliklerin gerekçeleri üzerinde duruyor.

Düşüncesinin ana ekseni Türkiye'de üniversitelerin Batı üniversitelerinden geri, hem de çok geri olduğu. Dolayısıyla bilim adamları da hiç gelişmemiş. Bunda akademik yükseltmelerin rahat olmasının, özellikle doçentlikten sonra beş yılını dolduran hemen herkesin neredeyse otomatikman profesör olabilmesinin de katkısı var. Hüseyin Batuhan'ın hâtîrâtının ana ekseni de bu. "Bilgisini ve görgüsünü artırmak" amacıyla Avrupa'ya gittikten sonra kendisi için Avrupa standardına ulaşamadığı takdirde profesör olmama ilkesini benimsemiş: "Ancak, özellikle 1964 yılında bilgimi ve görgümü arttırmak için gittiğim Avrupa'dan

döndükten sonra bu konuda kendi kendime çok ciddî bir karar almıştım: Batı'daki meslektaşlarım ayarında birşeyler yazıp yayınlamadan kesinlikle profesör olmayı kabul etmeyecektim." (s.263). Bu karar da somut gözlemler nedeniyle oluşmuş: "Stegmüller, seminer salonunun kapısına o sömestr boyunca incelenecek kitap ve makalelerin bir listesini asmıştı. Otuza yakın başlığın yer aldığı bu listede benim de bildiğim, hatta birkaç tanesinin çevirilerini kendi seminerlerimde okuduğum yazı ve kitaplar yer alıyordu. Ancak bunlardan bir kısmı benim bile okumaya cesaret edemediğim kadar anlaşılması güç yani -arka plan bilgisi gerektiren - eserlerdi." (s.264) Sonuç olarak da önemli bir şey söylüyor: "Ve ben kırk üç yaşında bir Türk doçenti, Stegmüller'in öğrencilerinin seminerde tartışabildikleri bir bilim felsefesi kitabını henüz anlamaktan âcizdim! (Prof. Dr. Hüseyin Batuhan ha?)" (s.265). Aslında hâtırâtta belirttiğinin aksine hâtırâtın 1980 yılında yazıldığı gerçeğini de sorgulamak gerekiyor. Kılı kırk yaran titizliği bilindiği zaman metnin iskeletinin çok daha önce oluşturulduğu kendiliğinden anlaşılıyor. Bu gezinin belki de hemen akabinde o dönemin önemli bir edebiyat dergisi, **Yeni Dergi**'de çıkan "**Türkiye'de Akademik Hayatın İçyüzü**" başlıklı makalede bu kitapta bulunan düşünceler özü itibariyle zaten olduğu gibi yer alıyor.

Belki de felsefeci olması soyutlamalar konusunda kendisini duyarlı yapmış. Kuramsal düzeyde özgün bilim yapma endişesini hemen her akademisyenin belki bir dönem benimsemesi, fakat daha sonra işi oluruna bırakması genel bir eğilim. Aslında herhangi bir sosyal bilimci eğer duyarlıysa bir süredir geçmişte kalmış bu haletiruhiyeyi unutmaz. Ancak Hüseyin Batuhan'ın, kendi kimi çalışmaları konusunda olumsuz değerlendirmeler yapsa da bu haletiruhiyeyi, bu düşünceyi hiç kaybetmemiş oldu-

ğu aşikâr. Ve hayatı boyunca bu haletiruhiyeyi hiç kaybetmeyeceği de açıklıkla anlaşıyor. Aslında bireysel tutumundaki bu kararlılık 1965 yılında yayınlanan **Büyük Çınar** oyunundaki Mehmet'in kararlılığına benziyor. Üniversitedeki haksızlıklara tepkisi de aynı nedenden kaynaklanıyor. Gelişkin bir akademisyenlik temel amaçlarından biri olarak belirginleşiyor. Bu nedenle akademik yükseltmeler konusunda eleştirel bir tutum takınıyor. Aslında kitap renkli bir hayat hikâyesi anlatımı değil.

Kitap ana hatlarıyla düşünsel hayatının şekillenmesi 1950'li yıllarda gerçekleşmiş ve fakat düşünsel tavrı zaman içinde pek değişmemiş bir akademisyenin zihniyetini somutlaştırıyor. Onun kişisel konum açısından belirgin sol ya da sağ anlayışların dışında durması farklı bir hayat hikâyesiyle karşılaşıldığını gösteriyor. Bu anlamda hayat hikâyesi farklı bir entellektüel gündeme giriyor. Bu çerçevede hâtırâtın 1950'li, 1960'lı ve 1970'li yıllardaki şekillenışı hakikaten farklı bir görünüm arz ediyor. Türkiye'de bu tarz bir hâtırâtın yazılabileceği mümkün görünmüyor. Bu hâliyle de kitap bizim üniversite yazınımızı zenginleştiriyor. Akademik ilgileri konusunda ısrarlı akademisyenlerin farklı gelişmeler konusundaki tepkileri çarpıcı oluyor. Bunu anlamamanın yollarından biri de bir somut olay konusundaki ırksal köken değerlendirmesi ile -ki bu zaman zaman yeniden gündeme getirilmekte-solun etkin olduğu öğretim kurumunun anlatılmasından geçiyor. Boykot sırasında karşılaştığı tepkiler de oldukça gerçekçi fotoğraf veriyor. Bunların içinden en ilginç olan noktalardan biri de öğrencilerin öğretim konusundaki tepkileri: "Küstahlığı gözü peklik sanan Öğrenci Derneği Başkanı bana yukarıdan bakan bir edayla, 'Kokuşmuş burjuva felsefesini mi okutacaksınız yoksa?' diye sormuştu." (s.374) Aslında yazarın üslûbu genelde diğer yaklaşımlarında olduğu gibi tavizsiz.

Bu tavizsiz üslûp soruya ve cevaba da yansıyor. Solun etkin olduğu ilginç bir üniversite fotoğrafı yansıtılıyor. Galiba sadece Marx okutmamız istenecek öngörüsü de gerçekçi. Hoş olan bir yön de dersinde Marx sözü geçmeyen birinin "belki de müseccel komünist" sıfatıyla anılması.

Hüseyin Batuhan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü ve ODTÜ Beşeri Bilimler Fakültesi Felsefe Bölümü'nü oldukça detaylı olarak anlatıyor. Sözü edilen tarzda bir entellektüelin bu iki fakültenin felsefe bölümlerindeki yasantısı akademisyenlerin niteliklerinin anlaşılması üzerinde odaklaşıyor. "İğrenç" nitelemesini kullandığı İstanbul Üniversitesi'ndeki akademik yükseltmelerdeki yanlışlıklar bir anlamda teşhir ediliyor. Leon beyin doktorasının hak etmesine rağmen zorla gerçekleşmesi, buna mukabil hak etmediği halde İbrahim Varnalı'nın profesör olmasının engellenememesi haksızlıkların en ileri noktalara kadar ulaşabildiğine işaret ediyor. İsimler değiştirilmiş olmasına rağmen rahatlıkla anlaşılıyor. Yükselen, profesör olan kişilerin ne kadar cahil oldukları da açıklıkla "cim karnında bir nokta" tabiriyle ifade ediliyor. Bunun ifadesinin yanında hiç de flu olmayan fotoğraflar ortaya çıkıyor. Bu kitapta olağanüstü ilginç portreler gündeme giriyor. Hüseyin Batuhan'ın anlattığı profesörlerin büyük çoğunluğu siyasal desteğe dayandıkları için daha meşhur.

Sadece Felsefe Bölümü değil, Sosyoloji Bölümü de özellikle bir somut olay, Halit Yoldaş'ın profesörlüğe yükseltilmesi ve Oya ve Orhan'ın, Sosyoloji Bölümü'nün genç iki asistanının da buna karşı mücadelesi çerçevesinde anlatılıyor. Bu gerçek olay yazarı o kadar etkiliyor ki, yıllar sonra, otuz yıl sonra yazdığı **Bilim ve Şarlatanlık** başlıklı kitabını da olağanüstü olumlu sı-

fatlarla anıp "Zamansız ölümüyle bütün dostlarını acıya boğan, 'bilgelik' timsali, unutulmaz insan" ibarelerini kullanarak Dr. Oya'ya ithaf ediyor. Kitap o kadar gerçekçi ki Halit Yoldaş'ın fiziksel özellikleri bile gerçeğe tıpatıp uyarak çiziliyor: "Mavi gözleri kalın gözlüklerinin ardında büyük bir umutla parlamış, birdenbire bütün yüzüne yayılan bir sevinç gülümsemesi neredeyse yüzündeki çiçek bozuklarını bile silip götürmüştü. Son zamanlarda nefrete benzer duygularla dolu olduğum bu küçük adama karşı o anda büyük bir acıma duyduğumu hatırlıyorum." (s.294) Anlatırken de kitabının birinin başlığını olduğu gibi anıyor. Ağırlıklı olarak insanî özellikleri itibariyle de Halit Yoldaş'ı tanıtmaya çalışıyor. Anlamaya çalışırken de Hilmi Ziya Ülken'in yalnızlığından, kıymetinin bilinmemesinden ve kendisini olumlu bulanlara yönelik zaafından bahsediyor. Bu anlamda bir de onun 1951 yılındaki Tarihî Maddeciliğe Reddiye başlıklı kitabına yazdığı methiyeyi bunun vesilesi olarak nitelese fotoğraf daha bir ayrıntılı olarak ortaya çıkabilir. Batuhan, Hilmi Ziya Ülken'in, Yoldaş'ı neden asistanlığa aldığını da gerçekçi bir şekilde anlatıyor. Dekan Yekta beyin Halit Yoldaş'ı tutmasının gerekçesi de ortaya çıkıyor: "Sonradan öğrendiğimize göre bu dostluk Yahya Kemal hayranlığından kaynaklanıyormuş. Her ikisi de Yahya Kemal'in yakın çevresinden oldukları için, dostlukları bir hayli eskilere gidiyormuş." (s.286). Aslında bu durum Hilmi Ziya Ülken için de geçerli olabilir. Halit Yoldaş'ı eleştiri biçimi de metindeki hemen herkes gibi yabancı dil bilgisinin eksikliği yüzünden temel teorik metinlere vâkıf olmadığı şeklinde tezahür ediyor. Bu eleştiriden Hilmi Ziya Ülken de bir ölçüde nasibini alıyor. Zaten asistan Oya ve Orhan'ın Halit Yoldaş ve Sosyoloji başlıklı kitabı da önemli ölçüde Yoldaş'ın Fransızca bilmediği üzerinde odaklaşıyor. Hüseyin Batu-

han, bu metne yönelik bir inceleme yapıldığını ve aralarında Sabri Esat Siyavuşgil'in de bulunduğu bir kurulun kitapta ifadesini bulan dil bilmeme durumunu doğruladığını da belirtse fotoğraf daha net olarak ortaya çıkabilir. Ancak Halit Yoldaş neredeyse tüm özellikleriyle sergileniyor.

Aralarında Halit Yoldaş'ın da bulunduğu kişiler Hilmi Ziya Ülken de dahil olmak üzere çoğu akademisyeni askerî idareye şikayet ederek 147'liler arasına girmelerine sebep oluyorlar. Altında Halit Yoldaş'ın da imzasının bulunduğu eski öğretim üyelerinin Fakülte'den atılmalarını onaylayan metnin bilinmesi gerekiyor. Bu metin zaten 147'liler üzerine yayınlanan kitapta var. Hüseyin Batuhan, Halit Yoldaş'ın hem ismini gerçek ismine yakın bir şekilde veriyor, hem de 1960'lı yıllardaki solculuğuna telmihte bulunuyor. 1960'lı yıllarda Halit Yoldaş ve Sosyoloji başlıklı kitapla basında açılmaya çalışılan kampanya Halit Yoldaş'ın solculuğu nedeniyle amacına ulaşamıyor. 1960'lı yılların solculuğu Halit Yoldaş'ın tanıtımını daha gerçekçi bir fotoğrafla somutlaştırma imkânını veriyor. Sonraki dönemde, bir yıl sonra 147'liklerin eski yerlerine yeniden dönmeleri olanağı çıkınca Hilmi Ziya Ülken Edebiyat Fakültesi'ndeki görevine başlamıyor. Tasfiye kanununda Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki derslerine devam edebileceği belirtildiği için artık sadece Ankara'da görev yapıyor: "Bir gün H. Ziya'nın tekrar bölüme döneceği umudu da boşa çıkmıştı. 147'liler yerlerine döndükten sonra Hilmi Ziya artık bu çıyanlar arasına dönemeyeceğini anlatmıştı. Yalnız başına otel odalarında kalmak pahasına da olsa, Ankara'da İlahiyat Fakültesi'nde, orada burada ders vermeyi, yüzlerini bir daha görmeye katlanamayacağı bu insanların profesör olduğu bir bölümde ders vermeye tercih ediyordu... Zavallı Hilmi Ziya hayattan neler ummuş, neler bulmuştu.

Adam yerine koyup doçentliğe kadar yükselttiği iki nankör ve muhteris adam, salt istedikleri anda profesör olamadıkları için kendisini M.B.K.'ye gammazlayıp, onu elleriyle kurup onca yıl emek verdiği kürsüden uzaklaştırmışlar." (s. 297)

Kitapta aynı zamanda eleştirel mahiyette bir Hilmi Ziya Ülken portresi de çiziliyor. **Yirminci Asır Filozofları** kitabı dolayısıyla başlayan bu portre sonradan belli ölçüde değişik bir biçim alıyor. **Türk Tefekkür Tarihi** kitabının basım tarihini de yanlış veren Hüseyin Batuhan, Hilmi Ziya Ülken'in kendisini fazla ilgilendirmeyen metinlerini de neredeyse hiç umursamıyor. Hilmi Ziya Ülken'i de bir sosyolog olmaktan ziyade bir felsefeci olarak niteliyor. Hilmi Ziya'yı gerçekçi bir şekilde yorumlayacak, insan ve akademisyen olarak değerlendirecek olsa onun 1930'lu yıllardan beri kendisinin amaçladığı düşünceleri taşıdığını görebilirdi. Hilmi Ziya'nın yönelimlerinin nerelere kadar uzandığının bir şekilde tahlilinin yapılması da mümkün. Önceleri daha eleştirel bir şekilde yargıladığı Hilmi Ziya Ülken ve kitaplarına pespaye metin örneklerini gördükten sonra daha olumlu bir şekilde yaklaşıp mesafeli bir noktada duruyor. Kendi farklı bir şekilde değerlendirse de Hilmi Ziya Ülken'in yalnızlığına vurgu yapması ilişkileri çerçevesinde Ülken'i iyi tanıdığını da gösteriyor. Bunun özel bir önemi var. Bunun yanında dönemin Alman hocalarıyla ilişkilerinin bulunmaması kendisi tarafından eleştirel olarak değerlendirilse de, başkaları, örneğin Baykan Sezer tarafından olumlu olarak nitelenebiliyor. Bu durumu Hilmi Ziya'nın sosyolog olması açısından da değerlendirmek gerekiyor. Hilmi Ziya Ülken'e akademisyen ve insan olarak haksızlık eden bu portrenin gerçekçi bir Hilmi Ziya portresi çıkarabilmek için yararlanılabilecek bir ham malzeme olduğu görülüyor. Okunulan portre alt tarafı Hüseyin Batuhan'ın gözünden bir Hilmi Ziya portresi olarak da anlaşılabilir.

İspanya'da Bir Şato daha başka birçok profesör tipleri hakkında da gözlemlerde bulunuyor. Türk üniversitelerinin gerçekçi sayılabilecek bir fotoğrafını sunuyor. Kimi yanılgıları önemi azaltmamalı. Metin 1940'lı yıllarda İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nü bitirmiş ve düşünceleri 1940'lı yılların sonları ve 1950'li yıllarda şekillenmiş bir felsefe akademisyeninin, akademik tercihlerinde ısrarlı bir entellektüelin üniversite hakkındaki kanaatlerini içermesi anlamında önemli. Bu konuda derinlemesine düşünen akademisyen sayısı az. Aslında bu kitap bugün seksenini geçmiş akademisyenlerin üniversite üzerine düşüncelerini aksettirmesi açısından da önem taşıyor. Ancak başkaları bu konuda hassasiyet göstermezken Batuhan evveleski hassas. Nitekim kitap bütünüyle bir hâtırât olarak da değerlendirilemez. Hüseyin Batuhan bazı somut durumları diğer kitaplarında yazdığı gibi olağanüstü açık bir şekilde tahlil ediyor. Kitap, seksen yaş kuşağının üniversite konusundaki bir sesi olarak değerlendirilebilirse de Hüseyin Batuhan'ın sesinin tınısı çok daha baskın görünüyor.

Bundan kırk üç yıl önce okumayı düşünebilecek bir yaşta olmasam da Hüseyin Batuhan'ın **Batıda Tolerans Fikrinin Gelişmesi** başlıklı kitabını gördüm. Yazarın metinlerine ilgim 1960'lı yılların ortalarından sonra **Yeni Dergi**'de okuduğum "Türkiye'de Akademik Hayatın İçyüzü" makalesiyle derinleşti. Ondan sonra da yazdığı hemen her satırı okumaya çalıştım. **İspanya'da Bir Şato** kitabı akademik hayata yönelecek bir kişinin titizlikle okuması gereken bir kitap olarak görünüyor. Akademisyenlerin de her beş senede bir tekrar tekrar okumaları gereken bir metin. Çünkü onun anlattığı üniversite bir anlamda hâlâ yaşıyor. Bir erozyon olduğu düşünülürse kitabın önemi daha bir belirginleşir. **Bir Zamanlar Bir Turan Vardı**'nın bir yö-

nüyle de Hüseyin Batuhan'ı anlattığı düşünülürse bu kitabın ikinci ve üçüncü ciltlerinde bir nebze de olsa üniversitenin bulunacağı hesaba katılmalı. Aslında **İspanya'da Bir Şato** hakkında burada olduğu gibi kısa bir değini değil, koskoca bir kitap yazılmalı.

Milliyet Sanat, No: 516

(Mart 2002), ss. 103-06.

VI. YAZILARIN ÜSTÜNÜ SADECE ÜNİVERSİTE ÇİZMİYOR Kİ...

1980'li Yıllar ve Türkiye'de Sinema Üzerine

1980'li Yıllar ve Türkiye'de Sinema Üzerine

Düşünme Eyleminin Yüzeyselleşmesi

Türkiye'de sinema ve Türk sineması hakkındaki değerlendirmeler son sıralarda tavsamışa benzemektedir. Son dönemin temel yönelimleri, her iki doğrultusu itibariyle eski özelliklerin süreç içinde kaybolması şeklinde tecelli etmiştir. İki eğilimden biri bir ölçüde kitleselleşmeye başlayan millî sinema, diğeri de son dönem sinemasının, devrimci sinemanın yeni biçimlenişi çerçevesinde genç sinema, yeni sinema, "yepyeni bir genç kuşak" sineması diye nitelenen yönelimdir. Her iki yönde değişerek gelişen sinema açısından son dönem sinema pratiği ve düşüncesi genellikle olumlu olarak nitelenmiştir. Finans kaynakları da değişmeye başladığı için son dönem sineması her iki yönü itibariyle değişik dayanaklara yaslanmaktadır. Belirtilen iki tür sinemayı radikal bir şekilde ifadelendirip savunan metinler pek fazla bulunmamaktadır. Bu düşüncelerin ifadelendirilmesinin vasatının yaratılmadığı görülmektedir. İki sinema eğilimi de belli ölçüde geçmiş dönemdeki birikimin üzerinde yükselmektedir.

Türkiye'de sinema alanındaki düşünsel birikimi geçmişle, geçmiş sinema düşüncesi ve pratiğiyle birleştirecek bir düşünce denemesine genellikle rastlanmamaktadır. Geçmişin geçip gittiği, yeni dönemin gerektirdiği yeni düşünceleri söylemek gerektiği şeklinde bir anlayış yaygın olarak gündemdedir. Eski dönemin kavgalarının bittiğini belirten düşünceleri yapıtının

başlığında kavga sözcüğü bulunanlar da belirtmektedir. Bu tarz düşünce biçimi evveleski Türk sineması hakkındaki yaklaşımları şekillendirmiş gibidir. Yani genel anlamda geçmişe dönük bir tartışma gündeme girmemektedir. Geçmiş dönem kendi mantalitesi çerçevesinde düşünülüp durmakta, genellikle de hiçbir biçimde sorgulanmamaktadır. Geçmiş dönem hakkındaki temel kabullenimler düşünce biçimini esas olarak şekillendirilmiş benzetmektedir. Farklı görünümlü ya da farklılık iddiasındaki yaklaşımlarda geçmiş dönemin yeni bir mantalite çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi şeklinde bir eğilim belirmemiştir. Halbuki oluşan yeni koşullar geçmiş dönemin yeni baştan değerlendirilmesini gerektirmektedir. En azından devlet, Kültür Bakanlığı destekli bir sinema pratiği Türk sineması üzerine bazı genellemelerin tekrar sınanmasının yolunu açmaktadır. Çünkü bu tür yeni pratik evvelden beri somutlaşan sinema anlayışının asgarî ölçüde tabkik edilmesini zorunlu kılmaktadır. Fakat anlatılan tarzda bir muhasebe neredeyse hiç gündeme gelmemektedir. Türk sinema tarihini anlama denemesi olmamasına rağmen dönemin anlaşılmasının önşartlarını yaratacak altyapının oluşmasında belli mesafeler alınmışa benzetmektedir.

Alınan bu mesafe arasında en dikkat edilmesi gereken husus ham bilgileri bir araya getirecek tarzda çalışmaların yapılmaya başlanmış olmasıdır. Bunların, bu tür belgesel çalışmaların en temel olanlarından birini ilk cildi 1973 yılında yayınlanan **Türk Filmleri Sözlüğü** (1914-1972) ile Agah Özgüç gerçekleştirmiştir. Agah Özgüç'ün bu çalışması aynı başlık altında (1914-1973) ve (1974-1990) yıllarını kapsayacak şekilde çok daha titiz olarak 1990'lı yıllarda yayınlanmıştır. Özgüç bu özenli çalışmayla 1914'ten 1990 yılına kadar Türk filmlerinin titiz bir en-

vanterini çıkarmıştır. Hangi filmin hangi dönemde gerçekleştiğinin ve bunları gerçekleştirenlerin bilinmesi açısından bu kitaplar olağanüstü önemlidir. Ayrıca Türk sinemasının altyapısını, bu konuda bilgilenmeyi bu genişlikte sağlayacak nitelikte yayınlar pek çıkmamaktadır. Burçak Evren'in sinema dergilerini tasnif etmeye çalışan denemesi de aynı titizlikte olmasa da belli bir önem taşımaktadır: **Başlangıçtan Günümüze Sinema Dergileri** (1993). Agah Özgüç'ün aynı dönemde yayınlanan diğer çalışmaları da bilgilendirici özellikler içermektedir.

Bu noktada yararlı bir husus da materyal temini bakımından film senaryolarının yayınlanması olmuştur. 1980'li yıllar öncesinde çok miktarda film senaryosu yayınlanmadığı gibi, kitaplaşan senaryolar da belirgin bir çeşitlilik arz etmemektedir. Ölçütlere dikkat edildiğinde görünen bir gerçeklik sadece üzerinde tartışma yaratılan filmlerin senaryolarının yayınlandığıdır. Yani genel olarak anlaşılacağı şekilde sol nitelikteki filmlerin senaryoları okunur kılınmıştır. Bu konuda verilebilecek iki örnek Cem Yayınları'ndan çıkan Vedat Türkali'nin *Üç Film Birden* ve *Eski Filmler* kitaplarıdır. Bu ikisi arasında 1980 yılından önce çıkan *Üç Film Birden* yapıtında *Kara Çarşaf*lı Gelin, *Güneşli Batak*lık ve *Analık Davası* gibi daha siyasal nitelikli sayılabilecek film senaryoları vardır. 1980'li yıllarda yayınlanan *Otobüs Yolcuları*, *Karanlıkta Uyananlar*, *Bedrana* ve *Umutsuz Şafaklar* senaryoları ise hem daha az siyasal nitelik taşımakta, hem de daha önceki dönemlerin konularını hikâyeleştirmektedir. En azından filmler gösterildiği dönemde önemli siyasal tartışmalara yol açmış olsa da, yayınladıkları zaman kesitinde pek de siyasal çağrışım yapmamıştır. Yayınlanma tarihleri itibarıyla iki dönem arasında-

ki farkı sadece Vedat Türkali'nin bu iki kitabını karşılaştırarak anlamak da mümkündür. 1980 öncesinde Yılmaz Güney popülaritesinin doruğundayken Güney Film neredeyse onun tüm senaryolarını yayınlamıştır. Bu noktadaki ilginç durum da yayınlanan senaryoların filmler seyredilerek kaleme alınmasıdır. Bu iki senaristin senaryoları yanında yayınlanan senaryo kitapları oldukça sınırlıdır. Yayınlanan diğer senaryolar da dönemin yoğun tartışmalarıyla önemli ölçüde ilgilidir. 1980 öncesi açısından bu nitelikteki bazı senaryolar anılabilir. Metin Erksan'ın Sevmek Zamanı, Gece-lerin Ötesi, Halit Refiğ'in Haremde Dört Kadın ve Lütfi Akad'ın Kızılırmak - Karakoyun senaryoları örnek olarak gösterilebilir. Bunların dışında belki de oyuncusunun önemi açısından Kurbanlık Katil filminin senaryosu da kitaplaşmıştır. Yayınlanan bu senaryo kitaplarının biri dışında hepsi 1980'li yıllardan önce yayınlanmıştır. 1980'li yıllarda kitaplaşan senaryolarda ise bir çeşitlenme görülmektedir. Belli tür senaryoların ötesinde, örneğin, Gizli Yüz (Orhan Pamuk/ Ömer Kavur), Kan (Osman Şahin/Şerif Gören), Sis (Zülfü Livaneli), Berlin in Berlin (Sinan Çetin), At (Ali Habbip Özgentürk), Ayna (Erden Kıral) A Ay (Reha Erdem) ve Amerikalı (Ümit Ünal/ Şerif Gören) gibi değişik nitelikte senaryolar da yayınlanmıştır. Bu senaryolarla aynı tarihte Yılmaz Güney'in geçmiş dönemde kitaplaşmış senaryoları tekrar yayınlanırken Sürü ve Yol gibi filmlerinin senaryoları da gündeme girmiştir. Görülebileceği gibi bir biçimde ilgi çekmiş filmlerin senaryolarının bilgilenmek amacıyla yayınlanması düşünülmüştür. Kritik olan nokta yayınlanan çalışmaların daha çok son dönem filmlerini içermesidir. Yakın dönemin filmlerinin gündeme gelmesi, onların üzerinde ağırlıklı olarak durulması söz konusudur. Görüntüde

fazla sayıda ve çeşitlilik arzedecek şekilde senaryoların yayınlanması olumlu bir gelişme olarak nitelenebilir. Bu durum bir takım başka çalışmalar, örneğin, üniversitelerde gerçekleştirilen yüksek lisans ve doktora tezleri de son dönemde yoğunlaştığı için, yapılan yorumlara, gerçekleştirilen araştırmalara katkıda bulunacak bir materyal oluşturmaktadır. Ancak genelde bu çalışmalardan yeterince yararlanılmadığı görülmektedir. Daha önemli olan husus ise geçmiş dönem film senaryolarının neredeyse hiç bilinmemesidir. Türk sinema tarihinin geçmiş döneminin ayrıntılı olarak bilinmesi bu tür yayınların fazlaşmasına bağlıdır. Haliyle bunu özel yayın kurumlarının, yayınevlerinin değil, resmi kurumların, daha doğrusu üniversitelerin gerçekleştirmesi gerekmektedir. Dikkat çeken bir başka nokta da son dönemde yayınlanan senaryoların büyük çoğunluğunun edebiyatçıların kaleminden çıkması gerçeğidir. Bu olgu da son dönem sinemasının bir tür yönetmen sinemasına yönelik olarak nitelenmesinin sınırlılıklarından biri olarak anlaşılabılır.

Sinema üzerinde düşünmenin vesilesi, daha doğrusu sinema üzerinde genelde düşünme konusunda en önemli unsur sinema dergileridir. Sinema dergileri belirli alanlarda odaklanmış ve belirli düşünsel eğilimlere olağanüstü yatkın olmadıkları zaman belirgin bir tartışma ortamı oluşmamaktadır. Dergiler genellikle magazinел bir özellik taşımakta ya da magazinел özellikleri ağır basmaktadır. Böyle nitelikleri değişik dozajlarda taşıyan dergiler arasında önemlileri **Videosinema** (1984-1985), **Gelişim Sinema** (1984-1985), **Beyazperde** (1989-1990), **Antrakt** (1991-) ve **Sinema** (1994-) dergileridir. Anılan dergilerde ciddi inceleme yazıları da bulunmasına karşın magazinел yan bariz ola-

rak ortadadır. Bu dergilerin yönü güncellikle sınırlı olmaları, ağırlıklı olarak da gösterilen filmler hakkında yazılar içermeleridir. Sinemanın ve Türk sinemasının bazı sorunları üzerine değerlendirmeler yapılmasına karşın bu dergiler genellikle bu konularda odaklaşmamakta itina göstermektedir. 1980 sonrasında çıkan dergiler arasında en fazla farklılık taşıyanı ... **Ve Sinema**'dır. (1985-) ... **Ve Sinema** dergisi genellikle zamanında, belirtilen aralıklarla çıkmamasına ve dört yıldır da hiç çıkmamasına karşın sinemanın, özellikle de Türk sinemasının sorunları üzerine yoğunlaşan ciddi yazılar yayınlamıştır. Bu derginin bu anlamda en önemli özelliği geçmiş dönemin geniş bir muhasebesini yapmayı denemesidir. İlk sayıda **Metin Erksan** ve **Onat Kutlar**'la yapılan röportajlar muhasebe alanındaki ciddiyetin göstergesi olarak anlaşılmalıdır. Daha sonraki sayılarda özellikle **Metin Erksan**'ın kaleme aldığı yazılar Türk sinemasının sorunlarını çözümleme yolları konusunda önemli düşünceler içermektedir. Herhangi bir başka yönetmen, akademisyen ve sinema yazarı Türk sineması konusunda bu ölçüde geniş kapsamlı değerlendirmelerde bulunmamıştır. Ayrıca değişik sanat ve kültür dergilerinin kendi açılarından sinema konusunu inceledikleri görülmektedir. Bu çerçevede ileriye dönük nitelemeler bakımından kitaplaşmış en ilginç yazı serilerinden biri **Dergah** dergisinde yayınlanan **Yeşilçam Günlüğü** (1993)'dür. **Ayşe Şasa**'nın bu yazı serisi dışında Türk sinemasının bütününe ilişkin nitelemelerde bulunan makaleler pek görünmemektedir. **Ayşe Şasa**'nın yazdıkları Türk düşünce iklimi ve Türk sinemasının genel ortamı açısından genellikle yeni oluşumlara yatkın bir mecrada gelişmektedir. İstikrarlı bir biçimde sorunları işleyen sinema yazarları da pek yoktur. Bir çok sinema değerlendirmesi çoğu gazetelerde yazılan dar kapsamlı makaleler mahiyetindedir.

1980'li yıllarda sorunu heyecan içeren bir ciddiyetle inceleyen **Yedinci Sanat** (1973-1975), **Ulusal Sinema** (İlk sayısı Özgür Sinema adıyla 1968), **Gerçek Sinema** (1973-1975), **Yeni Sinema** (1966-1980), **Yeni Türk Sineması** (1976) ve **Mutlak Fikir Estetiği ve Sinema** (1977) türü dergiler çıkmamıştır. Yeni dergilerde yazılanlar genelde sorun hakkında yargı ifade eden anlayışlar olmaktan ziyade betimleyici, tasvir edici niteliktedir. Bir başka deyişle sinema yazıları artık müşevviklerden ve heyecandan âzâde bir biçimde gerçekleşmektedir.

Aslında dergilerdeki yaklaşımların ötesinde bir başka gerçeklik de sinema ve Türk sineması üzerinde genelde kitap biçiminde yazılanlardır. Bunların arasında en önemlileri konuyu en kapsamlı şekilde değerlendirenlerdir. Bu çerçevede bakıldığı zaman bazı genellemeler yapmak mümkün olabilir. Türk sineması konusunda, genel anlamda tarihini ele alarak inceleyenler bakımından en önemlisinden en önemsizine kadar temel kitaplar üzerinde durmak anlamlı olabilir. Yayınlanan genel mahiyetteki çalışmaların hemen tamamı en kapsayıcı şekilde Türk sinema tarihini çözümlemek amacındadır. Bunların başında Nijat Özön'ün **Türk Sinema Tarihi - Dünden Bugüne** (1896-1960) (1962) gelmektedir. Anılan yapıt 1960 yılına kadar Türk sinemasının genel gelişim doğrultusunu hikâye etmektedir. Bu kitabın temel bulguları kullanılıp güncel kılınmaya çalışılarak 1980'li yıllarda **Sinema - Uygulayımı - Sanatı - Tarihi** (1985) başlıklı kitapta "Türkiye'de Sinema" bölümü altında kısaltılarak yeniden yayınlanmıştır. Bunun yanında Nijat Özön'ün oldukça eski dönemde yayınlanmış sinema yazılarını içeren **Karagözden Sinemaya - Türk Sineması ve Sorunları** (1995) başlıklı kitabı iki cilt halinde basılmıştır. Her iki kitap Nijat Özön'ün ilgisinin yoğun olarak eski döneme dönük olduğunu göstermekte-

dir. Zaten Sinema- Uygulayımı - Sanatı - Tarihi yapıtının yukarıda anılan bölümünün bir kısmı Türk Sinema Tarihi'nin kısa bir özeti olup kitabın sistematığı çerçevesinde sonraki gelişmelerle birlikte zamanımıza kadar getirilmeye çalışılmıştır. Ancak ilk kitapta bulunan konuların sonrası oldukça kısa ve bütünlükten yoksun görünmektedir. Zaten 1980 sonrasındaki ilk yorum denemesini - ki bu deneme de ufak tefek ifade düzeltmeleriyle yukarıda belirtilen kitaba girmiştir - Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi'nde "Türk Sineması" başlığı altında gerçekleştirmiştir. Bir başka biçimde söylemek gerekirse temel doğrultusunun anlaşılması 1980, özellikle de 1965 yılı öncesinde yayınlanan çalışmalarının okunmasıyla mümkündür. Nijat Özön'ün 1965 yılı sonrasında söyledikleri tartışma konusu olsa da o tarihe kadarki değerlendirmeleri genel kabul görmüştür. 1965 sonrasına ilişkin yaklaşımları da sinema üzerine düşünen bir kesimin anlayışlarını şekillendirmiştir. Sonunda Yılmaz Güney'in meşru olarak tevarüs ettiği sinemayı ve onun sinemasının uzantısını olumlu olarak niteleyen Nijat Özön, yazdıkları itibariyle halen de belirgin bir tarzdaki yaklaşımı beslemektedir. Nijat Özön'ün özellikle Türk Sinema Tarihi'nde dile gelen yaklaşımlarına en net ve en sert tepki Metin Erksan'ın önceden ve şimdilerde yazdıklarında bulunmaktadır. Nijat Özön'ün kırk yıl önce yazdıklarının bile yayınlanmış olmasına karşın Metin Erksan'ın çok önceleri yazdıklarının bilinmemesi sorunu, Türk sineması üzerine düşünme sürecinin sorgulanmasını bir ölçüde engellemektedir. Ancak geniş çerçeveli ve ayrıntılara dikkat eden bir değerlendirme denemesi bu sorunun anlaşılmasına imkân verecek bir ortamı oluşturabilir. Nijat Özön düşünceleri itibariyle 1960'lı yılların ortalarına kadar Türk sineması

üzerindeki düşünce sürecini şekillendirirken, yakın zamana kadarki sinema pratiği konusundaki düşünce denemesini de etkilemektedir. Dolayısıyla Özön'ün yazdıklarının eleştirisi sadece onun düşüncelerinin sorgulanması olarak anlaşılmamalıdır.

Sinema konusunda yayınlanan genel mahiyetteki ikinci kitap Giovanni Scognamillo'nun **Türk Sinema Tarihi** (1987, 1988) başlıklı iki ciltlik yapıtıdır. Aslında Scognamillo'nun bu tarih denemesi büyük ölçüde yıllar önce yayınlanmış **Türk Sinemasında 6 Yönetmen** (1973) kitabı üzerine bina edilmiş benzetimdir. Belirtilen kitapta öne çıkarılan yaklaşımların 1980'lerin sonlarında yayınlanan yapıtların temel çerçevesini oluşturduğu belirtilebilir. Dolayısıyla iki tür tarih yazma denemesinin temel doğrultusunun daha önceki dönemlerde, 1960'lı ve 1970'li yıllarda oluşturulduğu telaffuz edilmelidir. Türkiye'de sinema üzerine yazılanların hemen tamamı sözü edilen dönemlerin özelliklerini yansıtmaktadır. Bunun ötesinde temelde aynı tarzda Türk sinemasının ürünlerini değerlendirmek amacıyla Âlim Şerif Onaran da iki ciltlik **Türk Sineması** başlıklı (1994, 1995) kitaplarını yayınlamıştır. "Anavatan Partisi adına Turgut Özal'ın sekiz yıl boyunca yürüttüğü politika her ne kadar Millî Birlik Komitesi politikasının bir devamı sayılmışsa da" yı aratmayacak garip değinilerin bulunduğu bu kitap diğer ikisi gibi önemli ölçüde yazarının bakış açısını yansıtan bir yaklaşımdan ziyade üzerinde durulan filmler gösterime girdiği zaman sinema eleştirmenlerinin bakış açısı doğrultusunda değerlendirme yapmaktadır.

Bu dönemde gündelik basında sinema yazıları yazan sınırlı sayıdaki eleştirmenlerden bazılarının eleştirilerinden derlenen kitapları yayınlanmıştır. Böylesi bir yönelim 1980'li yıllara

doğru hızlanmıştır. İlk kitabı **Mitos ve Kuşku**'dan (1976) sonra Atilla Dorsay'ın çok sayıda yapıtı 1980'li yıllardan itibaren yayınlanmıştır. Zaten Atilla Dorsay da ilk yerli film yazısını 1967 yılında yayınlamıştır. Bir ölçüde bu nedenle de geçmiş dönemle ilgili bir değerlendirme yönelimi, eğilimi olmamıştır. Güncel filmler üzerine yazması böylesi bir yönelimin önünde önemli bir engel oluşturmıştır. Ancak Türkiye'de düşünsel anlamda çok etkin bir gazetede uzun süre yazması, ülkenin ve somut gazetenin güncel etkilerinin eleştirilerine sinmesine yol açmıştır. **Yazdıklarının eleştirel olarak incelenmesi Türkiye'de gazetelerde şekillenen sinema eleştirilerinin gelişimini anlamlandırmak bakımından önemlidir.** Dorsay'ın yanında gene başka bazı eleştirmenlerin yazdıkları film kritiklerini içeren çalışmaların yayınlanması söz konusudur. Bunların arasından biri de kitabın içeriğinden daha düzeyli olan bir başka eleştirmenin "**Sinemamızın Son Dönemi Üzerine Notlar**" değisiyle birlikte yayınlanan Burçak Evren'in **Türk Sinemasında Yeni Konular** (1990) başlıklı kitabıdır. Bir sinema akademisyeninin kaleme aldığı **Sinemada Yedinci Adam - Türk Sinemasında İç ve Dış Göç Olayı** (1987) yapıtı da sinema akademisyeni ile sinema eleştirmeninin arasındaki mesafenin Türkiye açısından pek de uzun olmadığını göstermektedir. **Bu hatırlatma, üzerinde durulan üç sinema tarihi açısından da aynı şekilde, hatta sinema eleştirmeni lehine tashih yapılarak düşünülebilir. Akademisyenlerin özellikle Türk sineması üzerine çalışmaları bu çerçevede mütalâa edilebilir.**

Sinema üzerine uzman ya da sinema ile ilgili akademisyenler genellikle sinemanın teorik sorunlarını irdelemek amacıyla yazmaya, daha çok da çeviri yapmaya yatkındırlar. Âlim Şerif Onaran, Oğuz Onaran, Seçil Büker, Nilgün Abisel, Oğuz Ada-

nir, Deniz Derman ve Mutlu Parkan'ın yayınladığı yapıtlar genellikle bu çerçevede mütalâa edilebilir. Seçil Büker sinemayı yaptığı çeviriler yanında göstergebilim açısından değerlendirmeye çalışmıştır. Son sıralarda belki de sinema uzmanı akademisyenlerin hepsinden önce belli teorik kavramları kullanarak Türk sinemasının kendine göre sıradışı örneklerini tahlil etmeye yöneldiği görülmektedir. Daha sonraki bir ortak çalışmasında, Canan Uluya cı ile birlikte gerçekleştirdiği **Yeşilçam'da Bir Sultan** (1993) yapıtında Türkan şoray'ın yıldız oyuncu olarak işlevini c z mlmeyi denemiştir. Tıpkı bunun gibi Nilgün Abisel de çoğu önceden yazılmış Türk sineması üzerine makalelerini topladığı **Türk Sineması  zerine Yazılar** (1994) kitabında Türkan şoray'ın oynadığı **Aşk Mabudesi** (1969) filminin tahlilini genişliğine yapmaya çalışmıştır. Bunun yanında Oğuz Adanır da Seçil Büker'in **Film ve Gerçek** (1989) yapıtında gerçekleştirdiğine paralel bir şekilde fakat ondan önce **Sinemada Anlam ve Anlatım** (1987, 1994) kitabında son dönemin önemsenen bir filminin - bir yabancı filmle karşılaştırarak da olsa - c z mlmesini yapmaya yönelmiştir. **G r ld ğu gibi sinema akademisyenlerinin ilgi odağı olan konular Türk sinemasında yaygın olandan sıradışı olana gidip gelmektedir. Bunların dışında bir de Türk Sinemasında Demokrasi Kavramının Gelişmesi** (1994)'ini sorgulayan hepsi de sinemayla doğrudan ilgili olmayan dört akademisyenin kaleme aldığı genel mahiyette bir yapıt vardır. Ancak bu yapıtta genelde olumsuz bir tavır etkin olmakta ve olsa olsa son dönem yapıtlarıyla demokrasi arasında paralellikler kurulabileceği düşünülmektedir. Zaten bu tavır yukarıda anılan hemen her kitap için söz konusudur. Sıradışı olarak nitelenen her film de yakın tarihlerde gerçekleşmiştir. Nitekim hemen her çalışmada Türk sinemasının giderek geliştiği, olumlu film örneklerinin arttığı çek-

linde anlayışlar telaffuz edilmektedir. Bu durum da ister istemez Türk sinemasının geçmişi hakkındaki genel kanaatların sorgulanmasının önünü kesmektedir. Özetle, dolayısıyla sinema akademisyenleri Türk sinemasının son döneminin sıradışı ürünleriyle meşgul olmakta ve Türk sinemasının ilk döneminin genel durumuyla ilgili öncedenberi yapılagelen yorumları da kabullenmektedirler. Sinema akademisyenlerinin yazdıkları genelde bu mecrada seyretmektedir. Akademisyenlerin yazdıkları bu anlamda yaratıcı - üretici bir görünüm arzetmemektedir. Metinleri, başkalarının amatörce yazdıklarını biraz cilalayıp tahkim eder mahiyettedir.

Yukarıda genelde anlatılanların dışında genel, kapsamlı mahiyette çalışmalar yok denecek kadar azdır. Yayınlanmış kimi önemli, özenli yazıların da derlenip, değerlendirilmesi sorunun tüm boyutlarıyla kavranmasını sağlayabilir. Gözlemlenebileceği kadarıyla örneğin, Engin Ayça 1980'li yılların öncesinden beri yorumları fazla değişmeyen bir şekilde Türk sinemasında anonim üslûptan bireysel üslûba geçildiğini iddia eden ancak ilginçliği süreç içinde gitgide kaybolan yazılar yazmaktadır. Bu durum yönetmenler açısından da sorunun üstünde detaylı olarak düşünülmendiğini göstermektedir. Yönetmenlerin bu noktadaki düşünce doğrultusunun, daha doğru ifadeyle düşünce düzeyinin en güzel göstergesi Atıf Yılmaz'ın bir zamanlar ulusal sinema ve devrimci sinema üzerine sözleri ve başlığı değiştirilip magazin kısımları öne çıkarılarak iki kez yayınlanan anılarının karşılaştırılmasıdır. **Hayallerim Aşkım ve Sen (1991) ve Söylemek Güzeldir (1995).** Bir ölçüde değiştirilerek iki kez yayınlanan bu anı kitabının **Hürriyet** ve **Milliyet** gibi iki büyük gazete-de tefrika edilmiş olması da yönetmenin, işin sansasyonel yanıyla ilgisini göstermektedir. Demek ki belli bir düzeydeki

bazı yönetmenlerin geldikleri yer Ulusal Sinema Kavgası'ndan Yaşamak Güzeldir'edir.

Türk sinemasının sorunlarının irdelenmesi zaman zaman tavsasa da elbette bir biçimde tartışılacaktır. Yapılagelen sinema pratiği ve aydınların sinemaya ilgisi en azından yaşanan tarih kesiti açısından sinemanın tartışılmasının önşartlarını oluşturmamıştır. Ancak sinemanın uzun tarihi Türk sinema yönetmenlerinin genelde sinema, özelde de Türk sineması üzerine zaman zaman ciddî olarak düşündüklerini göstermektedir. Hemen her dönemde Türk sinemasının önemli yönetmenleri konu üzerinde önemli düşünceler beyan etmişlerdir. Bir başka şekilde belirtmek gerekirse Türkiye'de sinema tartışmaları genelde yönetmenlerin taraf olduğu tartışmalar olarak şekillenmiştir. Entellektüellerin, aydınların da bu tartışmalarda bir taraf olmaktan öte katkıları olmamıştır. Son sıralarda ise yukarıda verilen örnekler ötesinde sınırlı bazı konularda önemli ve ciddî sayılabilecek değerlendirmeler yapılmıştır. Bunlardan biri sinema eleştirmeni Necip Tosun'un **Mesut Uçakan'la Sinema Söyleşileri** (1992) yapıtı, diğeri ise büyük çoğunluğu 1975 yılında gerçekleşmesine karşın çok sonra yayınlanan Âlim Şerif Onaran'ın **Lütfi Ömer Akad** (1990)'la röportajıdır. Bunun ötesinde Türk sinemasının yönetmenleri sinemanın pratik meseleleri konusunda çözüm yolları gösteren sınırlı birkaç yazı dışında Türk sinemasının sorunlarıyla ilgilenmemişlerdir. **Yukarıda belirtilen iki kitapta da yönetmenler konuşmayı tercih etmemişler, kendilerine yöneltilen soruları yanıtlamışlardır.** Sinema üzerine yoğun bir biçimde bir tek Metin Erksan yazmıştır. Metin Erksan sinema pratiğinin ve toplum üzerine düşünme eyleminin etkisiyle özellikle son beş - altı yıldır Türk sinema tarihi, geçmiş dönem sinema pratiği, Türk sinemasının dönemlendiril-

mesi, bazı somut dönemlerin nitelenmesi, Türk sineması üzerine yapılan genellemeler ve sinemayla ilgili bir çok başka konuda düşüncelerini belirtmekte ve bazı yaklaşımları sorgulamaktadır. Zaten onun diğer yönetmenlerden temel farklarından biri bir Atatürk Filmi çekme denemesi yerine konu üzerine düşünüp **Atatürk Filmi** (1989) diye bir kitap yazmasında da somutlaşmaktadır. Nitekim Türk sineması üzerine çalışırken öne çıkarılması, incelenmesi gereken konuların derli toplu ve bütünlüklü bir şekilde sunumuna da onun "Sinema Okullarında Tez Çalışmaları" (1987) başlıklı yazısı dışında hemen hemen hiç rastlanılmamaktadır. Türk sinemasının konuları bir tarihlerde hırçınlıkların, taraflılıkların ve kavganın sıcaklığı nedeniyle tartışılmışa benzemektedir. Asıl şimdi Türk sineması pratiği ve geçmiş tarihiyle soğukkanlı araştırmacılarını beklemektedir. **Bunun** geçmişiyile ve şimdiki pratiğiyle enine boyuna irdelenmesi gerekmektedir.

(Aralık 1995)

Üçüncü Baskıya Önsöz

Kendi yazıcılık serüvenimi bir yerlerde yazmayı hep istemişimdir. Bu kitabın sekizinci bölümü de bir sınırlamaya maruz kalmıştır. Kitap olarak yayınlanırken değil, ansiklopedi maddesi olarak yayınlanırken. Bundan sekiz yıl önce **Yüzyıl Biterken Türkiye Ansiklopedisi**'nde yayınlanmak üzere verilen metnin onda biri kadarının yayınlanması münasip görülmemiştir. Ben sansür yapanların her zaman daha güçlü olduğuna inanmışımdır. İnsan şüphe etmediği için genellikle verdiği metinlerle yayınlanan metinleri karşılaştırmıyor. Bu durumla karşılaşınca insan ister istemez karşılaştırma yapmaya yöneliyor. Her şeyi de karşılaştırmak mümkün değil ki. Biraz fazla yazıldığı zaman insan böyle bir karşılaştırma gereği duymuyor ki. Makale, ansiklopedi maddesi olarak yayınlandıktan beş yıl sonra **Türk Düşünce Dünyası'nın Bunalımı** kitabını bastırırken, çıkarılan kısmı iki ay süreyle aradım ama bulamadım. Kitabın ikinci baskısının yayınlanmasından beş ay sonra metin, bir grup kağıdın arasından çıktı. Bulamasaydım belki de hiç yayınlanmayacaktı. Şimdi bu baskısına ekliyorum. Burada insanın tuhafına giden husus, bazı düşünceler konusunda rahatsızlık duyanların, rahatsızlık duyulan düşüncelerin yazılmasını engellemeleridir. İnsanlar genellikle rahatsız oldukları düşüncelerin yayınlanmasını engellerler de o konuda doğru düşüncelerin neler olduğunu ifade etmezler. Belki de ifade etmek konusundaki aczleri bazı düşüncelerin yazılması konusunda eleştirel tutum takınmalarına yol açar. Aslında bazı metinler konusunda rahatsız olmak sağlıklı bir tutum. Ama daha sağlıklı olanı eleştirel bir tutumla söz konusu yanlış metinleri değerlendirmektir, düzeltmektir. İşte kitabın ikinci baskısıyla ilk baskının 155. sayfasında biten paragra-

fına eklenen bir cümle ve takip eden iki paragraf yayınlanması gereken kısmı göstermektedir. Bir de kimilerinin işaret ettiği gibi metin, son dönem sosyolojisini pek içermemektedir. Bu ifade de bir gerçeklik vardır. Çünkü sadece yukarıda belirtilen satırlar değil, onun yanında daha kısa olan "Türkiye’de Son Dönem Sosyoloji Çalışmaları Üzerine Bazı Genellemeler" başlıklı bir metnim de yayınlanmamıştır. Söz konusu metin de biraz değiştirilmiş, daha doğrusu geliştirilmiş bir biçimde birinci baskının girişinde çıkacağı belirtilen yeni bir kitapta yayınlanacaktır.

Bir de ilk baskıda Pertev Naili Boratav hakkında yazılan makalelerde ifade edilen düşüncelerin ne ölçüde gerçekçi olduğu, Boratav’ın arşivinden kalkarak yapılan çalışmalarla ilgili bir makale yazıldığında anlaşılır. O konuda yazılacak makalenin başlığının "Dağ Fare Doğurdu" olması gereği zaman içinde kavranaacaktır. Böyle bir başlık da, düşünce tarihi kitabından daha çok mizah kitabına yakışır. Üç yıllık süre içinde de eskiden yayınlanmış iki kitabı ve bir çeviri kitabı, Fransızca yayınlanan kitabının Türkçesi yayınlanmıştır.

Makalede, çıkarılan bölüm aşağıda aktarılmaktadır:

Tıpkı Emre Kongar gibi Mübeccel Belik Kıray da Türkiye’de sosyolojinin gelişimi bakımından 1960’lı yılların kritik öneme sahip olduğunu düşünmüştür. Yalnız ondan bir ölçüde farklı olmak üzere 1940’lı yıllar sosyoloji çalışmalarını, belki kendi hayat hikâyesi nedeniyle bir ölçüde öne çıkarmıştır. 1960’lı yılların ortamı hukuki ve ekonomik ölçütlerin temel kategoriler olarak anlaşılmasının yolunu açmıştır. Dolayısıyla 1960’lı yıllarda bir ölçüde bu nedenle Mübeccel Kıray’ın sosyolog olarak öne çıkarılmasının, önde görünmesinin anlaşılır bir gerekçesi vardır. Ancak Mü-

beccel Kıray'ın yazdıkları bir anlamda toplumun hızla değiştiği varsayımından kaynaklanmaktadır. Yazdıklarının bir başka temel hususiyeti de sosyolojik çalışmalarının siyasal boyutunun, siyasal uzantılarının hemen hiç yokmuş gibi görünmesidir. Burada anlatılmak istenen Mübeccel Kıray'ın çalışmalarının bilinçli apolitik niteliğinden öte tarih, kültür ve siyaset konularının neredeyse ekonomik daha doğrusu teknolojik gelişmeye bağlı olduğu, ona indirgendidir. Bu anlamda meseleyi anlamak açısından öğrencilerinin gerçekleştirdiği Azgelişmiş Kapitalizm ve Köylere Girişi (1968) yapıtındaki, Sencer Divitçioğlu tarafından ünlem işaretiyle nitelenen kendi sosyoloji geleneklerini işaretleyen kısmına bakmak ciddi ipuçları sunarak açıklayıcılık işlevini taşıyabilir. Mübeccel Kıray'ın tarih ve kültür konularının ne ölçüde anlamsız ve sosyolojinin ölçülebilir şeylerin bilimi olduğu zihniyeti yazdıklarının hemen hepsinde görülebilir, özellikle de sosyoloji yazılarının toplandığı Toplum-bilim Yazıları (1982) yapıtının okunması suretiyle anlaşılabilir. Mübeccel Kıray'ın üç temel çalışması da benzer özellikler taşımaktadır. Yedi Yerleşme Noktasındaki Turizmle İlgili Sosyal Yapı Araştırmaları (1965) başlıklı önemsiz çalışması dışındaki yapıtları Ereğli (1964), Çukurova / Social Stratification As An Obstacle to Development (1965) (1970) ve Örgütlenemeyen Kent (1972) kitapları, her üçü de basit bir mantık çerçevesinde ölçülebilir özelliklerin anlaşılması üzerine bina edilmiştir. Bu durum dönemin yaygın çalışma geleneğini, ampirik çalışmaların fazlaşması eğilimini de anlaşılır kılmaktadır. 1960'lı yıllarda Türkiye'de marksizmle karışık bir pozitivizmin yaygınlığı teorik konuların ciddiye alınmasını engellemiştir. 1960'lı yıllarda yaygın olarak

Türkiye'nin toplumsal gerçeklikleri, kavranılması basit, kolaylıkla anlaşılabilir gerçeklikler diye düşünülmüştür.

Türkiye'de tarihle ilgilenenlerin, Türk tarihini anlamak isteyenlerin ilgi duydukları bir husus da Mübeccel Kıray'ın tam da bu dönemde Osmanlı toplum yapısı konusunda verdiği tebliğdir. 1969 tarihli bu tebliğde dönemin sorunları değil, Osmanlı toplum yapısı gündeme getirilmekte, Osmanlı toplum yapısının batı feodalitesiyle özdeş olduğu, bunun apaçık bir gerçeklik olarak algılanması gereği üzerinde durulmaktadır. Özellikle köy çalışmaları, bu noktada anılan makalesi ile Çukurova çalışması da söz konusu edilebilir, Behice Boran'ın yaklaşımından etkilenmekte, onun "Türkiye'de Burjuvazi Yok mu?" makalesi ile Toplumsal Yapı Araştırmaları (1945) kitabındaki anlayışının bir izdüşümünü oluşturmaktadır. Temel eğilimleri gündeme getirildiği zaman Mübeccel Kıray'ın çalışmaları dönemin temel özelliklerini içermektedir. Fakat siyasal eğilimlerin tebarüz ettirilmesi için başka Türk sosyologlarının yapıtlarının esas alınması gerekmektedir. Ancak başka bilim dallarına mensup akademisyenlerin ve kimi siyasetle doğrudan bağlantılı aydınların kullanmaları, daha doğrusu yararlanmaları suretiyle Mübeccel Kıray'ın sosyolojik çalışmalarının siyasal uzantıları da bir şekilde somutlanmıştır. Teorinin neredeyse tümüyle önemsizleştirildiği dönemin genel eğilimlere en fazla uyan sosyoloğu Mübeccel Kıray olmuştur. Kıray'ın Türkiye'de sosyolojinin gelişimi konusunda belirttikleri (1970, 1986, 1989) - Bunlar genelde sosyal bilim kongreleridir - ile Türkiye'de sosyolojinin tarihsel gelişimi hakkında olduğu kadar sosyologların anlamlı sorular sorma ve sosyal felsefeden ayrılma yönünde belirttikleri özdeşlik ve sürekli-

lik arz etmektedir. Bu anlamda siyasetle yoğun ilgili iktisat kökenli bir sosyal bilimcinin, Yalçın Küçük'ün Mübeccel Kıray'ın Ziya Gökalp hakkındaki bir paragrafında en az altı yanlış bulunduğunu belirtmesi Kıray'ın Türk sosyolojisi konusunda bilgisi ötesinde önemli gerçeklikleri ifade etmektedir. Mübeccel Kıray açısından Türkiye'de sosyal bilimlerin geçmişinin ve Osmanlı toplum yapısının anlaşılması sadece akademik ilgi konusu olup, bugünün sorunlarının kavranması yolunda bir katkı sağlayacak durumda değildir. Zaten döneminde yaygın etki yaratan bu çalışma, bildiri, Devrim gazetesinde yayınlanırken geçmişin sadece akademik anlamda bir ilgi alanı oluşturduğu da açık- seçik ifade edilmiştir.

Türkiye’deki Son Dönem Sosyoloji Çalışmaları Üzerine Bazı Genellemeler

Bir ülkedeki yeni dönem sosyolojisinin bütün hatlarıyla anlaşılabilmesi için öncelikle genel yönelim saptanmalıdır. Özellikle konunun belirgin bir biçimde karmaşıklaştığı Türkiye açısından benzeri bir genellenenin yapılması zorunlu görülmektedir. Türkiye’de sosyal bilim eğitiminin temel özelliklerinden biri de sorunu ülkenin somut koşulları çerçevesinde mütalâa etmektir. Türkiye’de üretilen sosyolojik mahiyetteki çalışmalar haliyle ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri çerçevesinde şekillenmektedir. Genel doğrultusu itibariyle durum değerlendirildiği zaman da ağırlıklı olarak siyaset gündeme girmektedir. Türkiye’de sosyologların kahir çoğunlukla üniversitelerde bulunmaları sebebiyle yargı yüklü çalışmalardan ziyade durumu saptamaya dönük eğilimlerin fazla olması, kurumun apolitik ya da depolitize bir biçim alması ve yeni ürünlerin geçmiş dönemlerdeki çalışmalardan bariz farklılıklar taşıması doğal görülmelidir. Daha genel planda bakıldığında Türk sosyolojisinin soyut anlamda sosyo-ekonomik yapı ve kültürel atmosferden etkilendiği ancak siyasal duyarlılıkların kritik önemi olması dolayısıyla onlar tarafından şekillendirildiği söylenebilir. Yeni dönemin sosyologlarını bu çerçevede düşünmek ve apolitik niteliklerini tebarüz ettirmek gerekmektedir.

İkinci özellik olarak da toplumsal yapının da etkisiyle sosyologların konumlanmasının kendi içinde doğru bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Bunun anlaşılmasının yolu somut hayat hikâyesinin bir ölçüde genel bir çerçevede mütalâa edilmesinden geçer. Bu konuda saptama yaparken iki noktaya dikkat et-

mek icap etmektedir: Birisi sosyologların toplumsal kökenleri ve genel anlamda çevreleri, diğeri de yaşadıkları ortamdır. Konu bu şekilde değerlendirildiği zaman açık olarak görülebilir ki, eğitimlerinin ve çalışmalarının belirli bir dönemini yurtdışında geçirenler, hele çok uzun süre yurtdışında kalanlar farklı kavramlaştırmalara başvurmuşlardır. Özellikle geçmiş dönem sosyologları arasında akademik çalışmalarının önemli bir kısmını yurtdışında geçirenler yazılagelen her anlamda sınırlı mahiyetteki Türk sosyoloji tarihi içinde mümtaz bir yer almışlardır. Ancak bunların bir kısmı bariz olarak fark edilirken, diğer kısmından ise neredeyse toptan bîhaber kalınmıştır. İlkine örnek olarak Niyazi Berkes'i, ikincisine örnek olarak da Kemal Karpat'ı göstermek mümkündür. İlkinin Türkiye'de önemli ölçüde bilinmesinin ardında ülkedeki güncel siyasal gelişmelerle bağlantısı yatmaktadır. Oransız yansıma problemi bir kenara bırakıldığı zaman yurtdışında uzunca bir süre bulunmuş olan sosyolog ya da entellektüellerin kimi olumlu nitelikler taşıdıkları belirtilebilir. Bunların en başında bir ülkenin -burada söz konusu olan Türkiye'dir- sorunları dışarıdan anlamaya çalışanların bazı özelliklerden kurtuldukları için içeriden bakan insanların, bilim adamlarının göremeyeceği şeyleri, toplumsal gerçeklikleri saptamaları gelir. Bunun yanında teorik açıklamalara daha yatkındırlar. Fakat bunun ötesinde bazı ülke gerçekliklerinden de önemli ölçüde uzaktırlar. Teorik açıklamaların katkılarının yanında bazı sınırlılıkları ülke sorunları hakkında garip sayılabilecek nitelemelerde bulunmalarına yol açabilmektedir. Bu çerçeveyi de içerecek genişlikteki bir tahlil gerçekçi görünmektedir: " Türkiye'de sosyoloji alanında sıkça karşılaşılan durum ise, Batı açıklamalarını oldukları gibi aktarmakta sakınca görmemek ve bu açıklamalara dışarıdan eklenen konuya yabancı bir iki cümleyi, tutum belirtmeye ve Türkiye'nin çıkarlarını savun-

maya yeterli saymak olmaktadır." (Baykan Sezer, 1983) Ancak teorik yaklaşımların getirdiği olumlulukları da çok fazla dikkate almamak gerekmektedir. Çünkü özellikle çoğu örnekleri çerçevesinde olaylara bakıldığı zaman bu tür sosyolog ya da entellektüellerin teorik sorunlarla pek derinlemesine ilgilenmeyip, belirli teorik kalıplar içine oturan ampirik çalışmaları önemsedikleri, bazı sosyologların da bunun farkına vardıkları görülmektedir. İki seçkin üniversitemizin sosyal bilimcilerinin çalışmaları genellikle bu çerçevede mütalâa edilebilir. Hatta bu öğretim üyelerinin bir kısmı da kendilerini uluslararası bilim sürecinin merkezinde, başka sosyolog ve sosyal bilimcileri de kenarda, periferide olarak nitelemekte, telâkki etmektedirler. Fazla abartmamak şartıyla somut çalışmaların aşikâr bir şekilde gösterebileceği gibi oryantalist zihniyetin bu tür sosyologların, sosyal bilimcilerin ürünlerinde örtük olarak görüldüğü, görülebileceği belirtilebilir. Fakat bu tür nitelermeleri fazla abartmamak gerekmektedir. Ayrıca ilave etmek gerekir ki, sosyal bilimlerdeki esası, temeli, gelişmeyi bu eğilim temsil etmektedir. Türkiye’de sosyoloji denildiğinde önemli ölçüde bu tür eğilimlerden kaynaklanan ürünler hesaba katılmalıdır. Sosyoloji çalışmalarının önemlice bir kısmı bu kesimden çıkmaktadır.

Bir başka tür sosyoloji çalışması da genellikle somut ampirik verilerin toplanması ve teorik yaklaşımlara itibar etmeyen bir tarzda tarihsel konuların sunumu çerçevesinde gelişmektedir. Aynı eğilimde bir ölçüde bazı teorik açıklamalara karşı kısmî ve yüzeysel bir eleştiri geleneği de oluşmaktadır. Bu geleneğin yüzeysel olması sistemsiz bir bilgi birikimiyle karşılaşmakla sonuçlanmaktadır. Modernist yaklaşımları eleştiren bu eğilim içinde tutarlı sayılabilecek sosyolojik mahiyetteki çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bunların sayısının zaman içinde yoğunlaşabile-

ceği kuşkuludur. Bu tür çalışmalar içinde son dönemde teorik olarak nitelendirilebilecek değerlendirmeler vardır. Ancak bu teorik değerlendirmeler bizatihi kendi açıklamalarından öte, hasbi bir nitelik dışında, Türkiye’de tekabül ettikleri siyasal, sosyal ve kültürel etkilerle bağlantılıdır. Bağlantı noktalarının bulunması konunun anlaşılmasını daha bir mümkün kılar. Somut sistemsiz ampirik zenginlikler çerçevesinde gelişen bu tür yeni yönelimler Türkiye’deki son dönem sosyal bilim çalışmalarının gelişim dinamiğini ortaya çıkaracak mahiyettedir. Giderek daha da muhafazakâr bir görünüm arz eden bu doğrultudaki çalışmalar Türkiye sosyoloji literatürü içinde başat bir duruma gelecek gibi görünmektedir. Süreç içinde bu tarz sosyolojik çalışmaların teorik yönü de giderek artacağa benzemektedir.

Hepsinin ötesinde iki temel özellik kendini giderek daha fazla hissettirmektedir. Bunlardan biri Türkiye’de adeta bir zamanlar Şerif Mardin’in bahsettiği veçhile kitle halinde düşünce değişimi eğiliminin yaşanmakta oluşudur. Bu durum 1930’ların, 1940’ların, 1980’lerin olduğu gibi 1990’ların da gerçeğidir. Dolayısıyla tüm çeşitlemeleriyle şimdiki zamana yoğun bağlılık çoğu alanda olduğu gibi sosyoloji alanının da bariz, açık özelliği olmaktadır. Öncelikle bu durumun aşılması gerekmektedir.

Bunun yanındaki ikinci durum, gene anlatılanla bağlantılı bir şekilde geçmiş dönemdeki birikimden yararlanma zihniyetinin oluşmamış, oturmamış olmasıdır. Elbette belirtilen sorunların aşılmasının yolları bulunabilir, bulunmalıdır. Bir de üçüncü özellik olarak çoğu sosyoloğun başka çalışmalardan bîhaber bir şekilde kendi dar alanlarında üretimlerine devam ettikleri düşünülürse durumun uzun vadede iyice vahim olduğu anlaşılabilir. Zaten başka alanlardaki gelişmelerin bilinmemesi hemen her bilim dalının somut bir gerçeği olarak belirmektedir. Sonuç ola-

rak daha genel bir ifadeyle belirtmek gerekirse Türkiye’de sosyoloji hem dünya düzeyindeki teorik gelişmelere, hem de Türkiye’de üretilen düşünsel ürünlere çok net olarak kapalı kalmaktadır. Bunun aşılmasının yolları üzerinde kapsamlı olarak düşünmek gerekecektir.

Nazarı dikkate alınması gereken bir başka husus da Türkiye’de sosyologların ötesinde hemen her tür siyasal eğilim taşıyan bireylerin ve genelde akademisyenlerin Ziya Gökalp’in yaklaşımı çerçevesinde birleşmelerinin gerisindeki mantaliteyi anlamak zorunludur. Bu anlama süreci hemen her dönem Türk entellektüellerinin ortak paydasının kavramsallaştırılmasında önemli bir ipucu olarak şekillenecek gibi görünmektedir. Bu meyanda da yapısalcılıktan postmodernizme bir sürü konu burada anılan çerçevede mütalâa edilerek irdelenebilir.

Geçmiş birikimlerden yararlanmamanın en güzel göstergelerinden daha doğrusu örneklerinden biri son dönemin en yaygın çalışma alanlarından birinde, din ve kadın konusundaki literatürde yakalanabilir. Yeni problematikler çerçevesinde çözümlemeye çalışılan bu iki konuda belli bir sorunu anlamlandırmak için Şerif Mardin on yaşlarındaki bir kız çocuğunun dönemin İslâmi yayın organlarının birinde, **İttihat** gazetesinde yayınlanan bir şiirinden kalkarak tahlil yapmıştır. (**Din ve İdeoloji**, 1969) Böylelikle de o yaşlardaki bir kız çocuğunun din imajından yaralanarak çözümleme yapmaya çalışmıştır. Gene bu konularla bir nebze ilgili bir tarzda "Tanzimat Edebiyatında Aşırı Batılılaşma"yı (1971) temel alan bir başka çalışmada da edebiyatın modernleşme süreci üzerindeki etkisini yorumlamayı denemiştir. Son sıralarda her türlü çevrede din konusunda odaklaşan, ilginç eleştiri ve değerlendirmelere konu olan **Modern Mahrem** (1991) ise on altı örtülü genç kızla yapılmış derinle-

mesine mülakatlarla oluşturulmuştur. Bunun dışındaki somut bir örnek konunun anlaşılması bakımından yardımcı olabilir. Konu, **Örtülü Kimlik** (1994) yapıtında alışlagelen şekilde anket ya da derinlemesine mülakat yoluyla değil, İslâmcı kesime mensup yazarların romanlarını irdelemek suretiyle açılmıştır. Keza Mardin'in yukarıda anılan yorumuna benzer ya da onu andırır bir şekilde Kemal Karpat da romanlar kanalıyla modern düşüncelerin Türk toplumunda daha rahat revaç bulunduğunu, kabul gördüğünü belirtmiştir. Belki tesadüfi olarak, ancak kesinlikle geneli temsil edecek tarzda olmak üzere **Modern Mahrem**'de Alain Touraine'den kaynaklanarak "zayıf tarihsellik" kavramının kullanılması son dönem sosyoloji çalışmalarının temel özelliklerini sergileyecek gibidir. Bu nitelik, yapıtı son dönem çalışmalarını temsil eder niteliğe sokmaktadır. Dolayısıyla Şerif Mardin'le, aydınların son sıralarda çok önemsedikleri Türkiye'nin bu sıradışı entellektüeliyle, son dönem sosyologlarının farkını apaçık ortaya koyabilecek durumdadır. Böylesi bir genelleme rahatlıkla başka alanlara da teşmil edilebilir. Dolayısıyla Türk sosyolojisinin doğal seyri açısından genel anlamda da daha açıklayıcı yorumlara ulaşılabilir.

Belli alanların belli yaklaşımlar çerçevesinde şekillenmesi, sorunun, Türkiye'de düşüncenin oluşumunun anlaşılmasını kolaylaştırabilir. Gerek teorik, gerekse ampirik çalışmaları bağlamında konu incelendiği vakit Türk sosyologunu ya da daha geniş anlamda Türk sosyal bilimcisini tanımanın yolu biraz da düşünce sürecinin anlaşılmasından geçer. Bu anlamda Şerif Mardin'le yapılan konuşma ("Din ve Devlet Sosyolojisi Üzerine", 1984) konunun kavranmasına yardımcı olabilir. Oradaki nitelermeler hemen her Türk sosyal bilimcisinin haletiruhiyesini yansıtmaktadır. Belirtilen konuşmada batı düşünce geleneğinin

teorik düzeyde öğrenildiği, ancak ister istemez aralarda bazı boşlukların bulunduğu anlatılmaktadır. Bu öğretimin, bu anlayışın, bu teorik birikimin insanın kendi ülkesindeki düşünce geleneği ile farklılığı somut yaşantıdan kaynaklanarak ifadelendirilmektedir. Bu durum iki gerçekliği ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan biri genelde beşeriyetin siyasal, kültürel düşünce birikimine, sosyoloji teorilerine uzaklıktır. En azından onların yeteri ölçüde öğrenilmesi, özümlenmesi konusundaki sınırlılıktır. İkinci ise ülke gerçekliklerine yabancılıktır. Anılan özellikler Türkiye'nin düşünce ikliminin ve bu arada sosyoloji literatürünün dünyanın düşünce birikiminden ve ülke gerçekliğinden farklılığını işaretlemektedir. Çoğu sosyolog, Şerif Mardin'den daha ileri ölçüde bu somut sorunu yaşamıştır, yaşamaktadır. İfadelenen ikili sorun belki de Türk sosyolojisinin temel problemini sergilemektedir.

Haziran (1995)

Hilmi Ziya Ülken

Daha Uzun Süre Yaşayacağa Benziyor

Yayın yönetmenliğini yaptığı dergide yayınladığı yazılara anlamsız, yazının içeriğiyle çelişik önyazı yazma alışkanlığı olan bir editör yıllar önce Hilmi Ziya Ülken hakkındaki bir makaleye girizgah yazarken "insan bugünlerde Hilmi Ziya gibi özensiz çevirmenleri ve savruk polimatları ne de çok arıyor" mealinde bir ibare kullanmıştı. Vakıa kendisi çok iyi çeviri yap- sa da, hep belli, dar uzmanlık alanında kalmaya itina gösteriyor- du. Hatta konuştuğu konular hakkında yazılagelen eleştirilere, görse de fazla itibar etmiyordu. Bu bir anlamda anlamlı bir ta- vır. Sadece sözü edilen uzmana has bir tavır da değil. Belki de Cumhuriyet aydınlarının kâhir ekseriyeti, özellikle de akade- misyenler kendi dar alanlarının diktatörü olarak görüyorlar ken- dilerini. Alanları biraz daha geniş olanlara bakıp onlara dikkat edince de yaptıkları çalışmaları ve entellektüel olarak onları cid- diye almıyorlar. Hilmi Ziya da ciddî alınmayanlardan biri. Belki biri değil de başlıcası.

Hilmi Ziya, felsefeci, tarihçi, sosyolog, din sosyoloğu, res- sam, romancı, çevirmen, deneme yazarı. Yani o dönemdeki te- mel mantaliteye göre belki de hiçbir şey. Çünkü örneğin, sosyo- log olarak ufkunun genişliği muhtemelen başka konularla da il- gilenmesinden kaynaklanıyor. Ancak sosyologlar "sosyoloji toplumsal felsefeden koptuktan sonra başladı" diye neredeyse Hilmi Ziya Ülken'i sosyolojiden dışlıyorlar. Belki istemedi- n, sathî olarak Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin üzerinde duruyor- lar da Hilmi Ziya Ülken'in esamesi okunmuyor. Fakat muhte- melen bu cümleden sonra da Hilmi Ziya Ülken sosyoloji bölü-

müne beni neden almadı diye şikayetçi oluyorlar. Yahu siz ale-
nen yazıyorsunuz ya! Hilmi Ziya ile bizim sosyoloji anlayışımız
örtüşmüyor diye. Aslında şimdilerde de öğrencilerinizle sizin
sosyoloji anlayışınız örtüşmüyor. Buna birilerinin işaret etmesi
lâzım. Sosyoloji deyince şimdi insanlar tarihsel anlamda bir
nebze daha geriye gidiyorlar.

Hilmi Ziya Ülken yıllarca **Sosyoloji** dergisini kendi çabasıyla
çıkarıyor, yıllarca da **Türkiye Sosyoloji Derneği**'ni kendisi
götürüyor. Hemen hiç kimse sosyoloji üzerine yazmazken
1950'li yıllarda yayınladığı yazıları birleştirip **Dünyada ve
Türkiye'de Sosyoloji Öğretim ve Araştırmaları** başlıklı kita-
bını yayınlıyor. Ayrıca tam da 1940'lı yılların başlarında
1942'de bastırdığı **Dinî Sosyoloji** yanında 1946 yılında **İslâm
Düşüncesi** kitabını yazıyor. Bu durum da doğal olarak onu An-
kara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin kuruluş sürecini koordi-
ne etmesi noktasına kadar götürüyor. Din üzerine yazdığı başka
metinlerin yanında çok sayıda akademisyene konu hakkında tez
yaptırıyor. Bu tezlerin en yaygınlaşmış olanına yazdığı önsözde
metnin olumlu tarafları yanında olumsuz taraflarına da işaret
ediyor. Ölümünden sekiz yıl sonra yayınlanan, Hilmi Ziya Ül-
ken hakkında yayınlanan bir makalede de din konusu üzerine
yazıyor ama laik bir yaklaşımı var deniyor. Bu nokta din sosyo-
lojisinin akademik düzeyde bihakkın yapıldığını teslim ediyor.
Türkiye'de din sosyolojisinin sosyal bilim alanında gündeme
gelmesi 1960'lı yılların sonlarından, yaygınlaşması ise 1980'li
yılların ortalarından itibaren gerçekleşiyor. Bu anlamda konu-
nun öncülerinden biri, belki de en başta geleni, Hilmi Ziya Ül-
ken. Din felsefesi alanındaki kitabı da dahil olmak üzere **Cem
Yayınları** bir iki kitabını çok sonraları yayınlıyor.

Tarihî Maddeciliğe Reddiye de benzer bir serüvenden geçiyor. Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren 1940’larda ve 1950’lerde anlaşılagelen tarzda tarihsel maddeciliğe reddiye metinleri yazılıyor. Bunların anlamlandırılmasında farklı ölçütler kullanılıyor. Son dönemde Marksizmin içinden olarak telâkki edilen yorumlar acaba o dönemde yapılsa Marksizmin içinden olarak düşünülebilir miydi? Bunlar bir yana Stalinizm eleştirisi bile aynı çerçevede mütalâa edilemezdi. Sabri Ülgener ve Şerif Mardin’in mesafeli görünümlü tarihsel maddecilik eleştirileri bugünkü entellektüel kültürümüzün içinde olduğuna göre Hilmi Ziya Ülken’in tarihsel maddeciliğe reddiyesi neden olmasın. Bu anlamda söyledikleri, felsefî düzeyde söyledikleri bugünkü yayın ortamı içinde hiç de yadırgatıcı değil. Ama Marksist olduğu dönemde de, 1960’lı yıllarda Türkiye’de Marksizm iyice rağbetteyken de **Tarihî Maddeciliğe Reddiye** yazarı olarak Hilmi Ziya hasbiliği nedeniyle o kadar yalnız ki... Bir de Dil-Tarih hocalarının, Niyazi Berkes’in, Behice Boran’ın sonradan onun hakkında olumsuz düşünce beyan etmemelerini de birşeylere yormak lâzım.

Tarihsel geçmişle, genel anlamda tarihle ilgilenmek Türkiye’de sosyologlar için çok geç gerçekleşen bir durum. Hilmi Ziya Ülken hep tarihle ilgilenip değişik yorumlarına hep tarihsel temel aramış. **Türk Tefekkür Tarihi**’ni yazdığı zamandan beri bu bütünlüklü olarak böyle. **Tarihî Maddeciliğe Reddiye ve Millet** ve **Tarih Şuuru** da aynı nedenle kaleme alınmış. Tanzimat hakkındaki akademik tespit, muteber akademik tespit iyice billurlaşmadan **İnsan** dergisinin daha ilk sayısında "Tanzimata Karşı" başlıklı yazısını yayınlamış. Daha Osmanlı tarihi çalışmaları iyice müesseseseleşmeden Ömer Lütfi Barkan’ın yaklaşımlarındaki kapsayıcılığa dikkat etmiş. Ondan öte Mustafa Ak-

dağ'ın Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi başlıklı metni daha kitaplaşmadan düşüncelerini yorumlamış ve Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi kitabını yazmış bir entellektüelin yaygın bir tarih ilgisi olan bir sosyolog olduğu aşîkârdır. Buna karşın bir öncü çalışmada, Doğan Ergun'un Sosyoloji ve Tarih kitabının girişinde sosyoloji - tarih ilgisini teorik olarak sorgulayan birkaç alıntı var. Sosyolojinin tarihsel olursa sosyoloji olacağı ve şimdiyle geçmiş arasındaki bağlantının sağlıklı niteliği üzerinde düşünülmüş. 1940'lı yılların sosyal bilimcileri tarih - sosyoloji ilişkisi konusunda Hilmi Ziya Ülken'den fazlasıyla etkileniyorlar. Son dönemde de tarih - sosyoloji ilişkisine dair düşünceler yoğunlaşıyor ve entellektüeller artık "tarihsel sosyoloji" diye bir kavram kullanır oluyorlar. Hilmi Ziya Ülken sosyolog olarak ciddiye alınsaydı bu konularda şimdiye değin çoktan belirgin bir yol alınırdı gibi. Son zamanlarda bu birleşmenin, bu yakınlaşmanın, ortaklaşmanın da o kadar kolay olmadığı aşîkâr bir tarzda düşünülüyor.

En aşîkâr konu ise düşünce ve kültür. Başka bir makalede belirtildiği gibi eski mütefekkirler ve yerli düşünce adamları üzerinde 1951 yılında duran tek akademisyen Hilmi Ziya Ülken. Yıllar geçtikten sonra bu duruşun derli toplu olması anlamında bir değişim yok. Ancak akademisyenler, yeterince kapsayıcı bir şekilde olmasa da yavaş yavaş bu konuya yöneliyor. Ziya Gökalp'e yaklaşımının farklılığı anlamında Hilmi Ziya'nın Ziya Gökalp monografisinin henüz kimse farkında değil. Sosyoloji diye sadece uygulamalı sosyoloji anlaşılırken dönderip dolastırıp Prens Sabahattin'den bahsetmesinin, köy monografilerinin altını çizmesinin ve İnsan dergisinde "Memleketi Tanımak" başlıklı makaleyi kaleme almasının fark edilmemesi gibi. Son zamanlarda memlekette pür liberal keşfetme yönelimi Hilmi Zi-

ya Ülken'in metinlerini önemsetirken, Mehmet İzzet ile İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu hakkında söyledikleri de yankı buluyor. Az olmayan sayıda entelektüel bu konulara yöneliyor. Herkes bunları tesadüf mü sanıyor? Hele bir sosyoloğun Hilmi Ziya Ülken'in sosyolog olarak önemini altmışından sonra keşfetmesi ve Türk düşünce hayatının geleceğine dair Marksist ve dinsel yayınlar konusundaki engin öngörüsüne şaşması? Tüm bunlar neyin en kesin kanıtı? Hilmi Ziya Ülken'in yüz yaşında olduğunun, hâlâ yaşadığının ve daha uzun süre de yaşayacağını.

20.10.2001

Yazamadıklarından Şikayet Eden Mete Akyol Sansürcülükte Çok Mahir

04.12.2001

Sayın Mete Akyol,

Hilmi Ziya Ülken üzerine yazdığım yazıyı basmadınız. Yazıyı siz istediniz. Ve basmadınız. Bu ayıp! Size kırk üç gün önce gelen yazıyı basmayacağınızı gerekçesini söyleyerek ya da söylemeyerek bana bildirebilirdiniz, bildirmediğiniz. Bu daha da ayıp. Niye basmadığınızı üç aşağı beş yukarı biliyorum, tahmin ediyorum.

Helâl olsun Mete Akyol! Benim yaşıma kadar gazetecilik hayatınız size yayın dünyasının etiğini öğretebiliyorsa artık iflah olmazsınız! Yazık!

Fazla üzülmедim. Ben kendi yazımı aynen ya da biraz genişleterek bir yerde yayınlardım. Tabii olayın hikâyesini de anlatarak. İkinci husus daha da önemli. Yazıyı siz istediğiniz için yazmadım. Tesellim yazıyı Hilmi Ziya Ülken'in kızı Sayın Gülseren Ülken istediği için yazmış olmam.

Daha başka şeyler de yazmak isterdim. Ama sizin için üç-beş dakikadan fazla mesai sarfetmeye değmez.

Saygılar demek içimden gelmiyor Sayın Mete Akyol.

Selamlar.

Kurtuluş Kayalı

Otuz Yılın Ötesinden Lütfi Akad Sineması

Yaşı elliyi geçmiş kişiler Lütfi Akad sinemasını hatırlar mı? Genellikle hatırlamaz. Bugünün film seyircisi de hatırlamaz. Lütfi Akad neredeyse otuz yıldır film çekmiyor. Lütfi Akad filmlerinde çarpıcı kareler yoktur. İlk dönemden, özellikle Seden / Akad filmlerinden bazı kareler hatırlanıyor. **Katil**'den (1953) Kemal'in Sinop kalesinden atladığı sahne hafızada kalıyor. Bir de Nevin'in para aldığı kare. Ancak son döneme kadar, neredeyse son filmleri de dahil belirgin bir iz bırakmıyor. Attilâ İlhan senaryosundan 1959 yılında çekilen **Yalnızlar Rıhtımı** sıcak bir bağlantı kuruyorsa da kalıcı olamıyor. Dönemin sonu belki gene biraz mesafeli bir yaklaşım tarzı olarak **Üç Tekerlekli Bisiklet** oluyor. **Üç Tekerlekli Bisiklet** uzaktan uzağa Lütfi Akad'ın o filmdeki Yılmaz Güney rolü için "müthiş bir oyunculuk" dediği **Kurbanlık Katil**'i çağırıştırıyor. Sinema üzerine yazanlar neredeyse iki filmi de unutmuş. **Üç Tekerlekli Bisiklet**'le ilgili olarak benim hatırladığım filminden değil. Memduh Ün'ün tamamladığı karelerde tempo hızlanınca, seyrettiğim kahvede sadece garsonun "film başladı" deyişi. Tempolu film Lütfi Akad filmi değil. Zum mahremiyeti ortadan kaldırıyor. Sanki başından beri Akad zumun mahremiyet olduğuna inanıyor. Ve **Tanrının Bağışı Orman** belgeseli dışında **Hudutların Kanunu**'na (1967) kadar susuyor. Aslında sustuğu dönem sinemanın en hızlı dönemi. En acemice sosyal gerçekçi filminden en ağdalı melodrama kadar sinemada herşey fazlasıyla var. Sosyal konular ve gündelik hayat mercek altında.

Türk sinemasında kasırganın sürdüğü dönemde Lütfi Akad hiç film çekmiyor. Toplumsal gerçekçilik akımının ve ulusal si-

nemanın heyecanla savunulduğu yıllarda sinema pratiği yok. Belki de sözünü etmeden bu tür filmlerin en âlâlarını çektiği ya-
kıştırması bunun için yapıılıyor. Sinemaya yeniden başladığı dö-
nemin ilk üç filmi de Türk sinemasının starlarının öne çıktığı
filmler. **Hudutların Kanunu**, **Kızılırmak / Karakoyun** ve
Ana'da starlar var. İlk ikisinde Yılmaz Güney, üçüncüsündeyse
Türkan Şoray oynuyor. Ancak her üç film de iz bırakmıyor. Bir
yönüyle dikkat çekmesi doğâken bile etki yapmıyor. Bu da bir
anlamda Akad'ın konuya ve oyuncuya zım yapamamasından
kaynaklanıyor. Filmlerde Orhan Gencebay'a müzik yaptırdıktan
sonra, sonraki benzerlerini hiç de çağrıştırmayan ilk Orhan
Gencebay filmini, **Bir Teselli Ver'i** (1971) çekiyor. Ancak
oyuncululuğunda serbest bırakmadığı için film dikkat çekmiyor.
Diğer filmleri de. Taa ki **Gelin**, **Düğün** ve **Diyet**'e kadar. Erken
sinemacı denmesi biraz da bu durumdan kaynaklanıyor. Fakat
Gelin, **Düğün** ve **Diyet** de çekildiği dönemde pek dikkat çek-
meyip, fazla olumlu bulunmuyor. Sonraki dönemde belki de
konjonktürün etkisiyle devreye giriyor. Ömer Seyfettin uyarla-
maları hatırlanmak bile istenmiyor. Sonradan da kent üçlemesi
ustalık dönemi olarak görünüyor.

Zım yapmamasının en güzel göstergelerinden biri de **Anne-
ler ve Kızları'nın** (1971) benzerlerinden çok farklı olmasıdır.
Benzerlerinde tepki en ileri ölçülere varırken bunda belirli bir
marjda duruyor. Tepki, zaten tepki mahremiyetinin dışı vuru-
mu, mahremiyete girme değil ki. Sorunlarını içine ata ata, birik-
tire biriktire oğlunun ölümü üzerine "Kurbanın Mübarek Olsun"
sözleriyle en sert tepkisini gösteriyor gelin. Tepki zaman zaman
da içe dönük olmakta. Lütfi Akad sinemasının temel özelliğini
burada yakalamak mümkün. **Diyet**'teki tepki de bir anlamda
Gelin'dekini çağrıştırmakta. Tipik Türk insanının tipik tepkisi.

Düğün ise bir tür farklılığa işaret etmektedir. Oradaki sorun insanın durumu trajediye yönelirken "Sen iyisin, ben iyiyim, o da iyi de işler neden böyle gidiyor?" sorunudur. Belki de insanın sorunlarını içine atmasının sonucudur bu durum. "İnsan eti" ses-siz sedasız yenmektedir. Mahremiyet bir iki durumda da dikkat-li bir göz olmayınca ortaya çıkmamaktadır.

Lütfi Akad, sinemasının yalın ve derin olduğu konusunda bir İtalyan yönetmeninin "derinliği olan bir yalınlık" sözünü benimsemiş görünmektedir. Belki de aşk filmlerinin ağdalı melod-rama dönüşmemesinin nedenlerinden biri de bu. İnsanı yüreğin-den yakalayacak, sarsacak bir kare yakalamak belki de mümkün değil. Türkan Şoray, Sabiha bir pavyon kadını olması bir tarafa hareketleriyle neredeyse mazbut bir kadını çağrıştırıyor. Ama sahih. Belki de bu sahihlik mesafeli bir bakıştan kaynaklanıyor. Lütfi Akad en kritik konuyu anlatırken bile hepten heyecansız-mış gibi konuya uzak duruyor. Çözüm sosyologlara ait derken sanki bu duruma işaret ediyor. **O da Beni Seviyor**'da aynı so-run neredeyse insanın gözüne sokularak anlatılırken **Kızılır-mak / Karakoyun**'da sorun oldukça mesafeli olarak formüle edilmiş benziyor. 1960'lı yıllarda, filmin, filmin çekildiği yıl-larda neredeyse kimse neyin anlatıldığının farkında değildi. Lüt-fi Akad üzerine çalışan sinema akademisyeni de.

Mantalite aynı belki de. **Yalnızlar Rihtımı**'nı çektiğinde ya da **Vesikalı Yarım**'le uğraşırken pavyon tecrübesi olmayan ya da pavyon görmemiş bir adamın nasıl böylesine sahici bir at-mosfer yaratabildiği sorgulanıyor. Mesafeli bakış bunu anlaşılır kılıyor. Vıcık vıcık bir melodrama dönüşme ihtimali de var. An-cak böyle bir şey olmuyor. **Vesikalı Yarım** bir anlamda hoş sa-yılabilecek bir klasik oluyor. Her bir şeyi toptan, aniden söyle-meme ve ucuzluktan uzak bir tutum dönemin önemli yönetmen-

lerinden çok farklı bir yere götürüyor onu. Çektiği film **Delikan** değil. Hiçbir zaman da olmaz. Bu durum bariz bir farklılığın işaretini veriyor.

Herşey belki de **Yaralı Kurt** filminde yakın çekim etkisi veren bir uzak çekimden kaynaklanıyor. Lütü Akad'ın kendisi de bu yakın çekim etkisi yapan uzak çekimin fazlasıyla altını çiziyor. Böylelikle ruh halinin gerçekçi bir şekilde verildiğini veciz bir şekilde anlatıyor. Zaten çektiği filmleri de bu çerçevede yorumlamak gerekiyor. Örneğin, **İstanbul** belgeseli. İstanbul üzerine metinler genellikle abartıya boğulmuş. TRT'ye çektiği film son dönemin nostaljisi dışında ve olağanüstü mesafeli. Bu alandaki her konunun derinlemesine incelendiği bir ortamda **İstanbul** belgeseli üzerine neredeyse hiç söz edilmemiş. İleriki yıllarda **İstanbul** belgeselinin değeri anlaşılacak. Sadece onun mu?

Lütü Akad sineması vurgu yapan bir sinema değil, şöyle bir dokunup geçen sinema. Toplum hakkında bilgili, Türk kültürüne aşina bir gözün Lütü Akad sinemasını deşifre etme çabası ileride olağanüstü eğlenceli bir uğraş olabilir ve zengin bir kültürel atmosferle karşılaşmayla sonuçlanabilir. Uzak çekimdeki yakın çekim görüntüsü fark edilebilirse sinemanın zenginliği kavranabilir. Yoksa ruhsuz bir sinemayla karşılaşıldığı izlenimi uyanır. Uzun yıllar film çekmeyen Lütü Akad'ın sinematografisi ancak on yıllar sonra değerlendirileceğe benziyor. Günün atmosferine teslim olan bir kafanın ise Lütü Akad'ın dünyasını anlaması mümkün değil.

Ekim 2001

VII. TABULAŖTIRILMIŖ BAZI METİNLER ÜZERİNE ELEŖTİRİLER

Aydın Üzerine Tezler

Yalçın Küçük'ün son zamanlarda yayınlanan **Aydın Üzerine Tezler** başlıklı üç ciltlik kitabının bütünsel bir tahlili yapılmadığı gibi, kitap üzerinde ağırlıklı olarak durulmayacağı ve kitabın temel nitelikleri hakkında tartışma yapılmayacağı benzetilmektedir. Halbuki sözü edilen yapıt getirdiği yaklaşımlar dışında temel özellikleri dolayısıyla Türk düşün yaşamında önemli bir aşamayı simgelemektedir. Bu bakımdan yapıtın temel özelliklerinin kısa da olsa belirlenmesi ve işlevi üzerinde doğru saptamalar yapılması gerekmektedir. Yapıtta geliştirilen çoğu düşüncelere katılınmasa da, yapıtın belirgin noktalarda önem taşıdığı aşikâr görünmektedir. Bu özellikleri birkaç ana noktada toplamak mümkündür. Sözü edilen özellikleri, yapıtı son dönemin en önemli kitaplarından biri yapmaktadır.

Yalçın Küçük **Aydın Üzerine Tezler** yapıtında bir noktada oldukça özenli davranmaktadır. Türkiye'de şimdiye değin telaffuz edilen düşünceleri yeni baştan ve yeni bir mantık çerçevesinde ele almaktadır. Çoğu genel kabul gören yargıları sorgulamakta ve bu genel yargılar üzerinde yeni yorumlar getirmektedir. Yapıtın rahatsız edici yönlerinden birisi budur. Şimdiye değin yaygın olarak kabullenilmiş değerlendirmeler konusunda şüphe izhar etmektedir. Bu konuda Kurtuluş Savaşı sırasındaki olaylardan Türkiye'nin genel olarak ilerici geleneksel dayanaklarına kadar hemen her konuda alışlagelen yorum şekillerini sorgulamaktadır. "Köy Enstitüleri ve Garip Hareketi" bu konuda üzerinde derinlikli olarak durduğu iki aykırı görünümlü örnektir. Bu konudaki yargıları oldukça olumsuz eleştirilere yol açmıştır. Ancak Türkiye'nin bugünkü düşünsel potansiyeli ve

sosyal bilimler alanındaki bilgi birikimine dayanarak önemli düşünceler belirtmektedir. Bu yeni düşünceler çok açık olarak yanlış olmasının ötesinde önemsenmelidir. Yeni yorumlar getirmesi yorumlarının doğruluğu ve yanlışlığından bağımsız olarak önemlidir.

Aydın Üzerine Tezler yapıtının bir başka önemli yanı Türkiye'nin düşünsel gelişim süreci içinde bir aşamayı teşkil etmesidir. Tezler bir anlamda son sıralarda resmi ideolojiye karşı eleştirilerin yaygınlaşması karşısında resmi ideoloji konusunda ki bir kısım kuşkuları ve düzeltileri içermektedir. Resmi ideolojinin çok bağnaz şekilde kabullenilmiş görüşlerine eleştiri getirmekte ve resmi ideolojiyi düşünsel açıdan daha anlamlı bir yere oturtmaktadır. Resmi ideolojiye bir ölçüde eleştirel bakan bu çalışma resmi ideolojinin temelde yadsınması olmayıp ideolojinin daha anlamlı ve daha bütünsel bir savunusunu üstlenmektedir. Bu meyanda resmi ideolojiye karşıt düşüncelere de şimdiye değin olduğundan farklı bir şekilde daha müsamahalı olarak bakmaktadır. Tıpkı bunun gibi resmi ideolojiye aykırı yanlar taşıyan düşünceleri de anlamlı bir şekilde yanıtlamaya çalışmaktadır. Yapıt bu yönüyle resmi ideoloji konusunda Türkiye'nin geldiği düşünsel düzeyi yansıtmaktadır.

Yapıtın bir başka özelliği de Türkiye'deki sol düşüncenin genel durumunu sergilemesidir. Türkiye'de sol düşüncenin bir kısım destekler etkisinden ayrı bir biçimde değerlendirilme gereği üzerinde durmakta olup alışlagelmiş geleneksel çizgisine fazla ters düşmemeye de özel önem atfetmektedir. Bu durum da yapıtı geleneksel sol düşünce içinde belli bir yere oturtmaktadır. Kimi eski düşünceleri reddederken kimi yeni düşüncelere yönelmektedir.

Bazı gelenekselleşmiş düşünceleri kabullenmektedir. İttihat ve Terakki hakkındaki tahlilleri ile Kemalizmin bazı yönleri itibariyle değerlendirilmesinde bu durum somut olarak görülmektedir. Aslında bu alandaki düşünceleri Türkiye'deki sol düşüncenin geldiği konumu sergilemektedir. Bu anlamda Yalçın Küçük'ün yazdıkları Türkiye'nin düşünsel göstergesi olması anlamında önemlidir.

Yalçın Küçük, genel konular üzerinde durduğu için genelleme yapan hemen her yazarın yapıtı hakkında bazı düşünceler belirtmektedir. Bu tavrı eleştiri konusu olmakta ancak eleştirileri hakkında değerlendirme yapılmamaktadır. Günümüzün önde gelen düşünce adamlarını eleştirmesi ve bunu açık bir şekilde belirtmesi olumludur. Böylesi bir anlayışın Türkiye'de yerleşmesi ve düşünsel yaklaşımların tarikat anlayışıyla değerlendirilmemesi gerekmektedir. Yalçın Küçük, bu alandaki yaklaşımıyla da kimi önemli ve doğru saptamalar yapmaktadır.

Yalçın Küçük, yapıtını yazarken orijinal olmaya ve orijinal görünmeye çok fazla önem vermektedir. Orijinallik tutkusunu çoğu düşünceyi ilk defa kendisinin belirttiği iddiasında somutlaştıran komedive vol acmaktadır. Halbuki, Yalçın Küçük de, Türkiye'nin düşünsel birikiminden kaynaklanmakta ve çoğu yaklaşımı değişik yazarlardan alarak açıklamaktadır. Bu durum resmen yakın görüldüğü yazarların düşüncelerine fazlasıyla eleştirel tutum takınmasına neden olmaktadır. Avcıoğlu - Berkes ve Attilâ İlhan eleştirisi bu yakınlıktan kaynaklanmaktadır. Ayrıca çok belirgin olarak eleştiri yönelttiği yazarların düşünsel konumundan da etkilenmektedir. Birinci İnönü savaşının sonucunun başarısız olduğunu belirtirken ve Köy Enstitüleri ve Garip akımına eleştiri yöneltirken söyledikleri çok daha önceleri açıkça telaffuz edilmiştir. Yalçın Küçük'ün yazdıkları genelde, gele-

neksel ilerici düşüncenin dayanakları olan Berkes - Avcıoğlu yaklaşımı ile kimi noktalarda Hikmet Kıvılcımlı ve Attilâ İlhan'ın düşüncelerine yaslanmaktadır. Bunun çok fazla sayıda göstergesi vardır. Orijinalite üzerinde söyledikleri belki üslûp özellikleri bakımından da Kıvılcımlı'nın düşüncelerini gayet net olarak çağrıştırmaktadır. Böyle düşüncelerle orijinallik taşımak pek mümkün görünmemektedir.

Küçük'ün yapıtlarının bir başka önemli özelliği genelden ay- rı düştükçe cazibesini korumasıdır. **Türkiye Üzerine Tezler** yapıtının ilk kitabından sonra düşünceleri ilginçleşmiştir. İlk kitap ise Türkiye solunda belirgin olan bir yaklaşımın çok bariz izle- rini taşımaktadır. O yaklaşımdan uzak düştüğünde daha bağım- sız olarak tahliller yapmakta ve ilginç sonuçlara ulaşmaktadır. Hatta ilk kitabın ikinci baskısına yapılan iki ek, yapıtın en önemli kesimidir. Fakat üniversite ve Köy Enstitüleri hakkında- ki bu eklerden sonra yapıtları giderek artan bir biçimde tekrara düşmektedir. Kör değneğini beller gibi bellediği birkaç konu üzerinde dönüp durmakta ve giderek fazla ilginç şeyler söyle- mez duruma düşmektedir. Bu konuların birkaçı Sabahattin Ali'nin ölümü, köycülük ve 31 Mart ayaklanmasıdır. Pek bir planı olmadığı izlenimini veren çalışmalarında ele aldığı konu- ları kendi tabiriyle dedektif metoduyla incelemektedir. Konular üzerinde ısrar ve bunlar hakkında fazla değişik tezler öne sür- meden konuyu sürdürme anlayışı kitaplarının ilginç yanını sü- reç içinde ortadan kaldıracığa benzemektedir. Yalçın Küçük'ün ele aldığı ve genelleme yaptığı konular bellidir ve yazar bunları uzun süre diline pelesenk edeceğe benzemektedir.

Yazarın bir başka temel yaklaşımı düşünsel olarak aykırı yo- rumlara karşı geliştirdiği eleştiridir. Bu eleştirilerde özellikle sağ kesimden kaynaklanan düşüncelere karşı özellikle katı dav-

ranmaktadır. Sağ kesimden bu konuda bir kısım doğru tahliller yapabileceğini aklına bile getirmemektedir. Değerlendirmelerine getirdiği eleştirilerin dışında saptamalara nesnel olarak bakamamaktadır. Tarihe daha önce yönelen yazarların belirttiklerini tekrarlamaktadır. Bu tür benzerliklerin üzerinde ayrıntılı olarak durmak gerekmektedir.

Tüm bu özellikleri bakımından Yalçın Küçük'ün yapıtlarını ayrıntılı olarak değerlendirmek anlamlı olabilir. Bu ayrıntılı değerlendirmede tez diye öne sürdüğü birçok düşüncenin daha önce çoğu yazar tarafından belirtildiği gerçeği somutlaşacağı gibi, düşüncelerinin Türkiye'deki resmi ideolojinin bir başka deyişle Kemalizmin yeni bir varyantı daha doğrusu sol kanadı olduğu gerçeği de açıklıkla ortaya çıkarılabilir. Bu sol varyant gerçekliği tezlerin temel çerçevesini oluşturmakta, görüntüdeki resmi ideoloji karşıtlığı ise temelde pek bir anlam taşımamaktadır. Resmi ideolojinin son harika çocuğu gitgide tekrara düşen çalışmalarıyla resmi ideolojiye daha sağlam dayanaklar sunmaktadır.

Büyük Meclis, No: 12,

(Eylül 1985), ss. 10-11.

Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi

1961 yılı sonlarında çıkmaya başlayan **Yön** dergisi üzerine yakın dönem tarihi hakkındaki hemen hemen tüm yapıtlarda değerlendirmeler yapıldı. Çünkü **Yön** dergisi 1960 sonrasındaki her ileri eğilimi etkilemiştir. Türkiye'nin sorunlarına çözüm yolları arayan iki temel sol akımdan birini de açıklıkla şekillendirmiştir. **Yön** dergisi karşıt akımlar açısından da siyasal ve düşünsel anlamda etkili olmuştur. Bir başka deyişle, 1960 sonrası Türk düşün hayatı **Yön** dergisi esas alınarak incelenebilir. Ancak şimdiye kadar sadece **Yön** dergisi üzerinde bir çalışma yapılmamıştır. Ama **Yön** dergisini önemle ele alan çalışmalar yok değildir. Önce kısa olarak bunlar üzerinde durulabilir.

Yön dergisinin düşünsel konumunu mümkün olan genellikle inceleyen üç çalışma vardır. Bunlardan birincisi ve en kapsayıcı olanı Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın **27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi** başlıklı çalışmasıdır. 1970'te yayınlanan bu çalışma, **Yön** hareketini hem teorik olarak, hem de siyasal somutluğu içinde genişliğine değerlendirmiştir. Hareketin tarihsel olarak Türkiye'nin geçmişiyle bağlantısı açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma yazarın **Yön** hareketine genelde yakın ve de yakın olmasına karşın hareketi titizlikle ve sorunu olan bir yazar gibi değerlendirdiğini göstermektedir. Ayrıntıda titiz bir araştırmacının her durumda söyleyeceği önemli düşünceler olduğunu somutlaştırmaktadır.

Yakın dönem Türkiye tarihine bakışında Kıvılcımlı'nın yaklaşımıyla paralellik taşıyan bir başka yazarın çalışmasında da doğru görülebilecek benzeri değerlendirmeler vardır. Yalçın Küçük'ün **Aydın Üzerine Tezler** yapıtının dördüncü kitabında

üç temel konu etrafında **Yön** hareketi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Tarihe bakışlarındaki yakınlıklara karşın ikinci yapıtta yazar, **Yön** dergisinin ağırlıklı olarak olumlu yanları üzerinde durmasına karşın, Kıvılcımlı eleştirdiği noktaları öne çıkarmıştır. Yalçın Küçük'ün çalışmasında da **Yön** dergisinin genel yönelimi saptanmaya çalışılmıştır. Her iki çalışma da belirgin perspektifi olan yazarların, genelde **Yön** hareketini olumlu olarak niteleyen çalışmalarıdır.

Üçüncü çalışma önemli ölçüde aykırı özellikler taşıyan Yıldız Sertel'in 1969'da yayınlanmış **Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız** başlıklı çalışmasıdır. Bu yapıtta Türk solundaki iki ana akımdan birine olumlu olarak bakılmakta, **Yön** hareketine ise eleştirel bir tutumla yaklaşılmaktadır. Bu çalışmada da Türkiye'nin siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunları çerçevesinde diğer akımlar gibi **Yön** hareketi de değerlendirilmekte, **Yön** hareketinin aykırı yanları üzerinde durulmakta ve özellikle düşünsel konumu ele alınmaktadır. Sözü edilen üç çalışma da belirgin bir yaklaşım çerçevesinde **Yön** dergisinde ortaya çıkan düşünceleri incelemektedir. **Yön** dergisine bazı noktaları seçerek yaklaşmaktadırlar. Ayrıntılara dikkat etmektedirler

Bu yazıda asıl üzerinde duracağımız tez çalışması ise **Yön** dergisinin titiz bir özeti mahiyetindedir. Olumlu anlamda bir teorik yaklaşım içermediği gibi, derginin doğrultusunu saptamak anlamında ayrıntılar konusunda hiç de özenli değildir. Çok kaba sayılabilecek bir **Yön** taraftarlığını ifade etmekte, **Yön** hareketinin en sadık uzantısı mahiyetindeki siyasal düşüncenin bugünkü yaklaşımıyla **Yön** dergisinin düşünsel eğilimini eleştirmektedir. Hikmet Kıvılcımlı'nın tabiri yerindeyse, işin "maval" kısmıyla fazlasıyla ilgili görünmektedir.

Yapıttaki **Yön** dergisinin titiz özeti de, özetleme, kavrama, kavramlaştırma anlayışından çok, **Yön**'deki makalelerin alıntı-lar yoluyla sunumu şeklinde olmuştur. Bol bol alıntıların birbiri peşine sıralandığı çalışmada teorik endişenin dışında kimi nok-talarda da eksiklikler, aksaklıklar ve bazı konuları kavramama durumu ortaya çıkmıştır. Bunları maddeler halinde belirtmek yapıtın niteliğinin daha net bir şekilde anlaşılmasını kolaylaştırır:

1. Çalışmada düşünsel endişenin sınırlılığı 1960 sonrası Türk düşün hayatını o zamanın anlayışıyla sunumu yolunu aç-mıştır. **Yön** dergisinde kullanılan kavramlar sanki tartışılmaz kavramlarmış gibi bir tutum takınılmıştır. Düşünceler son sıra-larda ortaya çıkan tartışmalar görmezlikten gelinerek değeren-dirilmiş, genel yaklaşımda bile 1960 sonrasının Türkiye yorumu temel alınmıştır. Bu temel almada da -özellikle 27 Mayıs sonra-sı Türk toplumunu yorumlama konusunda- Mümtaz Sosyal'ın yaklaşımları tartışılmadan benimsenmiş gibidir. Yapıtın takdim yazısında da belirtildiği gibi "Beklentiler hâlâ var ve **Yön**'ün önerdiklerinin büyük bir bölümü bugün için de gerekli" anlayışı nedenleri üzerinde durulmadan ve karşıt yaklaşımlar tartışılma-dan benimsenmiş gibidir. Böyle bir yorumdan kalkılarak çalış-ma yapılabilir elbette. Ancak, böylesi bir yorumun daha anlamlı bir şekilde savunulabilmesi için karşıt düşüncelerin üzerinde durduğu konuların da kendi içinde tutarlı bir şekilde değeren-dirilmesi gereklidir. Çalışmada böyle bir anlayışın emareleri gö-rülmemektedir. Konuyu daha somutlaştırmak gerekirse 27 Ma-yıs konusundaki yaklaşım bile derinlemesine ele alınmamıştır. Daha doğrusu **Yön** dergisinde savunulan düşüncelerin arkasın-daki toplumsal fon konusunda hiçbir endişe taşınılmamış gibi-dir. Ayrıca 27 Mayıs darbesinin son dönem tarihindeki anlamı geçirtilmiş görünmektedir.

2. Yön dergisinde yazılan makaleler arasında ortak noktalar özenle ve biraz da zorlanarak aranmışa benzemektedir. Özdemir, farklı eğilimler üzerinde durmayıp düşüncelerin kesişen noktalarını saptamaya çalışmıştır. Böylelikle de ortaya Yön düşüncesini çıkartacağını zannetmiş olmalıdır. Özdemir'in de belirttiği, daha doğrusu konuya teğet geçerken şöyle bir dokunduğu gibi, daha sonra solda oluşan iki ana eğilimden birine Yön düşüncesi daha yakın görünmektedir. Ayrıntılar üzerinde durduğu takdirde yazar iki ana eğilime Yön dergisinde daha anlamlı dayanaklar ve paralellikler bulabilirdi. Böylelikle de, derginin bir örnek bir düşünce demeti oluşturmadığını ve bir düşünce platformu işlevi taşıdığını fark edebilirdi. Çok belirgin bazı tavırların altını çizdiği için önemli farklılıkları gözden kaçırmış görünmektedir. Bu durum aynı zamanda yukarıdaki paragrafta belirtilenlerin gerçekliğini de kanıtlamaktadır.

3. Özdemir'in bir başka eksikliği Yön'deki bazı eğilimleri belirtmekten ısrarla kaçınmasıdır. Bu nedenle Yön dergisine yansımış kimi düşünceler yokmuş gibi bir tutum içine girmiştir. Bu tutum da Yön'ün genel doğrultusunu saptama konusunda eksikliklere neden olmuştur. Bu bakımdan bazı örnekler üzerinde durulabilir:

a. Yön dergisinde yer almış özellikle sağ düşüncelerle ilgili konuları aktarmak endişesi taşınmamıştır. Osman Bölükbaşı'nın genel başkanı olduğu Millet Partisi hakkındaki bazı tahlillerin aktarılmasına karşı düşünsel açıdan daha önemli olan konular üzerinde durulmamıştır. Derginin sağdaki kimi yazarlara olumlu nitelemeler izafe ettiği, özellikle Osman Yüksel Serdengeçti ve Nurettin Topçu hakkında yazdıklarıyla somutlaştırılabilir. Bu konuda daha önemli olan nokta, derginin İslâmiyet ve sosyalizm tartışmalarına ayırdığı yer ve bu konuda aldığı tavır-

dır. Derginin bir başyazısında bu durum tartışılmış ve İslâmcıların batıcı liberallere göre daha bağımsızlıkçı oldukları belirtilmiştir. Yazar bu arada derginin yayınladığı yapıtlar üzerinde durmadığı için de sorunu derinlemesine anlayamamış gibidir. Örneğin, Doğan Avcıoğlu ile Mihri Belli'nin birlikte çevirdikleri Roger Garaudy'nin **Sosyalizm ve İslâmiyet** yapıtının sözü edilen konuda derginin doğrultusunun göstergesi olduğuna dikkat edilmemiştir. Derginin yazdıkları genelde siyasal partiler çerçevesinde algılandığı için Millet Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi hakkında söylenenler ciddiye alınıp değerlendirildiği halde bu konuda anlamlı bir tahlil yapılmamışa benzetilmektedir. Yazarın siyasal düşüncelere çok dar anlamda baktığı, siyasal düşünceleri partilerle özdeşleştirdiği de bu vesileyle ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan geniş bakan bir yazarın o dönemde dikkatini çekebilecek bir başka olay da Çetin Altan'ın o sıralarda köşe yazılarında **Yön**'deki tartışmalar doğrultusunda işlediği din ve sosyalizm ilişkisidir. Yazarın perspektifinin darlığı, ilgisinin sınırlılığı çoğu konuda olduğu gibi bu konuda da ortaya çıkmaktadır.

Siyasal partilerin değerlendirildiği ve **Yön** dergisinin bu konudaki düşüncelerinin özetlendiği bölümler de geniş bir perspektiften bakılmadığı için yüzeysel kalmıştır. Bu konuda örnek vermek gerekirse yazarın da saptadığı **Yön** dergisinin Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'yle ilgili çok önemli bir değerlendirmesi üzerinde durulabilir: "Şimdiye kadar boş bir ırkçılık, dincilik, hissi milliyetçilik ve gelenekçilik akımları peşinde sürüklenen aşırı muhafazakâr grupların uyanık kısmı, 27 Mayıs'tan sonra memleket gerçeklerinin gözler önüne serilmesi üzerine, bir inanç buhranına yakalanmışlardır. Bunlar arasında bir cins romantik sosyalizmin savunuluculuğunu yapan Doçent Nurettin

Topçu gibi kimseler dahi görülmeye başlamıştır. Uzun süre milliyetçilik adına Amerikan emperyalizminin, komprador ve toprak ağalarının savunuculuğunu yapan bir Gökhan Evliyaoğlu, Amerikan milliyetçiliğinin Türk milliyetçiliği demek olmadığını görmüştür. Şimdi Türkeş ekibi bu çevrelere, geleneklere ve anayasa hudutları içinde dine azami saygılı ve milliyetçi bir çerçeve içinde bir kalkınma görüşü getirmektedir. (...) Faşistlik suçlamalarına rağmen, CKMP'nin yeni programı, ileri ve demokratik bir manzara taşımaktadır." (s. 159-160) Görüldüğü gibi dergi partinin yerini olumlu bir doğrultuda bulmaktadır. Anti-emperyalist çizgisini destekleyerek olumlamaktadır. Yazar Yön dergisinin yaygın düşüncesine teslim olmasa ve kısmen değil, önemli ölçüde Yön dergisine eleştirel bakabilseydi sözü edilen yaklaşımı Yön açısından yerli yerine oturtabilirdi. Perspektif derinliği olmadığından dergi, geneldeki yöneliminin yaşanan zaman kesitindeki en sadık uzantısı doğrultusunda değerlendirilmekte dolayısıyla çoğu ilginç noktalar atlanmaktadır. Yazar her şeyden önce iki paragraftaki saptamayla arasındaki çelişkiyi, dolayısıyla Yön dergisinin pragmatik tavrının zaman içinde çelişkisini kavrayamamıştır. Bu büyük ölçüde Yön hareketine yayınlandığı süre içinde iç tutarlılığı olan bir hareket olarak bakmasından kaynaklanmaktadır. İkincisi dönemin düşün odaklarından haberdar değildir. Yön'den kalkarak yüzeysel olarak olsa bile o dönemde yayınlanan Yeni İstanbul gazetesinin genel doğrultusunu araştırma zahmetine katlanmamıştır. Üçüncüsü Yön dergisinin zaman içinde Cumhuriyet Halk Partisi'ne bakişının değiştiğini de bütünüyle kavramamış gibidir. Dördüncüsü, düşün akımları üzerinde dururken derginin yönelimini kavrama endişesi taşımamıştır. O zaman da geriye kala kala yaptığı bölümlerlemlerin altını konuları fazla deşelemeden şematik bir biçimde keyfi olarak şişirmek kalmıştır. En azından kısmi titiz-

lik derginin Millet Partisi hakkındaki sayısında Mehmet Kemal'in yazısından şöyle bir alıntı yapmak yerine, aynı sayıdaki Millet Partisi üzerine genel değerlendirmeyi ele almayı gerektirir.

b. Yazar dergideki Türkiye'nin toplumsal yapısına ilişkin önemli eleştirileri de atlamışa benzemektedir. Örneğin, **Yön**'ün, o yıllarda beliren Asya Tipi Üretim Tarzı konusundaki tartışmalarla da bir ilgisi vardır. Nitekim derginin başyazarı Doğan Avcıoğlu üçüncü sayfanın dışında da bu konuyla ilgilenmiştir. Bu arada yazar Sencer Divitçioğlu'nun Asya Tipi Üretim Tarzı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal yapısına ilişkin düşüncelerini ve bu çerçevede Türkiye'deki muhtemel sosyalizmin niteliği üzerinde öngörülerini eleştiren yazıyı doğru bir şekilde değerlendirme olanağını kaçırmışa benzemektedir. Keza benzeri bir değerlendirme dergiyi aşan ve Türkiye'de o sıralardaki soldaki tartışmaları bilen kişilerin düşüncelerine nüfuz etmeyi gerektirir. Doğan Avcıoğlu'nun sözü edilen yazısı Sencer Divitçioğlu'nun 1965 yılında yayınlanan **Asya Tipi Üretim Tarzı ve Azgelişmiş Ülkeler** başlıklı broşürüne ilişkindir. Türkiye'de Asya Tipi Üretim Tarzına dair tartışmaların başlangıç yıllarını merak edenlerin ilgisiz kalamayacakları bir yapıttır bu. Asya Tipi Üretim Tarzı konusundaki tartışmaların da Türk solundaki gelişmeler açısından önemli bir yeri vardır. Sözü edilen atlama da göstermektedir ki, yazar **Yön** dergisi dışındaki gelişmeleri, Türkiye'nin o zamanlardaki tartışma konularını ana hatlarıyla yansıtamamaktadır. Yazar **Yön** yayınlandığı sıralardaki düşünsel ortamı değerlendirmek konusunda olağanüstü duyarsız görünmektedir. Doğan Avcıoğlu düşünsel ortam konusunda olağanüstü duyarlıyken ve bu açıdan bir gazete makalesi üzerinde bile ciddiyetle dururken, Özdemir çoğu önemli gelişimlerden bile habersiz görünmektedir.

c. Kimi konular ise haliyle dergide net bir şekilde gündeme getirilmemiştir. Bunun olağan sayılabilecek nedenleri vardır. Fakat bu nedenler dergi için geçerli olup, dergiyi inceleyen bir yapıt için geçerli olmamak gerekir. Özdemir özellikle bu alanda dergi yayınlandığı sıralarda, iki askeri darbe teşebbüsü konusunda çok sınırlı bilgi ötesinde ayrıntı vermemekte, daha önemlisi tahlil yapmamaktadır. O dönemin özellikleri nedeniyle derginin darbe konusunda net bir tavır takınmamış olması olağandır. Ancak Yön dergisinin şekillendiricilerinin sonraki düşünsel hayatı bu konuda tahlil yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Dergiyi değerlendirmek sadece dergide yazılanları özetlemek demek değildir. Bunun ötesinde somut olayları ayrıntılı olarak bilerek konu üzerinde değerlendirme yapmak gerekmektedir. Fakat yazar da böyle bir eğilim gözlemlenmemektedir. 22 Şubat darbe zorlaması ve 21 Mayıs darbe teşebbüsü ortamı genel yapıtlarda yazıldığı basitlikte bile hikâye edilmemektedir. Şematik, gerektiğinden fazla sınıflandırıcı bir mantığa sahip olduğu izlenimini veren yazar, biraz geniş düşünmesi halinde yakalayabileceği kimi gerçekleri gözden kaçırmışa benzemektedir. 1960-1965 arasının kısa siyasal hikâyesi ile yetinerek çoğu önemli olayı geçiştirmiştir. Bu sadece Yön dergisiyle ilgili bir durum da değildir. **Devrim** dergisini kavrayabilmek için bu konunun özellikle bilinmesi gerekmektedir. Aksi halde derginin ve Doğan Avcıoğlu'nun düşünsel gelişimi yeterince anlaşılmaz, anlaşılamaz. Hatta bu konuda Doğan Avcıoğlu'nun eğiliminin en doğru yorumu Hikmet Kıvılcımlı'nın yaklaşımına yakındır denebilir. Bu açıdan unutulmaması gereken bir husus da Türk solundaki üç önemli ismin 1960 sonrasındaki benzeşen tavırlarıdır. Birisi Kurucu Meclis üyeliği yapmış, diğeri Millî Birlik Komitesine tavsiyeler içeren iki açık mektup yazmış, üçüncüsü ise hiç değilse toprak reformu yapmadan gitmemelerini açıkça istemiştir. Bu

gelişmeleri görebilmek için insanın kafasını biraz da **Yön** dergisinin içinden çıkarması gerekmektedir. Bu somutluklar bilindiği zaman bazı gerçeklikler daha net olarak anlaşılabilir. Somut olaylarla ilgilenmeyiş bir başka önemli atlamayı da gündeme getirmiştir. O da Aslan Başer Kafaoğlu'nun Türkiye İşçi Partisi'nin oyları hakkında yaptığı değerlendirmelerdir. Yazar **Yön** dergisinin çağrıştırdığı kimi düşüncelere sarılıp **Yön**'de sanki başka bir şey yokmuş gibi bir tutum içinde bulunmuştur.

4. Yazarın bir başka özelliği Türk düşünce tarihiyle yeterince ilgilenmemiş olmasıdır. Yazar sanki 1960 sonrasında Türkiye'de hepten yeni şeyler söyleniyormuş gibi bir yaklaşım içerisindedir. Bu yüzden, örneğin, Niyazi Berkes ile Doğan Avcıoğlu arasındaki düşünsel etkilenmeyi yeterince ne kelime, genel hatlarıyla bile saptayabilmiş değildir. Bunların o dönemde Doğan Avcıoğlu'nu aşarak çok yaygın etkilere yolaştığını bilmez görünmektedir. Örneğin o yıllarda Demokrat Parti üzerine yapılan bir doktora tezi teorik dayanağını önemli ölçüde Niyazi Berkes'in **Türk Düşününde Batı Sorunu** yapıtında bulmuştur. Celal Bayar'ın **Ben de Yazdım** yapıtı hakkındaki bir değerlendirme Berkes'in **Yön** dergisi tarafından nasıl anlaşıldığını ortaya koymaktadır: "Bu eserin birinci cildinde Kemal Tahir'in de dikkatini çeken husus, Celal Bayar'ın '**İslâm dininin nerelerde mânevi bir rabta, hangi hallerde Arap milliyetçiliği**' kılığına büründüğünü göstermeye çalışması olmuş. Bu konuyu ondan daha etraflı ve daha yetkili kalemler yazdı, hâlâ da yazıp duruyorlar. Niyazi Berkes'in kitapları ve yazıları yakın tarihimizi etkileyen, daha da etkileyeceğe benzeyen bu meseleyi bütün evrimi ile aydınlattığı halde..." ("Ben de Yazdım' Üzerine Celal Bayar'ın Atatürkçülüğü", **Yön**, Sayı: 170, 1 Temmuz 1966, s.8.) diğer yazılardan da kalkarak bu benzerliğin, daha doğrusu etki-

nin açıkça belirtilmediği noktaları da saptanabilirdi. Bu yol seçilmemiştir. Çünkü, dergiden başka yapıtlarla ilgilenmek gereği duyulmamıştır. Yapıtın yazarı çok önceleri çıkan yayınları değerlendirmek yoluna da gitmemiştir. Örneğin, **Kadro** ve **Yurt ve Dünya** dergilerinden de habersiz görünmektedir. Çoğu konuda bu iki dergide yazılanlar **Yön** dergisindeki makalelerle paralellikler göstermektedir. Özdemir, yanlış olarak yaygın kabul gören 1960'dan sonra Türkiye'de düşünsel bir değişiklik olduğu görüşünü oldukça abartılı bir şekilde kabullenmişe benzenmektedir. Halbuki 1930'ların ve 1940'ların kimi düşünceleri **Yön** sütunlarına bariz olarak yansımıştır. Yazar bunun ötesinde **Yön** dergisi ile düşünsel anlamda çok daha bağlantılı olan **Forum** dergisini hiç önemsememiştir. Bu önemsemeyiş 27 Mayıs darbesini önemsememekten kaynaklanmaktadır. **Yön** düşünsel olarak çoğu noktada **Forum** dergisinde ifade edilen görüşleri aşmış olsa bile, ki aşmıştır, düşünsel dayanağının önemlice bir kısmının **Forum** dergisi olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Çünkü yeni anayasanın oluşumunda etkili olan düşünceler **Forum** dergisinde önemli ölçüde vardır. Ayrıca **Yön** dergisinden Türkiye İşçi Partisi'ne kadar ileri unsurların önemli bir hedefleri de "anayasanın tastamam uygulanmasıdır." **Yön** dergisinin yayınlandığı yıllardaki iki ana sol akımdan 27 Mayıs'la olumlu anlamda daha az ilgili olanı bile anayasa konusunda görüldüğü gibi olağanüstü titizdir. Bu nedenle yeni ortamın düşünsel doğrultusunda **Yön**'ün işlevini anlamlı bir şekilde değerlendirebilmek için öncelikle **Forum** dergisinin düşünsel konumunu doğru saptamak gerekmektedir. Özdemir, **Yön** dergisinin yayınlandığı sıralarda ortaya çıkan sol nitelikteki dergilerin üzerinde de durmamaktadır. Bunlar arasında **Sosyal Adalet** ve **Eylem** dergilerini belirtmek gerekmektedir. Bu iki derginin içeriği ve düşünsel doğrultusu hakkında yapılacak genellemeler **Yön** dergisinin da-

ha yerli yerine oturtulmasını mümkün kılar. Keza **Yön** dergisi yayınına son vermeden önce çıkmaya başlayan **Ant** dergisi ile ilgili değerlendirilmeler de anlamlı saptamaların kaynağını oluşturabilir. Zaten **Yön** dergisinden önemle bahseden (yazının başında belirtilen) üç yapıttan ikisi **Ant Yayınları** arasından çıkmıştır. Yazarın o dönemin diğer süreli yayın organlarıyla **Yön**'ün bağlantıları üzerinde durmak eğiliminin olmaması dergi hakkındaki saptamaları sakatlamaktadır. Durum bu kadarla da kalmamaktadır. Dönemin sağ nitelikteki yayınları, bunların arasında süreli yayınları hakkında da **Yön**'ün durduğu yeri belirlemek anlamında kısa bir değerlendirme yapılmamaktadır. Özdemir'in yukarıda diğer örneklerden de anlaşılabileceği gibi sağ yayınlar konusundaki bilgisizliği açıktır. **Yön** dergisi bir de bu yazıda belirtilen noktalar açısından incelendiği takdirde daha anlamlı bir yere oturtulabilir.

Genel hatlarıyla değerlendirildiği zaman Özdemir'in değişik alanlarda benzeri nedenlerden kaynaklanan paralel yanlışlar yaptığı gözlemlenmektedir. Böylesi çalışmaların anlamlı saptamalara yol açabilmesi için bütünsel bir bakış açısının olması gerekmektedir. Yazarın Türkiye'nin yakın geçmişinin düşünsel ve siyasal gelişimine ilişkin yaklaşımları olağanüstü yetersizdir. Konuları değerlendiriş biçimi sathî görünmektedir. Türkiye'de dergiler üzerinde doğru düzgün inceleme yapılmadığı gibi, genelde dergileri değerlendiren bir çalışma da gerçekleşmemiştir. Bu nedenle de dergilerin mahiyeti nesnel olarak saptanamamakta, konu üç beş basmakalıp cümle ile geçiştirilmektedir. Herşeyden önce dergi üzerine bir çalışmanın sadece o dergi sathî olarak taranılarak yapılamayacağının bilinmesi gerekir. Özdemir'in çalışması, o da kısmen **Yön** üzerine daha sonra yapılabi-

lecek ciddî çalışmalara iyi sayılabilecek bir ham malzeme oluşturabilir. Zaten bunun işareti sürekli tezli kitap yazan kişi tarafından verilmiştir.

Hikmet Özdemir, **Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986.

Tarih ve Toplum, No: 51,

(Mart 1988), ss. 61-64.

Rejim ve Asker ya da Yasa Metinleriyle Tabu Yıkma

Başlığı, yapıtı bir an önce okumaya tahrik ediyor. Arka kapakta ve girişte yer alan bir ibare daha büyük bir düşünsel tahrik unsuru: "Ordu dahil hiçbir kurum tabu olmamalıdır. **Rejim ve Asker** biraz da yeni, fakat yerleştirilmesi gereken bir anlayışın ürünüdür. Bugüne kadar Türkiye'de bilim çevreleri tarafından çeşitli nedenlerle çıkılamayan yasak adaya doğru bir deniz feneri olabilir mi bilemiyorum." (s. 7) Biraz da yeni bir anlayış, tabuları yıkacak bir şekilde yasak adaya doğru bir deniz feneri beklentisi yapıt üzerinde ciddiyetle durmayı gerektiriyor. Türkiye'nin en cazip konularından birinde biraz da yeni bir anlayışla tabular nasıl yıkılacak beklentisi son sayfada hâlâ devam ediyor gibi. En son söylenmesi gereken söz baştan belirtilirse tabulara ilişmek bir yana, anlayışın adamakıllı eski olduğu peşinen açıklanmalıdır. Anlayışın adamakıllı eski niteliği nasıl somutlaştırılabilir?

Anlayışın eskiliği yapıtın başlığıyla ilgili bir nitelemeyle ortaya çıkarılabilir. Sanırım yapıtın başlığı yanlış konmuş. Yapıtın başlığının **Rejim ve Asker İlişkilerinin Hukuki Düzenlemelerinin Son Dönemler Ağırlıklı Bir Panoraması** olması içeriğine daha uygundur. Türkiye'deki siyasal bilimler çalışmalarının hukuk ağırlıklı olması eski bir özellik. Siyasal bilimler çalışmaları bu özelliği önemli ölçüde aşmış. Ancak Hikmet Özdemir bu aşılmanın pek farkında değil. Hukuki düzenlemelerin sergilenmesinin rejim - asker ilişkilerini açıklıkla betimleyebileceği düşüncesinde. Ne hukuksal metinleri arka arkaya sıralamakla, ne de bazı siyasetçilerin hukuksal değerlendirmelerini

aktarmakla yeni bir anlayışın belirmesi mümkün. Genel dayanağı bakımından 1980'li yılların siyasal bilimler çalışmalarından adamakıllı geri bir görünüm sergiliyor. Yapıtı da genelde rejim - asker ilişkileri konusunun bir değerlendirmesi olarak nitelemek yerine dar hukuk çerçevesinde anlamlandırmak daha gerçekçi bir tavır olur. Ancak bilinmesi gereken nokta rejim - asker ilişkilerini açıklamak için hukuk sorununu incelemek konuyu en yanlış yerinden yakalamak demektir. Fakat hukukta yoğunlaşmış bu çalışmada zaman zaman başka alanlara yönelme eğilimi bariz olarak görülmektedir. Bunun en açık izlerini yapıtın genellemeler yapılan kısmında ve bazı cümlelerde yakalamak olası: "Türkiye'de sivil otorite - silahlı kuvvetler ilişkisinde asıl sorgulanması gereken, devlet politikasının tespit ve stratejik kararların alınmasında Anayasa çerçevesinde askerlere verilen (veya onların bir şekilde üstlendikleri) roldür." (s. 242). Genelde de Anayasa ve yasaların durumu gündeme gelirken, onların bir şekilde üstlendikleri rol çoğunlukla parantez içinde kalıyor. Parantez içinde kalanları ağırlıklı olarak incelemedikçe, biraz yeni bir anlayış ya da tabuların sarsılması gündeme getirilemez. Biraz da yeni bir anlayışı ve tabuların yıkılmasını kimi yerlere serpiştirilmiş bazı heyecanlı cümleler sağlıyorsa, bunların âlâlarını başka yapıtlarda yakalamak olası.

Hukuksal boyut konunun başka boyutlarıyla bir arada düşünülmediği için doğru yorumlar getirilmiyor. Bir kere Özdemir'in idare hukuku ve anayasa hukuku nosyonları bayağı zayıf. Hele idare hukuku konusundaki birikimi olağanüstü yetersiz. Bu nedenle de yaptığı yorumlar genelde Anayasa metni ya da yasaların kelime anlamları üzerinde yoğunlaşıyor. Meclis ve komisyon tutanaklarında görülen düşünceler de yorumlanmak yerine yorum olarak ikame ediliyor. Siyasetçilerin söyledikleri-

nin doğru yorum şeklinde nitelenmesinin çok sayıda örneğini göstermek mümkün. Anayasa ve idare hukuku nosyonu olmayınca başka bir çıkış yolu görünmüyor. Özdemir'in nadir olarak yorum yaparken dayandığı önemli bir yapıt da var. Fakat yazar bu yapıtı, **Dinamik Anayasa Anlayışı**'nı da yeterince kullanamamış. **Dinamik Anayasa Anlayışı** sorunları hukuk boyutunun ötesine taşıyıp siyasal, toplumsal ve ekonomik boyutları çerçevesinde de ciddiye alınacak bir şekilde tartışıyor. Özdemir'in Sıddık Sami Onar'dan yaptığı iki alıntı (s. 210, s. 211-212) **Dinamik Anayasa Anlayışı**'nda da aynen var. (s.30, s. 31) Özdemir'in alıntılardığı cümleler Mümtaz Soysal'ın yaptığı alıntılardan ne bir harf eksik, ne bir harf fazla. Anlaşılan Özdemir **Dinamik Anayasa Anlayışı**'nı yüzünden okumuş. Sıddık Sami Onar'ın **İdare Hukukunun Umumî Esasları** yapıtını gördüğü cidden kuşkuludur. Görmüş olsa bile sadece sözü edilen sayfaları okuması mümkün. Aradan yirmi yıl geçtikten sonra bir kitabın ve bir makalenin aynı satırlarının altının çizilmesi insan havsalasının alacağı bir şey değil. Özdemir'in benzeri davranışlarının başka işaretleri de var. Bir başka husus da Özdemir'in Siyasal Bilgiler Fakültesi İdarî İlimler Enstitüsü'nün Anayasa taslağı ile Millî Birlik Komitesi'nin görevlendirdiği Bilim Kurulu'nun hazırladığı Anayasa taslağı üzerine düşünürken siyasal boyutu, siyasal etkileri gözönüne almadan değerlendirmesi yapmasıdır. Siyasal Bilgiler Fakültesi İdarî İlimler Enstitüsü kurulundaki özellikle en yaşlı iki üyenin siyasal parti bağlantısını hiç düşünmemiş gibidir.

Özdemir'in uzun uzun yazmaya çalıştığı halde fark edemediği bir nokta daha var. "Türkiye Cumhuriyeti'nde Rejim ve Asker İlişkisine Bakış" bölümünde başlıkla çelişkili olabilecek genişlikte Mustafa Muğlalı olayını anlatıyor. Yazarın haberdar ol-

madığı kimi yayınlarda zaten Muğlalı olayı önemli ölçüde aktarılmış. Hatta belki de "popüler çalışma" olarak niteleyeceği **Cüneyt Arcayürek Açıklıyor** kitaplarının sonuncularında askerlerin Mustafa Muğlalı'nın durumuna düşmekten çekindikleri kendi sözlerinden alıntı yapılarak yazılıyor. Bu noktada Özdemir'in asker müdahalelerinde hukuksal olanaklar zaman içinde artmış yargısına katıldığı görülürken -ki bu yargının ifadelendirildiği çok sayıda yayın mevcut- Millî Güvenlik Rejimi nitelemesinin temellerinin Muğlalı olayında bulunabileceği konusunda düşünmemekte direniyor. 1961 Anayasası, 1971 Anayasası değişiklikleri ve 1982 Anayasası'nda siyasete müdahalede hukuksal olanakların artırılması hususundaki ve yeni hukuksal düzenlemeler öncesindeki tasarrufların hukukileştirilmesindeki endişelerini Muğlalı olayının etkilerine bağlamak gerekmektedir. Tabii Senatörlüğü ve Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyeliğini de bu bağlamda düşünmek anlamlı olabilir. Sözü edilen etkileşim üzerinde soğukkanlı olarak durmak gerçeklikleri ortaya çıkarabilir. Türkiye'nin demokratikleşme süreci kimi aykırı eğilimleri de gündeme getirmektedir.

Hukuksal düzenlemelere ilişkin meclis tartışmaları aktarılmaya çalışılırken rejim üzerine asker etkisinin kimi zamanlarda AP, CHP ve Millet Partisi milletvekilleriince olumlu bulunduğu na dair yorumlar yapılıyor. Bu yorumlar genelde doğru görünmektedir. Ancak sadece hukuksal düzenlemeler üzerinde durulduğundan partilerin tutumunun tüm boyutlarıyla kavranması mümkün olamamaktadır. Çünkü Millet Partisi sözcülerinin bazı düşüncelerine karşılık Cevdet Sunay'ın Cumhurbaşkanlığına seçildiği sırada partinin tutumunun eleştirel olduğu bilinmektedir. Millet Partisi'nin bu tutumuna karşılık Türkiye İşçi Partisi milletvekilleri bile Cevdet Sunay'ın Cumhurbaşkanlığı için olumlu

oy kullanmış, İstanbul milletvekili Çetin Altan da "Elbette Sunay" diye destekleyici bir yazı yayınlamıştır. Bu örnekler yazarı pek ilgilendirmemektedir. Adalet Partisi'nin de ordunun etkilerini artırıcı tasarruflara olumlu oy vermesi, örneğin, Genelkurmay Başkanlığı'nın Millî Savunma Bakanlığı'na bağlılığını sağlayan 1960 öncesi mevzuatı eleştirmesi konusunda daha geniş düşünülmelidir. Bir anlamda AP'ye 27 Mayıs savunusu üstlendirilmek istenmiştir. 1961 - 1965 yılları arasındaki gelişmeler hemen tüm partileri ordunun istemlerine karşı duyarlı ve benimseyici bir tutum almaya yöneltmiştir. Soyut bir parlamento üstünlüğü anlayışı çerçevesinde konuya yaklaşılmaya çalışmak yerine 1965 öncesi gelişmeleri anlamlandırmak hukuksal değişiklikler bakımından daha doğru yorumlara ulaşmayı sağlayabilir. Bir çalışmada da açıklıkla belirtildiği gibi "Ordunun iktidar üzerinde kurumsallaşmış etkisinin olmadığı 1960 öncesine nazaran, 1961 sonrası durum bir kısım sivil ve asker çevreleri tatmin etmiştir. Kurumsallaşmış etkinin 1965'ten itibaren geçerlilik kazanması, bir başka deyişle, tüm politik gruplarca kabullenilmesi de, demokratik gelişime müdahale etmeme fikrini pekiştirmiştir." (Cumhuriyet Döneminde Ordu - Siyaset İlişkisi, 1978, Basılmamış Doktora Tezi, s. 140). Olayları nesnel bir şekilde görmeme hemen tüm siyasal partileri ordu etkisini sistem dışı olmasına karşın kabule teşne gibi göstermekle sonlanır. Kitabın hiçbir yerinde Millî Devrim Ordusu'ndan ve bu gruptan sitayişle bahseden etkin milletvekillerinden söz edilmemektedir. Demek ki, siyasal partilerin tutumları değerlendirilirken sadece hukuksal düzenlemelerden bahsetmek konuyu anlamayı sınırlandırmaktadır.

Türkiye'de bilim adamlarının, daha doğrusu isminin önünde etiket bulunanların akademisyen olmayanların çalışmaları konu-

sunda zaman zaman züppece bir tutum takındıkları görülmektedir. Özdemir de **Emret Komutanım** kitabı hakkında söylediği "popüler inceleme" tabiriyle aynı eğilimi benimsemiş gibidir. Ancak belli bir alanda akademik çalışma olmaması demek toplumda o konuda düşünülmediği anlamına gelmez. Hele konu bir toplumun bayağı duyarlı olduğu ordu müdahaleleriye. Söylemek istediğim Özdemir'in "popüler çalışması"na karşın, **Emret Komutanım**'ın, **Cüneyt Arcayürek Açıklıyor** dizi kitaplarının, Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar'ın kitabının, Hikmet Kıvılcımlı'nın **27 Mayıs ve Yön Hareketi'nin Sınıfsal Eleştirisi**'nin, Orhan Erkanlı'nın **Anılar Sorunlar, Sorumlular**'ın ve Necip Fazıl Kısakürek'in **Olanca Romanı ve Son Hortlamasıyla Yeniçeri** yapıtının **Rejim ve Asker**'den daha az bilimsel olmadığıdır. Kaldı ki, ordu - siyaset ilişkileri konusuna daha geniş bir çerçeveden bakan çok sayıda akademik çalışma da vardır. Üçü aşkın yayınlanmamış çalışmanın dışında doğru ya da yanlış yaklaşımları ötesinde Mevlut Bozdemir'in **Türk Ordusunun Tarihsel Kökenleri** yapıtı **Rejim ve Asker**'den çok daha ciddi bir araştırmadır. Nevin Yurdsever'in **Türkiye'de Askeri Darbe Girişimleri** yapıtının girişinde belirtilenler konu değiştirildiğinde sanırım **Rejim ve Asker** için de geçerlidir: "Böyle bir çalışmada amaç... olayları derli toplu bir biçimde sunabilmektir. Bu bakımdan da yapmaya çalıştığımız ne herhangi bir görüşün eleştirisini yapmak, ne bir görüş hakkında övgüler sıralamak, ne de yakın tarihimize bir aydınlık getirmek değildi. Yapılan konuya ilişkin anıların, düşüncelerin vb. elden geldikince özetlenerek yansıtılmasıdır." (s. 3) Ne yazık ki Özdemir yaptığıının konuya ilişkin hukuksal düzenlemelerin özetlenmesinden ibaret olduğunun farkında değildir. Bunların dışında ordu sorunu hakkında Rıfkı Salim Burçak'ın **Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Düşündürdükleri** gibi çalışmalar da vardır.

Ayrıca konuyla ilişkili çok sayıda makale mevcuttur. Bir de Türkiye'nin toplumsal sorunlarına ilişkin yapıtların çoğunda ordu müdahaleleri geniş bir şekilde değerlendirilmiştir. Özdemir'in anılan üç tür çalışmaların hemen hemen tamamını yok sayarak değerlendirmeler yapması **Rejim ve Asker**'in en belirgin özelliğidir.

Zaten yapıtın zaafı da, olumlulukları da bu özellikten kaynaklanmaktadır. Özdemir konu hakkında yazılanları bilmeden ve doğru dürüst algılamadan yorum yapmayı denemektedir. Bu denemesinde ise Genelkurmay Başkanlığı'nın Millî Savunma Bakanlığına bağlılığı, Millî Güvenlik Kurulu Sekreteri'ni gölge başbakan olarak nitelemesi ve kurum olarak ordunun özerkliğine ilişkin belirttikleri kendisi farkına varmasa da Özdemir'i Celal Bayar'ın 1961 Anayasasına dair yorumuna kimi zaman yaklaştırmaktadır. Ama 27 Mayıs ile 12 Eylül arasında kurduğu bağlantılar bu yakınlaşmayı bir ölçüde zedelemektedir. Fakat yazarın ordu konusundaki tabuları yıkması için öncelikle başka tabuları da gözönüne alması gerekmektedir. Ordu ve topluma ilişkin kimi başka yerleşik düşünceler konusunda duyarsız gibidir. Belli yaklaşımlar konusundaki katılığı **Yön** üzerine yaptığı çalışmada da somutlaşmaktadır. Belirgin düşünsel çevrelerin güncel yaklaşımlarını eleştirmeyi denememektedir. Yapıtın iç çelişkileri de bundan kaynaklanmaktadır. Kitabın son cümlelerinden birinde "askeri müdahaleye çeşitli yollardan davetiye çıkaran sivil güçler vardır" (s. 320) demektedir. Bu davetiyenin Türkiye'nin yakın tarihi içinde sağlı - sollu sahipleri mevcuttur. Ancak davetiyecilerin soğukkanlı bir şekilde tespit edilerek düşüncelerinin nesnel olarak incelenmesi sonucunda biraz da yeni bir yaklaşıma yönelinebilir. Bir elde Anayasa, yasa metinleri ve bunlar üzerine tartışmalarla, diğer elde de Türkçe ve Osmanlıca

sözlüklerle ne tabu yıkılabilir, ne de anlamlı ve sağlıklı düşünceler telaffuz edilebilir. **Rejim ve Asker**'in yazarının düşüncelerinin aksine ne ordu konusundaki tabularla uğraşmak gibi bir niyeti, ne de biraz da yeni bir yaklaşımla bir ilişkisi vardır.

Rejim ve Asker yapıtında ordu konusundaki hukuksal düzenlemeler düzenli bir biçimde toplanmıştır. Ancak yazarın zoraki genellemeler dışında konunun tarihsel boyutuyla bir ilgisi yoktur. Cüneyt Arcayürek'in yazdıklarında sorunun tarihsel temelleri daha iyi kavranmış gibi görünüyor. Yakın dönem, yani 1950 sonrası için ise Arcayürek kendi içinde daha tutarlı bir yorum çerçevesinde gelişmeleri açıklıyor. Bu açıdan da Özdemir'in değerlendirmeleri Arcayürek'in yaklaşımıyla bazen çakışıyor. Bilimsel görünümlü "popüler çalışma"nın gazeteci - yazarların yapıtlarından öğreneceği çok şey var. Genelde düşünüldüğünde değerli devlet adamı Bülent Ecevit'in söyledikleri **Rejim ve Asker**'den çok daha derinlikli olarak konunun can alıcı yerini yakalıyor: "Devlet düzenimizde Millî Savunma Bakanlığı, giderek artan ölçüde, Genelkurmay'ın gölgesi ve asker egemenliği altına girmişti. Anayasa ve yasalar da, özellikle 1960'tan beri, bunu sağlayacak biçimde oluşturulmuştu, çok etkili bir görev olması gereken Millî Savunma Bakanlığı, o yüzden, siyasal ağırlığını büyük ölçüde yitirmiş(ti)". (Milliyet, 3 Temmuz 1989) Zaten Bülent Ecevit'in konuya yaklaşımı değişik askeri darbeleri değişik ölçütlerle değerlendirmemenin ilk örneklerinden birini oluşturuyor. **Rejim ve Asker** de bu eğilimin sathî izlerini taşıyor. **Rejim ve Asker**'in bittiği yerde biraz farklı bir yaklaşım, yasak adaya doğru bir yolculuk başlıyor. Bunu doğru kavramak ve formüle edebilmek için ise heyecandan ziyade sağlıklı ve soğukkanlı düşünmek gereksinimi var Türkiye'de ordu konusunda yerleşmiş geleneksel düşünceleri

aşmak o kadar zor ki. Rejim üzerinde ordu etkisini siyasetçilerin kimi olguları yok sayarak giderebileceklerini düşünmek de biraz safdillik olur.

Yön kitabı hakkında yayınlanan bir yazıda da (**Tarih ve Toplum**, Mart 1988) belirtildiği gibi Özdemir, belli bir doğrultudaki kaba yaklaşımı pek düşünmeden benimsemiş görünüyor. Bunun bir kanıtı da iki önemli yazarın **Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi** kitabını temelde olumluyan cümleleridir. Ayrıca Özdemir'in rejim konusunda söylediklerini kimi İslâmcıların önceden belirttikleri saptanabilir. Yapıtın Türkiye'de yapılagelen çalışmalarla kemikleşmiş akrabalığı da eleştiri yönelteceği kesimleri sınırlandırıyor. Bir başka deyişle, yapıtın düşünsel doğrultusundaki zaafılar sadece yazardan kaynaklanmıyor. Bir arada bulunamayacak düşüncelerin sentezini yapan yazar temel düşünsel eğilimini açıklıkla belirleyememiş gibi. Sonuç olarak yapıt hakkında daha uzun yazmak ihtiyacını belirtirken, yapıtın zaafılarının bir kısmının ve olumluluklarının yazarın heyecanından kaynaklandığını söylemek hakbilirlik gereğidir.

Argos, No: 13,

(Eylül 1989), ss. 160-62.

Türkiye Cumhuriyeti'nde

Tek - Parti Yönetiminin Kurulması (1923 -1931)

1981 yılı özellikle Atatürk kitapları açısından verimli oldu. Kimi sonradan olma, kimi de sürekli şekilde aynı çizgiyi sürdüren Kemalistler bol yayın yaptılar. Ancak Atatürk kitaplarının niteliğinde anlamlı bir aşama gerçekleşmedi. Kitap konusunda sadece nicel anlamda doyum sağlandı.

Bunların arasından öncelikle ikisi önemlidir. Attilâ İlhan'ın **Hangi Atatürk** adlı kitabıyla, Mete Tunçay'ın **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek - Parti Yönetiminin Kurulması (1923 - 1931)** adlı çalışması. Vurgulamak gerekirse yayınlananların tamamına yakını Türkiye'de bilinen genel - geçer yaklaşım biçiminin tekrarından ibarettir. Çok büyük bir bölümü ise, Niyazi Berkes'in Türkiye üzerindeki genel yaklaşımının daha sığ ve toplumsal düzlemde daha geri bir biçimde, yeni bir dille yinelenmesinden meydana gelmektedir. Bu sorun daha ilginç bir genel dökümün konusudur. Attilâ İlhan'ın **Hangi Atatürk** kitabı ise bu doğrultunun kapsayıcı bir örneği olarak gözükmektedir. Bir başka deyişle, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması** çalışması 1981 yılı yayınları açısından farklı bir konumdadır. Farklılığın gerektirdiği ölçüde üzerinde düşünülmelidir.

Türkiye'de yakın tarih nesnel bir biçimde değerlendirilememiştir. Yakın tarihin nesnel değerlendirilmesinin başlangıç aşamasını 1960'lı yılların sonları olarak saptamak gerekmektedir. Nesnel değerlendirme de kendi içinde bir gelişim geçirmiştir. Türkiye'nin yakın tarihinin nesnel tahlilinde 1938 - 1950 arası

dönem öncelik taşımaktadır. Nesnel tahlilin en son konusu olan dönem ise 1923 - 1938 arası dönemdir. Bu dönem üzerinde nesnellik oldukça geç ortaya çıkmış ve oldukça güç gelişmiştir. Söz konusu dönemin nesnel tahlili Türkiye tarihine bakışta yeni bir yönelişi ortaya çıkarmıştır. Bu eğilim kendi içinde tutarlı olmasa da, son dönem Türk düşün hayatının en dinamik yanını oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, aynı zamanda duygusal bir karşıtlığı temsil etmediği için, bütünüyle olumlayıcı düşünsel kemikleşmeyi de önemli ölçüde sarsmıştır. Mete Tunçay'ın kitabı 1923 - 1931 yılları arasındaki gelişmeyi ele alması anlamında bu eğilime yeni bir örnek teşkil etmektedir.

Yakın dönem Türk tarihini yeniden yazmak düşüncesinin önemli sayıda yazarı etkilediği Türkiye'de, sözü edilen dönem de önceleri, Türkiye'nin dış ilişkilerinin belirleyici olduğu varsayılarak incelenmiştir. Dış ilişkiler bağlamındaki inceleme Türkiye'de Cumhuriyet dönemi üzerindeki yaklaşımlara bir alternatif teşkil etmiştir. Bir zaman sonra, dış ilişkilerin abartıldığı düşüncesi öne çıkmış ve ikinci plana itilen Türkiye'nin iç siyasal ve ekonomik gelişmeleri gündeme gelmiştir. Daha doğru bir deyişle, iç gelişmeleri bütünüyle Türkiye'nin dış ilişkileri bağlamında inceleme eğiliminden kaçınılmıştır. **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek - Parti Yönetiminin Kurulması** kitabı Türkiye'nin dış ilişkilerini konu edinmemiştir. Mete Tunçay Türkiye'de tarihin gündeminde olan bir konuyu irdelediği için de önemsenecek bir yapıt ortaya koymuştur.

1923 yılından 1925 yılına kadarki sürede Türkiye'de demokrasinin kısmen işlediği - kısmîliğin derecesi üzerinde durulmasa da - belirtilmekte, Takrir-i Sükûn kanunundan sonra ise süreç içinde hak ve özgürlüklerin işlerliklerinin ortadan kaldırıldığı

ve "oybirlikli demokrasi"ye yönelindiği konu edilmektedir. Bu süreç anlamlı göstergelerle açıklanmaya çalışılmaktadır.

Türkiye’de her şeye rağmen kısmî anlamda demokrasinin işlerliğine bazı somut olaylarla işaret olunmuştur. İlk Meclis’te İkinci Grubun bazı konularda başarılı olması, İkinci Grup ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın güdümlü bir biçimde oluşmayıp, kendi inisiyatifleriyle ortaya çıkmaları ve Nurettin Paşa’nın mebus olarak seçilmesi bunlardan birkaçıdır. Aynı zamanda Cumhuriyet Halk Fırkası’nda parti içi demokrasinin kısmen işlemesi ve encümen kararlarına karşın Cumhurbaşkanı’nın yetkilerine getirilen sınırlamalar (s. 88-90) bu noktada diğer somut örneklerdir. Aslında İkinci Meclis için yapılan seçimdeki tutum, Müdafaa-i Hukuk Demekleri’nin ve Halk Fırkası’nın güdümlü olarak oluşturulması ve liberal bir muhalefete bile tahammül olunamaması dönemin sınırlayıcı yanlarını göstermektedir. Hatta İsmet İnönü’nün 9 Eylül 1963 tarihli **Ulus** gazetesindeki yazısında konuya yaklaşımı geleneksel ilerici anlayışı yer yer aşan ve kimi nesnel değerlendirmeler taşıyan bir yapıdadır.

"Takrir-i Sükûn Dönemi" bölümünde Şeyh Sait isyanı hakkında doğru yorumlar yapılmakta, isyan nedeniyle veya isyan gerekçe olarak kullanılarak Türkiye’nin geldiği nokta incelenmeye çalışılmaktadır. Bu dönemdeki İstiklâl Mahkemeleri üzerinde durulmakta, bunların bağımsız ve yasal olmayan nitelikleri Şark İstiklâl Mahkemesi Müdde-i Umumi Vekili Avni Doğan’ın dahiliye vekiline yazdığı özel ve şifreli mektubuyla da somutlanmaktadır. (s. 144-145)

Mete Tunçay o dönemde oluşturulan Sıkıyönetim Mahkemeleri’ne de incelenmesi gereken ayrı bir konu olarak dikkat çek-

mektedir. Bu arada da, dönemin temel konularından biri üzerine yapılmış olan bir bilimsel çalışmayı, İstiklâl Mahkemeleri üzerine E. Aybars'ın yapısını eleştirmekle bu konuda da alışık olunmayan bir tutum takınmaktadır. Bilimsel olmaktan ziyade iyimser bir gözlükle olaylara bakışın nesnel olamayacağı ortaya çıkarılmakta, bazı somut olayların nasıl çarpıtıldığı sergilenmektedir. Takrir-i Sükûn dönemi devrimler için olumlu bir ortam yaratmıştır. Devrimlere karşı tepkilerin hukuk nosyonunun yokluğunu ortaya çıkaracak biçimde bastırılması ve İskilipli Âtîf Hoca'nın idamı zaten daha önce açıklıkla yazılmış konulardır. "Nutuk" konusundaki anlatım ise İsmail Arar'ın "Büyük Nutuk'un Kapsamı Niteliği Amacı" başlıklı bildirinin yeterince iyi kullanılmadığını göstermektedir. 1927 yılında Fırka tüzüğünde değişiklik yapılarak, daha önce Büyük Divan'ın İdare Heyetleriyle yazışarak milletvekillerini belirlemesi yöntemi değiştirilmiştir. Genel seçimde hiç uygulanmayan bu yöntem yerine Mustafa Kemal'in tek seçici olması kabullenilmiştir.(s. 176) Bu somut değişiklik de dönemin genel havasını vermesi anlamında önemlidir.

Nutuk'a bağımlı tarih yazımının bazı yanlışlıklara sebep olabileceğini gösteren bir kanıt, Mustafa Kemal Paşa'nın 6 Mayıs 1922 günkü meclis konuşmasından yapılan alıntıdır: "Başkumandanlığın muhafazası ve idamesi o kadar çok lüzumlu demiştim ki bunu bırakamam demiştim. Yani Meclis-i Âliniz bu lüzumu behemehal anlamıştır ve bana bıraktırmaz demek istemişim." (TBMM Gizli Celse Zabıtları C.3, s. 345'ten naklen, s. 181).

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın güdümlü bir biçimde oluşturulduğu ve bunu ciddiye alan aydınların siyaset yaşantılarının bitirildiği belirtilmektedir. Fethi Okyar'a söylenen "Bugünkü

manzaramız aşığı yukarı bir *dictatüre* manzarasıdır... Ben öldükten sonra arkada kalacak müessese bir istibdat müessesesidir. Ben ise millete miras olarak bir istibdat müessesesi bırakmak ve tarihe o suretle geçmek istemiyorum." (s. 252) sözleri Mustafa Kemal Paşa'nın dönem hakkındaki genel yaklaşımını yansıtmaktadır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından sonra geline nokta Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan bağımsız örgütlerin varlığının aynı doğrultudaki kuvvetlerin birleşmesi gerektiği mantığından kalkarak sona erdirilmesidir. Yönetici ve üyelerinin tamamı Cumhuriyet Halk Fırkalı olan Türk Ocakları 10 Nisan 1931 günü infisah ve tasfiye kararı almıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası ile birleşmiştir. Bu tür gelişimlerden sonra devlet parti bütünleşmesinin 1935'te alacağı görünüme doğru bir süreç başlamıştır. 1931 yılındaki "oybirlikçi demokrasi" anlayışı, hemen akabinde ortaya çıkan Kadro Hareketi'ni daha nesnel bir biçimde değerlendirme olanağını sunmaktadır.

Bu genel gelişimi içinde yapıtın özellikle dikkat edilmek gereken kısımları "Sonuç" bölümü ile "Yönetimin Temelleri" bölümündeki laikliğe ilişkin değinileridir. Dönemin bu açıdan değerlendirilmesi sırasında Atatürk'ün konuyu tümüyle bilimsel boyutlarıyla kavradığı belirtilmekte ve soruna ilişkin olarak bir büyük düşünür anılmaktadır. Rousseau ile Monteskiyo'nun karıştırıldığı ve anlaşılmadığı "Atatürk'e Bakmak" makalesinde belirtildiğine göre bu tür felsefî konuların yeterince kavranmış olduğunun savunulması garip görünmektedir. Aslında ülkemizde en az üzerine eğilinen konulardan biri de Türk düşünce tarihidir. Türkiye'deki düşünsel etkilenmeler nesnel bir şekilde anlaşılacak isteniyorsa, bazı teorilerin kavranmasına çalışmaktan çok, bu teorilerin Türkiye'de nasıl algılandığını araştırmak gerekmektedir. Cumhuriyet dönemi düşünce tarihi üzerinde durul-

duğunda, bu nedenle, bazı konuların alışlagelmişin dışında açıklanabileceği muhtemeldir. Sonuç bölümünde de, Toynbee'den esinlenerek geliştirilen yaklaşımın, tıpkı Emre Kongar'ın **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı** kitabındaki gibi pek öyle uzaktan olmayan bir biçimde Frederick Frey'in (**The Turkish Political Elite**) ve Hilmi Ziya Ülken'in yorumunu çağrıştırdığı akla gelmektedir.

Türkiye'nin yakın tarihinin yeniden yazılmasını öneren hemen herkes Kemal Tahir kompleksi denilebilecek bir durumu yaşamaktadır. Mete Tunçay da bu kompleksten nasibini almıştır. Fethi Okyar'ın, borçların altın parayla ödenmesi önerisi konusunda Kemal Tahir'in yanılığısından bahsetmektedir. Türkiye'deki düşünsel gelişimin dinamizm kazanabilmesi için bazı hassas konularda sadece güvenilir kişilerin söz söyleme ayrıcalığının sona ermesi gerekmektedir.

Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek - Parti Yönetiminin Kurulması** (1923 -1931), İstanbul, Cem Yayınları, 1989.

Argos, No:18,

(Şubat 1990), ss. 161-63.

**VIII. SONUÇ YERİNE: SADECE DERS
KİTABI BAĞLAMINDA
ALGILANMAMAK ŞARTIYLA**

Şimdi de Ders Kitapları Satıyor!

Türkiye’de ticarete konu olmaması gereken sınırlı alanların belki de önde geleni eğitimidir. Bu alanda ticaret tümünden öne çıkarılmamalıdır. Çünkü eğitim temelde kamu yararının öncelikle gözetilmesi gereken bir alandır. Eğitimin hepten ticarileşmesi esas konuların saptırılmasının yolunu açmaktadır. Eğitimin, her yönden eğitimden başka amaçlar için araç olarak kullanılması üzerinde öncelikle durulmalıdır. Eğitimin toptan parasal sonuçlara tahvil edilebilecek bir ciddiyetsizlikten kurtarılması kesinlikle sağlanmalıdır.

Bunu sadece basit bir biçimde düşünmek doğru görünmemektedir. Bu ticari bağlamın içinde akademik etiketi bazı kesimlere kendi çıkarları doğrultusunda kullandırmaktan, oraya buraya ısmarlanan projeleri kabullenmeye kadar her bir şey girer. Türkiye’de üniversite hocalığı kendi içinde yetinilmeyip başka bazı makamlara tahvil edilmesi amaçlanan bir meslektir. Üniversite hocalığı toplum tarafından olağanüstü saygın bir konumda görüldüğü için "her şey yakışır haspaya" mantığı içinde profesörlüğün başka makamlar için birer basamak olarak kullanılması mübah görülmektedir.

Bu yazıda konunun oldukça küçük bir boyutu üzerinde durulacaktır. Eğitim alanında gerçekleştirilen teferruat gibi görünen bu olay özellikle incelenmek durumundadır. Eğitimin düşünsel içeriğine ilişkin önemli sayılabilecek bir etkisi olmasa da, eğitimin düzeyi konusunda belki de diğer etkenlerden daha fazla belirleyici olmaktadır. Çünkü hem öğretim üyesinin bilimsel çalışma doğrultusunu saptırmakta, hem de öğrenciyi düzeyi düşük yapıtları okumak zorunda bırakmaktadır. Bu da öğretim üyesi-

nin kendi yazdığı ya da çevirdiği kitapları okutmasında somutlaşmaktadır.

Türkiye’de öğretim üyeleri genellikle kendi yazdıkları ya da çevirdikleri kitapları okutturmaktadırlar. Genellikle de bu kitapları zorunlu ders kitapları olarak okutturmaktadırlar. Bu kitapların bir kısmının dersin konusuyla açık ilişkisi yoktur. Bazen de okuttukları bu kitapları bizzat kendileri bastırmaktadırlar. Kimi zaman da bu kitapları öğrencilerine odalarında bizzat kendileri satmaktadır. Bu konuda örnek vermeye gerek yok. Bunun mebzul miktarda örneğini üzerine vazife olan, olmayan çok sayıda kişi bilir.

Türkiye’de belki de en fazla baskı yapan kitaplar üniversitelerde okutulan ders kitaplarıdır. Baskı sayısı olarak bakıldığı taktirde birkaç düzine istisnai kitabın dışında Türkiye’de en fazla satılan kitaplar sözü edilen bu ders kitaplarıdır. Çünkü bu kitapların okuyucuları zorunlu okuyuculardır. Üstüne üstük bu kitapların okuyucuları en dikkatli okuyuculardır. Baskı üstüne baskı yapan bu kitaplar başka kitaplar yazmayı ya da çevirmeyi tahrik etmekte, piyasa koşulları da yeni üretilen kitapların yayınlanmasını kolaylaştırmaktadır. Çoğu yayınevinin bu konuda kültür yayıncılığı yapmaktan daha duyarlı olduğu görülmektedir. Böylelikle de zincirleme bir etki oluşturulmaktadır. Üniversite öğretim üyelerinin özellikle çok öğrencileri varsa kendi yazdıkları ya da çevirdikleri kitapları ders kitabı olarak kullanmaları kolaylaşmaktadır.

Toplumsal bilimler açısından konu değerlendirilecek olursa bu durum öğrencilerin evrensel düzeyde bilimsel yapıtlar okuyacaklarına kendi hocalarının kitaplarını okumaları sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle örneğin, sosyoloji ve ekonomi di-

siplinlerinde öğrenciler genellikle kendi hocalarının kitaplarını okumakta ve bu konuda belki de mümkün olan eğitimin düzeyi düşmektedir. Ülkede bol sayıda mikro ve makro iktisat kitabı vardır. Bunların hepsinin herhangi bir kitapçının raflarına sığması mümkün değildir. Hemen her iktisat hocası ya bir kitap yazmıştır ya da kendi ders kitaplarını ileriki bir tarihte okutmayı düşlemektedir. Keza sosyoloji ve tarih hocaları da benzeri bir davranış içindedir. Genelde düşünüldüğünde bu konuları daha kapsamlı ve üniversite düzeyinde öğrencinin anlayabileceği yalınlıkta sunan yabancı yazarların teorik kitaplarının okutulması daha anlamlı görülmektedir. Daha iyisi geçmiş dönemin, Türkiye'nin özgüllüğünün farkında olan Türk bilim adamlarının kitaplarının okutulmasıdır. Ancak böylesi bir alternatif hemen hiç kullanılmamaktadır. Şüphesiz bu alanda olumlu birkaç, ama sadece birkaç yeni yerli profesör-yazar örnekleri göstermek mümkündür. Fakat bunun sayısını kesinlikle abartmamak gerekir. Yalın ve kapsayıcı kitapların ders kitabı olarak kullanılması daha olumlu sonuçlar doğurur. Sözü edilen profesör - yazarların ihtisası süreç içinde ders kitapları yazmak üzerine olmaktadır. Her nedense ders kitapları da fazlasıyla şişkin olmakta, gitgide de şişmanlamaktadır.

Türkiye'de geçmişte ve bugün sadece kendi yazdığı ve çevirdiği kitapları, ama sadece bu kitapları zorunlu ders kitabı olarak kullanan öğretim üyesi sayısı oldukça fazladır. Konuyla bağlantısının kurulmasında oldukça zorluk çekilen ders kitaplarına fazlasıyla rastlanmaktadır. Herşeyin birbiriyle ilintisini kurmakta olağanüstü mahir öğretim üyeleri varoldukça Atatürk hakkında yazılmış bir kitabın sosyoloji metodu konusunda ders kitabı olarak kullanılmasına da şaşmamak gerekir. Allaha şükür henüz olmadık kitaplar ders kitabı olarak okutulmaya başlanmamıştır.

Bir  ğretim üyesinin kendi yazdđđ kitabı önemsemesi, okuması bir dereceye kadar olağan da görülebilir. Ancak bunun biri aşması ve ilgili ilgisiz her derste kullanılması vukuat-ı  diyye-dendir. Bu garipliğin vurgulanması ve hatta bu tür kitapların içeriklerinin tartışılması anlamlı olabilir. Ancak bu özellikleri taşıyan kitaplar o kadar çoktur ki... Bu hususta geniş bir envanter çıkarılması Türkiye’de  niversite düzeyinde eğitimin anlaşılması bakımından olağanüstü işlevseldir. Üniversitelerin içindeki akrabalık zincirini ortaya çıkaracak bir çalışma ölçüsünde sözü edilen envanter de akademinin sosyolojisinin kavranmasına yardımcı olur. Ahlaki tutum ticar  endişenin muhakkak önüne çıkarılmalıdır.

Türkiye’de  niversite deyince kendi bulundukları fakültenin dışında fakülte, yani kargadan başka kuş tanımayanlar daha nice garipliğin üniversitelerde s regittiğini kolayına anlayamazlar. Türkiye’de yüksek öğretimde kendi şu veya bu dergide yazdđđ makalelerini zorunlu ders materyali olarak kullanan  ğretim  yeleri de vardır. Gerçi böyle bir tutumun olumlu bir yanı da bulunmaktadır. Hiç değilse bazı öğrenciler hayatta hiç alıp okumayacakları dergilerle buluşmaktadır. şaka bir yana, işin bu ölçüde ayağa düşmesi hiç de hoş bir şey değildir. Aslında söylenecek daha başka şeyler de vardır, ama bunlar sanki tümüyle hayal  şeyler olarak da nitelenebilir.

Türkiye’de  niversite  ğrencilerinin çok büyük çoğunluğu ekonomik zorluk çekmektedir. Bunların daha ciddi yapıtlar okumalarının engellerinden biri de ayrıntılı olarak anlatılan ders kitapları uygulamalarıdır. Ders kitabı dışında okumak fırsatı biraz da bundan bulunmamaktadır. Zaten yüksek  ğretim sonrasında okumak için zaman da ayrılmamakta, imkân da oluşturulmamaktadır. Türkiye’de okumaya direncin s regitmesinde bu ke-

rameti kendinden menkul ders kitabı yazarı öğretim üyelerinin çocukça heveslerinin de bir katkısı vardır. Bunlar kendi yazdıkları ve çevirdikleri materyalin her derde deva olduğunu sanmaktadır. Bunların kendilerini bir ölçüde objektif kriterlerle değerlendirememeleri garip bir şeydir. Aslında bu profesör - yazarları gazeteci - yazarlarla karşılaştırmak sorunun ruhunu anlamaya yardımcı olabilir.

Gazeteci - yazar genellikle yaygın duyarlılıklara özen gösterdiği için yazdıkları çok satar. Ancak hemen herkesin ilgi gösterdiği konularda yazdığı için satışın fazla olması o kadar büyük beceri gerektirmemektedir. Zaten gazeteci - yazarı öncelikle kamuoyunun duyarlılıkları harekete geçirmektedir. Bir anlamda gazeteci - yazar da, onun okuru da sanki aşikâr bir biçimde aynı mekandan manipüle edilmektedir. Ama profesör - yazar öyle mi? O talebe göre yazmaz ki. O kendi ürünlerinin talebini bizzat kendi yaratır. Profesör - yazar insanda hiç okuma hevesi olmayan konuları pür dikkat okutturur. Sadece o kuşaktaki gençlere mi? Hayır, okurun belki de yedi sülâlesine okutturur. Gazeteci - yazarın kitapları genellikle okunduktan sonra bir kenara atılır. Profesör - yazarın kitapları ise öğretim üyesinin ciddiyeti ölçüsünde belki on, belki on beş kez okunur. Bunun ötesinde çokça gramer yanlışları içeren oldukça çapraşık ifadeli kitapları okutturmak büyük maharet işidir. İşte bu faikiyeler nedeniyle gazeteci - yazar profesör - yazarın yanında kaç yazar!

Karikatür, No: 31,

(Ekim 1995), s. 6.

ÜSTÜ ÇİZİLEN YAZILAR

KURTULUŞ KAYALI

Bireyselleşmenin vurgusunun yapıldığı bir dönemde çeşitlenmenin engellenmeye çalışılmasının ilginç olduğunu söylemek istiyorum. Hemen her mekânın kendine göre darlığı var. Pek anlamlı sayılamayacak engeller konuluyor. Bir dönem sonra sözü edilen engeller bizzat engeli koyanlar tarafından aşıyor. Anlamlı yorumların yapıldığı, düşüncenin sıkıştırıldığı cendereden kurtarıldığı söyleniyor. Fakat geçmiş dönemde edilmiş sözlerin künyesinin tutulması söz konusu değil. Çoğu zaman bireyselleşmenin öncüleri olarak nitelenenlerin cendereyi koyanlar olduğu ıskalanıyor. Şimdi de komutu onlar veriyor: Bireyselleş! Gün gelir adamın biri de sürüleşme olugusu üzerine birşeyler yazar. Belki yazıyordur bile.

İnsanı sürüleştirme süreci çok yaygın bir şekilde devam ediyor...

Bu kitapta yer alan metinler konulan sınırlılıkları aşmayı deniyor. Yazılıp yayınlanmayan metinler, düzeltilmesi istenen metinler, yayınevi ve dergi idarehanelerinde tozlanan metinler ya gerçekçi olup yayınlanabilir şeyler yazma konusunda insanı uysallaştırıyor ya da yayınlanamaz nitelikte de olsa metinler üretmeye sevk ediyor. Bu kitaptaki metinler ikinci tür metinler. Doğal olarak benim üstü çizili metinlerim sadece bu kitapta yazılanlarla sınırlı değil. Üstü çizili metinler yazma alışkanlığı olmayan, otoriteye hep uyan yazarlar bu tür bir sancıyı hiç anlayamazlar. Bunu bir tür dikbaşlılık, bir tür enayilik olarak telâkki edebilirler.

Desen: Sait MUNZUR

ürün yayınları

ISBN 975-7145-76-9

9 799757 145768